

Univerzita Karlova

Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Sociální geografie a regionální rozvoj

Bc. Filip Vrbík

Vývoj prostorové diferenciace nezaměstnanosti v Česku
pohledem evolučních přístupů v geografii

The Development of Spatial Differentiation of Unemployment in Czechia
through the Lens of Evolutionary Geography

Diplomová práce

Vedoucí práce: RNDr. Pavlína Netrdová, Ph.D.

Praha, 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze 7. 12. 2018

Bc. Filip Vrbík

V první řadě bych rád poděkoval své rodině a blízkým za bezmeznou podporu během mých studentských let. Dále bych rád poděkoval RNDr. Pavlíně Netrdové, Ph.D. za trpělivost a cenné rady při vedení této práce. Děkuji také všem expertům z Ostravy, Karvinska a Jablunkovska, se kterými byly provedeny rozhovory.

ABSTRAKT

Cílem diplomové práce je analyzovat vývoj prostorové diferenciacie nezaměstnanosti na úrovni obcí v Česku mezi roky 2003 až 2016. Teoretické zarámování vychází z evolučních přístupů v geografii, které zdůrazňují roli dědičnosti, kontinuity a místních specifíků při ekonomickém a společenském rozvoji regionů. V první extenzivní části výzkumu je analyzován vývoj prostorové diferenciacie nezaměstnanosti s využitím statistických a prostorových metod a jsou identifikovány dvě prostorově blízké lokality, které ve sledovaném období zaznamenaly výrazně odlišný vývoj nezaměstnanosti. Konkrétně se jedná o Karvinsko a Jablunkovsko. Ve druhé intenzivní části výzkumu jsou diskutovány a hodnoceny možné příčiny, které tuto rozdílnou dynamiku vývoje nezaměstnanosti způsobily. Analýza historického vývoje, informace získané ze semistrukturovaných rozhovorů i data potvrzují, že za odlišným vývojem nezaměstnanosti stojí rozdílná struktura obyvatelstva, lokálně odlišné zvyky a normy, které pramení z odlišného historického vývoje. Historické dědictví také ovlivňuje lokalizaci nových investorů, kteří s sebou přinášejí nová pracovní místa.

Klíčová slova: nezaměstnanost, evoluční geografie, neformální instituce, Česko, Karviná, Jablunkov

ABSTRACT

The diploma thesis aims to analyze the development of spatial differentiation of unemployment on the municipality level in Czechia between the years 2003 and 2016. The theoretical framework is based on the evolutionary approaches in geography which emphasize the role of heredity, continuity and the local specifics in economic and social regional development. The first, extensive part of the research analyses the development of spatial differentiation of unemployment using statistical and spatial methods and identifies two adjacent localities which underwent significantly different unemployment development, specifically the Karviná and Jablunkov regions. The second, intensive part of the research discusses and evaluates possible causes of these different dynamics of unemployment development. An analysis of historical development, information gathered through semi-structured interviews as well as data confirm that the different unemployment development is caused by different population structure, different local customs, and norms stemming from different historical development. The historical heritage also influences locating of new investors who provide new job opportunities.

Key words: unemployment, evolutionary geography, informal institutions, Czechia, Karviná (region), Jablunkov (region)

OBSAH

ABSTRAKT	4
ABSTRACT	5
OBSAH.....	6
SEZNAM OBRÁZKŮ	8
SEZNAM TABULEK	9
SEZNAM GRAFŮ	10
1. ÚVOD.....	12
2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA.....	15
2.1. Kritický realismus	16
2.2. Evoluční přístupy v ekonomické geografii.....	17
2.3. Path dependence	18
2.4. Lock-in	19
2.5. Instituce a regionální rozvoj	22
3. DATA A METODIKA	25
3.1. Extenzivní výzkum	25
3.1.1. Data pro extenzivní výzkum.....	25
3.1.2. Metodika extenzivního výzkumu	27
3.2. Intenzivní výzkum	37
3.2.1. Data pro intenzivní výzkum.....	37
3.2.2. Metodika intenzivního výzkumu	39
4. EXTENZIVNÍ VÝZKUM	42
4.1. Výzkum prostorové diferenciaci nezaměstnanosti v Česku.....	42
4.2. Vývoj prostorové diferenciaci nezaměstnanosti v Česku mezi lety 2003 a 2016....	43
5. INTENZIVNÍ VÝZKUM	48
5.1. Historický vývoj Karvinska a Jablunkovska ve 20. století	48
5.1.1. Politický vývoj	49

5.1.2.	Ekonomický vývoj	49
5.1.3.	Populační vývoj.....	52
5.2.	Struktura obyvatel Karvinska a Jablunkovska	56
5.2.1.	Současné trendy populačního vývoje	56
5.2.2.	Vývoj struktury obyvatelstva a struktury nezaměstnaných	60
5.2.3.	Zvyky, normy a sociální prostředí	69
5.2.4.	Bývalí horníci jakožto specifická skupina nezaměstnaných	72
5.3.	Dědictví velkých zaměstnavatelů	74
5.3.1.	Struktura ekonomicky aktivních dle ekonomické činnosti	74
5.3.2.	Vývoj počtu zaměstnanců OKD a Třineckých železáren ve vztahu k celkovým počtům nezaměstnaných	76
5.3.3.	Podnikatelské prostředí	78
5.4.	Možné příčiny rozdílného ekonomického vývoje	80
5.4.1.	Volná pracovní místa	80
5.4.2.	Příchod nových investorů	81
5.4.3.	Kde lidé z Karvinska a Jablunkovska pracují.....	86
6.	ZÁVĚR	88
7.	ZDROJE	93
7.1.	Publikace	93
7.2.	Data	99
7.3.	Jiné	100

SEZNAM OBRÁZKŮ

OBRÁZEK 1 – SCHEMATICKE ZNÁZORNĚNÍ EKONOMICKO-GEOGRAFICKÝCH A PŘÍBUZNÝCH SMĚRŮ	15
OBRÁZEK 2 – ZNÁZORNĚNÍ DISPERZNÍHO, NÁHODNÉHO A SHLUKOVÉHO ROZLOŽENÍ SLEDOVANÉHO JEVU. ...	29
OBRÁZEK 3, 4 – UŽITÍ LOKÁLNÍ ANALÝZY OUTLIERŮ A PROSTÉHO PŘEKRYVU NA PŘÍKLADU VÝVOJE NEZAMĚŠTNANOSTI V NIZOZEMSKU V LETECH 2006 AŽ 2016	31
OBRÁZEK 5 – ČASOVĚ-PROSTOROVÁ KOSTKA	32
OBRÁZEK 6 – PROSTOROVÁ AUTOKORELACE PODÍLU NEZAMĚŠTNANÝCH V OBCÍCH ČESKA V LETECH 2004, 2008, 2014, 2016.....	44
OBRÁZEK 7 – VÝSLEDNÁ KATEGORIZACE OBCÍ NA ZÁKLADĚ VÝVOJE NEZAMĚŠTNANOSTI MEZI LETY 2003 A 2016	45
OBRÁZEK 8 – SHLUKY OBCÍ VSTUPUJÍCÍ DO INTENZIVNÍHO VÝZKUMU	47

SEZNAM TABULEK

TABULKA 1 – KATEGORIE DEFINOVANÉ EMERGING HOT SPOT ANALYSIS.....	34
TABULKA 2 – VÝSLEDNÁ KATEGORIZACE OBCÍ DLE NOVÉ METODY	36
TABULKA 3 – PODÍL NEZAMĚSTNANÝCH V ČESKU A MORANOVO I V LETECH 2003 AŽ 2016	43
TABULKA 4 – POČET OBCÍ V JEDNOTLIVÝCH KATEGORIÍCH VÝVOJE NEZAMĚSTNANOSTI MEZI LETY 2003 AŽ 2016	46
TABULKA 5 - STRUKTURA OBYVATEL KARVINSKA A JABLUNKOVSKA DLE MÍSTA NAROZENÍ (2001).....	56
TABULKA 6 – PRŮMĚRNÁ DÉLKA EVIDENCE UHAZEČŮ O ZAMĚSTNÁNÍ V ORP KARVINÁ, KTEŘÍ BYLI V DANÉM ROCE Z EVIDENCE VYŘAZENI	68
TABULKA 7 – STRUKTURA DLOUHODOBĚ NEZAMĚSTNANÝCH V ORP KARVINÁ (PODÍLY NA CELKOVÉ POPULACI DLOUHODOBĚ NEZAMĚSTNANÝCH V %)	69
TABULKA 8 – STRUKTURA EKONOMICKY AKTIVNÍCH NA JABLUNKOVSKU DLE KATEGORIÍ EKONOMICKÉ ČINNOSTI V ROCE 2001 (10 NEJČASTĚJŠÍCH KATEGORIÍ)	75
TABULKA 9 – STRUKTURA EKONOMICKY AKTIVNÍCH NA KARVINSKU DLE KATEGORIÍ EKONOMICKÉ ČINNOSTI V ROCE 2001 (10 NEJČASTĚJŠÍCH KATEGORIÍ).....	75
TABULKA 10 – STRUKTURA EKONOMICKY AKTIVNÍCH NA JABLUNKOVSKU DLE KATEGORIÍ EKONOMICKÉ ČINNOSTI V ROCE 2011 (10 NEJČASTĚJŠÍCH KATEGORIÍ)	76
TABULKA 11 – STRUKTURA EKONOMICKY AKTIVNÍCH NA KARVINSKU DLE KATEGORIÍ EKONOMICKÉ ČINNOSTI V ROCE 2011 (10 NEJČASTĚJŠÍCH KATEGORIÍ).....	76
TABULKA 12 – ZÁVODY OKD V ROCE 2016	78
TABULKA 13 – STRUKTURA OBCHODNÍCH SPOLEČNOSTÍ KARVINSKA A JABLUNKOVSKA V ROCE 2016.....	79
TABULKA 14 – UDĚLENÉ INVESTIČNÍ POBÍDKY V OKRESECH MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE MEZI LETY 2002 A 2016.....	81
TABULKA 15 – UDĚLENÉ INVESTIČNÍ POBÍDKY V OKRESECH MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE MEZI LETY 2002 A 2016 NA 100 REGISTROVANÝCH NEZAMĚSTNANÝCH V DANÉM OKRESE V ROCE 2002.....	82
TABULKA 16 – NEJČASTĚJŠÍ MÍSTA PRACoviŠTĚ PRACUJÍCÍCH Z JABLUNKOVSKA V ROCE 2001 A 2011	86
TABULKA 17 – NEJČASTĚJŠÍ MÍSTA PRACoviŠTĚ PRACUJÍCÍCH Z KARVINSKA V ROCE 2001 A 2011	87

SEZNAM GRAFŮ

GRAF 1 – ROZDÍL MEZI TĚMI, KTEŘÍ NEVYPLNILI MÍSTO ZAMĚSTNÁNÍ A VŠEMI EKONOMICKY AKTIVNÍMI. (2011)	38
GRAF 2 – RELATIVNÍ VÝVOJ POČTU OBYVATEL JABLUNKOVSKA A KARVINSKA MEZI LETY 1869 A 2011	53
GRAF 3 – RELATIVNÍ VÝVOJ POČTU OBYVATEL JABLUNKOVSKA MEZI LETY 1869 A 2011	54
GRAF 4 – RELATIVNÍ VÝVOJ POČTU OBYVATEL KARVINSKA MEZI LETY 1869 A 2011	55
GRAF 5 – POROVNÁNÍ CELKOVÝCH POPULAČNÍCH PŘÍRŮSTKŮ JABLUNKOVSKA, KARVINSKA A VYŠŠÍCH ÚZEMNÍCH CELKŮ MEZI LETY 2002 A 2016	57
GRAF 6 – KOMPONENTY POHYBU OBYVATELSTVA KARVINSKA MEZI LETY 2002 A 2016	57
GRAF 7 – KOMPONENTY POHYBU OBYVATELSTVA JABLUNKOVSKA MEZI LETY 2002 A 2016	58
GRAF 8 – POROVNÁNÍ SKUTEČNÉ VĚKOVÉ STRUKTURY JABLUNKOVSKA V ROCE 2011 SE STRUKTUROU, KTERÁ BY NASTALA PŘI NULOVÉ MIGRACI OD ROKU 2001	59
GRAF 9 – POROVNÁNÍ SKUTEČNÉ VĚKOVÉ STRUKTURY KARVINSKA V ROCE 2011 SE STRUKTUROU, KTERÁ BY NASTALA PŘI NULOVÉ MIGRACI OD ROKU 2001	60
GRAF 10 – VÝVOJ PODÍLU NEZAMĚSTNANÝCH NA JABLUNKOVSKU A KARVINSKU	61
GRAF 11 – PODÍL NEZAMĚSTNANÝCH A PRACUJÍCÍCH EKONOMICKY AKTIVNÍCH V DANÝCH VĚKOVÝCH KATEGORIÍCH NA JABLUNKOVSKU V LETECH 2001 A 2011	62
GRAF 12 – PODÍL NEZAMĚSTNANÝCH A PRACUJÍCÍCH EKONOMICKY AKTIVNÍCH V DANÝCH VĚKOVÝCH KATEGORIÍCH NA KARVINSKU V LETECH 2001 A 2011	62
GRAF 13 – VZDĚLANOSTNÍ STRUKTURA NEZAMĚSTNANÝCH A EKONOMICKY AKTIVNÍHO OBYVATELSTVA NA JABLUNKOVSKU V LETECH 2001 A 2011	64
GRAF 14 – VZDĚLANOSTNÍ STRUKTURA NEZAMĚSTNANÝCH A EKONOMICKY AKTIVNÍHO OBYVATELSTVA NA KARVINSKU V LETECH 2001 A 2011	64
GRAF 15 – PODÍL NEZAMĚSTNANÝCH SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM NA VŠECH NEZAMĚSTNANÝCH NA JABLUNKOVSKU V LETECH 2004, 2008, 2014, 2016	65
GRAF 16 – PODÍL NEZAMĚSTNANÝCH SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM NA VŠECH NEZAMĚSTNANÝCH NA KARVINSKU V LETECH 2004, 2008, 2014, 2016 ¹⁵	66
GRAF 17 – VÝVOJ PODÍLU DLOUHODOBĚ NEZAMĚSTNANÝCH NA JABLUNKOVSKU MEZI LETY 2004 A 2016	67
GRAF 18 – VÝVOJ PODÍLU DLOUHODOBĚ NEZAMĚSTNANÝCH NA KARVINSKU MEZI LETY 2004 A 2016	67
GRAF 19 – DENNÍ VYJÍŽDKA/DOCHÁZKA DO ŠKOL NA JABLUNKOVSKU A KARVINSKU V ROCE 2011	70
GRAF 20 – ČAS STRÁVENÝ PŘI CESTĚ DO ZAMĚSTNÁNÍ NA JABLUNKOVSKU V LETECH 2001 A 2011	72
GRAF 21 – ČAS STRÁVENÝ PŘI CESTĚ DO ZAMĚSTNÁNÍ NA KARVINSKU V LETECH 2001 A 2011	72
GRAF 22 – VÝVOJ POČTU ZAMĚSTNANCŮ TŘINECKÝCH ŽELEZÁREN A POČTU NEZAMĚSTNANÝCH NA KARVINSKU MEZI LETY 2001 A 2016	77
GRAF 23 – VÝVOJ POČTU ZAMĚSTNANCŮ OKD A POČTU NEZAMĚSTNANÝCH NA KARVINSKU MEZI LETY 2001 A 2016	77

GRAF 24 – POČET UCHAZEČŮ O ZAMĚSTNÁNÍ NA JEDNO VOLNÉ PRACOVNÍ MÍSTO VE VZTAHU K PODÍLU NEZAMĚSTNANÝCH V ROCE 2016	81
--	----

1. ÚVOD

Fenomén nezaměstnanosti je tradičním tématem zahraničních i českých výzkumů v sociálních vědách. Tento dlouhodobý zájem má své opodstatnění. Ztráta zaměstnání totiž pro jednotlivce často znamená výrazné zhoršení finanční situace, na které se váže pokles životní úrovně a možnosti materiálního zaopatření všech potřeb. Pokud je dotyčný nezaměstnaný déle, vzrůstá u něj pravděpodobnost sociálního vyloučení a marginalizace. Nezaměstnanost je také velice nebezpečná pro celou společnost, obzvlášť pokud se koncentruje v určitých lokalitách nebo u některých skupin obyvatelstva. Při prevenci vzniku sociálně patologických jevů by tak mělo být pochopení prostorové a strukturální koncentrace nezaměstnanosti stěžejním tématem.

Cílem této práce je přispět k pochopení vývoje prostorové diferenciaci nezaměstnanosti na úrovni jednotlivých obcí v Česku. Takto velký územní detail je důležitý pro podchycení trendů v lokalitách, které by se při analýze vyšších územních celků mohly ztratit. Ve snaze podchytit dlouhodobé vývojové trajektorie bylo vzhledem k dostupnosti dat vybráno časové období mezi roky 2003 až 2016. Teoretické uchopení výzkumu vychází z kombinace evolučních a institucionálních přístupů v ekonomické geografii, které kladou důraz na roli historie, kontinuity, místních specifik a neformálních zákonitostí a zvyků při rozvoji lokalit a regionů. Metodologické pojetí je inspirováno kritickým realismem, který rozlišuje mezi extenzivním a intenzivním typem výzkumu zkoumaného fenoménu.

V extenzivní části výzkumu se analyzují prostorové a časové trendy v nezaměstnanosti na úrovni obcí. Jedinou charakteristikou, se kterou se v této části pracuje, je podíl nezaměstnaných osob. Cílem extenzivní části výzkumu je nejprve identifikovat hlavní trendy ve vývoji prostorové diferenciaci nezaměstnanosti na úrovni obcí. Výzkumné otázky, na které jsou v této souvislosti hledány odpovědi, jsou: Je prostorová diferenciaci nezaměstnanosti stabilní či vykazuje na úrovni obcí velké výkyvy? Vykazuje vývoj prostorové diferenciaci nezaměstnanosti v Česku nějaké trendy z pohledu různých regionů? Dalším cílem extenzivní části výzkumu je vybrat vhodné lokality pro další, intenzivní část výzkumu. Na základě výsledků extenzivního výzkumu jsou vybrány dvě lokality, které ve sledovaném období zaznamenaly diametrálně odlišný vývoj. V prvním případě se jedná o obce, ve kterých se po celou dobu drží nezaměstnanost na relativně vysokých hodnotách. Ve druhém případě je zkoumán shluk obcí, které na počátku sledovaného období měly nezaměstnanost také vysokou, ale postupem času u nich docházelo k poklesu a v posledních letech sledovaného období již vykazovaly, v porovnání s průměrnými hodnotami za celé Česko, nezaměstnanost nízkou. Vzhledem ke specifickým potřebám

extenzivního výzkumu je autorem této práce navržena kvantitativní metoda, která je schopna podchytit prostorovou a časovou dynamiku zkoumaného fenoménu.

Po extenzivní části výzkumu následuje část intenzivní, ve které se kombinuje více výzkumných metod. Prvou metodou je analýza historického vývoje vybraných lokalit a druhou metodou jsou semistrukturované rozhovory se zástupci úřadů práce, hospodářských komor, poradenských společností a veřejných organizací zabývajících se ekonomickým rozvojem regionů. Při výběru respondentů hrála důležitou roli jejich „institucionální paměť“, to znamená, že bylo pracováno s respondenty, kteří se své profesi věnují dlouhodobě a mají hlubokou znalost o regionu. Obě dvě předchozí metody jsou kombinovány s prací s dostupnými daty, které pomocí základní deskriptivní statistiky potvrzují nebo vyvracejí zjištění obou výše popsaných metod. Data použítá v intenzivním výzkumu pocházejí z cenzů v letech 2001 a 2011, z veřejné databáze Českého statistického úřadu, z Registru ekonomických subjektů, z veřejné databáze Ministerstva práce a sociálních věcí a z interní databáze úřadů práce. Cílem intenzivní části výzkumu je na dvou zkoumaných lokalitách identifikovat faktory a mechanismy, které ovlivnily rozdílnou dynamiku vývoje nezaměstnanosti, a odhalit tak potenciální příčiny sledované vývojové trajektorie. Co stojí za rozdílným vývojem obou lokalit? Kde lze hledat klíčové faktory ovlivňující současnou situaci? To jsou výzkumné otázky, na které bude hledána odpověď.

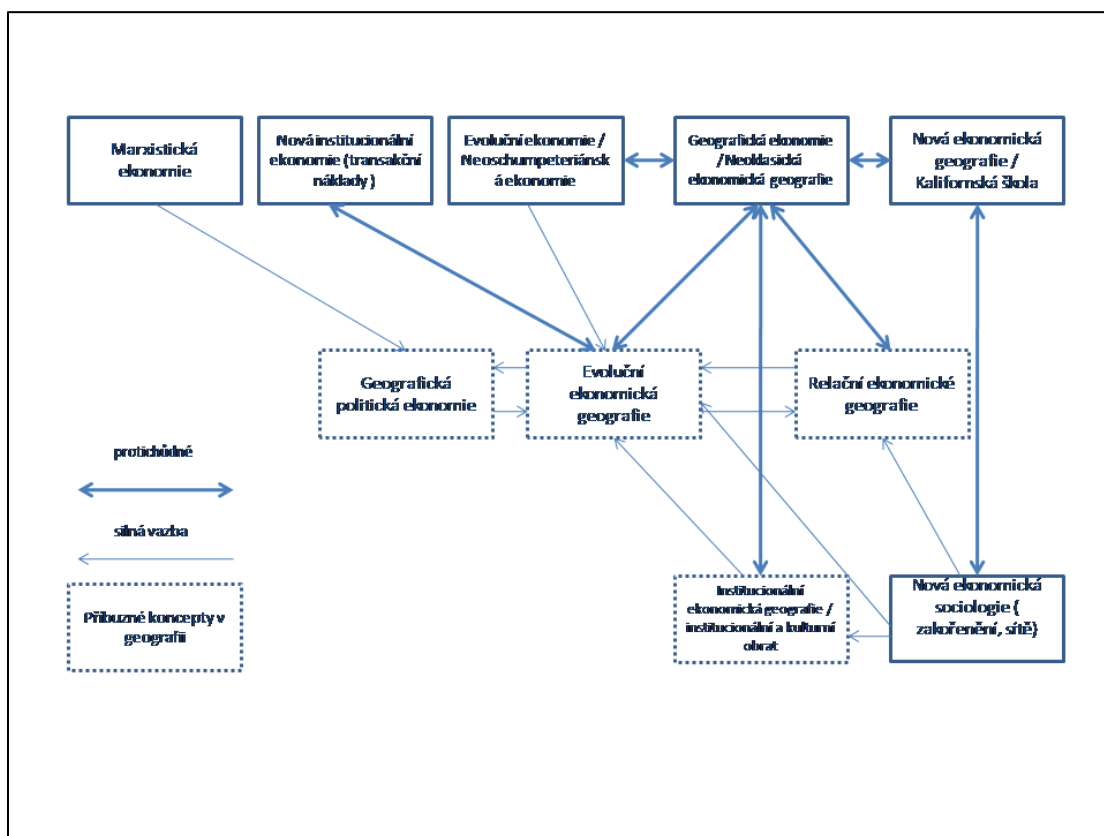
Diplomová práce je rozčleněna do sedmi kapitol. Po úvodní kapitole následuje teoretické zarámování výzkumu, v kterém jsou představeny směry, z kterých tato práce vychází. Následuje kapitola představující data a metodiku. Tato kapitola je rozčleněna na dvě části. První popisuje použitá data a diskutuje metodické postupy pro měření prostorové diference nezaměstnanosti. Následně je v ní popsána metodika, která je použita v extenzivní části výzkumu. Druhá část kapitoly je věnována představení použitých dat a metodiky v intenzivní části výzkumu. Důraz je zde kladen na informování ohledně možných omezení a problémů, které se váží s interpretací použitých dat. Čtvrtá kapitola je věnována extenzivnímu výzkumu. Je rozčleněna na dvě podkapitoly. První podkapitola představuje dosavadní vědecké poznání prostorové diference nezaměstnanosti v Česku a druhá podkapitola představuje výsledky extenzivního výzkumu. Pátá kapitola představuje intenzivní výzkum a je členěna do čtyř podkapitol. Prvá se věnuje historickému vývoji se zaměřením na identifikaci důležitých událostí a podmínek, které měly zásadní vliv na rozdílný ekonomický, společenský a populační vývoj daných lokalit. Druhá podkapitola, která je zároveň stěžejní částí výzkumu, se zabývá současnou strukturou obyvatelstva obou zkoumaných lokalit. Následuje kapitola, která řeší přímý a nepřímý vliv významných zaměstnavatelů na vývoj nezaměstnanosti v porovnávaných lokalitách. Čtvrtá podkapitola nastiňuje možné bariéry vycházející z historického vývoje, které zapříčiňují nižší ekonomický

rozvoj a s ním spojenou přetrvávající vyšší nezaměstnanost v jedné z porovnávaných lokalit. Syntéza zjištěných výsledků vzhledem ke stanoveným cílům práce je provedena v závěrečné kapitole celé práce. V závěrečné kapitole je přehled použité literatury a zdrojů dat.

2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Základní kostra metodologického pojetí této práce vychází z principů kritického realismu v geografických vědách. Tento směr, který využívá pojmy extenzivní a intenzivní výzkum, je představen v první části této kapitoly. Teoretické zarámování práce (respektive teoretické zarámování intenzivního výzkumu) vychází z poznatků evolučních směrů v ekonomické geografii. Pro potřeby této práce je však také nutné pracovat s pojmy, které se v literatuře o evoluční ekonomické geografii vyskytují spíše sporadicky, či jim není věnována dostatečná pozornost. Při analýze rozdílného vývoje nezaměstnanosti dvou zkoumaných území však hrají významnou roli. Z tohoto důvodu je evolučně geografický náhled na zkoumanou problematiku obohacen o poznatky z příbuzných geografických směrů (zejména institucionální ekonomická geografie), tak jak je to navrhováno v pracích, které diskutují nedostatky úzkého vymezení evoluční ekonomické geografie (Hassink a kol. 2014, Martin a Sunley 2006). Vzhledem k faktu, že většina směrů v sociální geografii nemá své striktní vymezení, není toto prolínání/obohacení nikterak výjimečné (Hassink a kol. 2014). Vzájemná provázanost ekonomicko-geografických směrů a dalších příbuzných disciplín je znázorněna na obrázku č. 1.

Obrázek 1 – Schematické znázornění ekonomicko-geografických a příbuzných směrů

Zdroj: Hassink a kol. 2014, s. 29, přeloženo autorem

2.1. Kritický realismus

Dle Blažka a Uhlíře (2011, s. 31) se, zjednodušeně řečeno, kritičtí realisté v sociálních vědách „snaží vyřešit problém, jak ve strukturami omezeném prostředí dochází ke společenské změně a proč dochází k odlišným výsledkům (jevům/událostem) při působení týchž struktur“. Z ontologického hlediska kritický realismus předpokládá, že skutečně existuje reálný svět, avšak jeho důležité součásti nejsou jednoduše pozorovatelné (Bhaskar 1975). Z epistemologického hlediska se kritickým realismem v geografických výzkumech zabývá Sayer (1992). Na rozdíl od pozitivistických přístupů, které ve svých analýzách předpokládají uzavřenost zkoumaného systému, tak jak je to na příklad v přírodních vědách, se musí v kritickorealistickém přístupu brát v potaz, že sociální/sociálně geografické systémy jsou systémy otevřenými (Sayer 1992, Hampl 1998). To znamená, že jsou ze své podstaty mnohem více komplexní a více mechanismů může ovlivňovat/vysvětlovat jeden jev. Zároveň se tyto mechanismy mohou v otevřeném systému v průběhu času měnit, vznikat či zanikat (Sayer 1992). Metoda výzkumu, která je pro kritický realismus typická, kombinuje dvě rozdílné metody zkoumání. Tato práce je proto rozdělena na dvě části, první se zabývá výzkumem extenzivním a druhá část výzkumem intenzivním. Nicméně toto striktní rozdělení není nezbytné a v jiných výzkumech se mohou obě metody zkoumání prolínat.

V první fázi, která je podobná pozitivistickým přístupům, dochází k tzv. extenzivnímu výzkumu. V této fázi dochází ke studiu empirických faktů a hledání pravidelností, které mohou napovědět, zda je ve zkoumaném jevu nějaké pravidelné uspořádání/vzorec. Na rozdíl od pozitivistů, kteří v této fázi „končí“ a formulují teorie, kritičtí realisté pokračují dál a výsledky extenzivního výzkumu jim slouží k identifikaci možných spojitostí mezi zkoumanými jevy (Blažek a Uhlíř 2011).

Na extenzivní výzkum pak navazuje výzkum intenzivní, který se již zabývá úzkou skupinou sledovaných jevů a snaží se nalézt kauzalitu, přičemž se rozlišuje mezi tím, zda jevy vznikají okolnostmi nutnými či nahodilými (Blažek a Uhlíř 2011). Jako nutné okolnosti chápeme struktury, které jsou trvalé a jejich existence je dána vlastními vztahy mezi věcmi. Tyto struktury je možné odhalit pouze pomocí abstrakce. Výzkum empirických faktů (tzn. extenzivní) pak slouží k odhalení okolností nahodilých (Blažek a Uhlíř 2011; Sayer 1992).

2.2. Evoluční přístupy v ekonomické geografii

Evoluční přístup, který se v posledních dvaceti letech stává jedním z hlavních směrů na poli ekonomické geografie, vychází z teoretických konceptů evoluční ekonomie, obecného darwinismu a teorie komplexity (Hassink a kol. 2014)¹. Evoluční pohled v ekonomii lze charakterizovat těmito stěžejními principy převzatými z biologie: mezi jednotlivými druhy a populacemi existuje rozmanitost, dále pak dědičnost a kontinuita, které zajišťují přenos jednotlivých charakteristik na další generace a proces selekce, který určuje schopnost jednotlivých aktérů uspět v jejich prostředí (Mackinnon a kol. 2009). V kontextu socioekonomické reality tak evoluční směr mimo jiné zdůrazňuje důležitost tzv. „path dependence“², organizačních rutin/zvyků a rozmanitosti aktérů pro regionální rozvoj (Boschma a Lambooy 1999). Evoluční ekonomové předpokládají důležitost místně specifických prvků a procesů, které ovlivňují rozdílnost technologického a inovačního vývoje napříč různými regiony/lokalitami (Hassink 2007). Jinými slovy lze říct, že na rozdíl od neoklasické ekonomické školy, zohledňují důležitost historických a geografických podmínek při formování ekonomické výkonnosti regionů (Essletzbichler a Winther 1999, cit. v Hassink 2007, s. 1148). Na rozdíl od institucionální ekonomické geografie či neoklasických přístupů jsou pro evoluční geografisty při formování ekonomické výkonnosti klíčové zvyky (v angl. originále „routines“), které utváří a formují chování ekonomických aktérů na lokální úrovni (Boschma a Martin 2007).

Rozdílné prostorové struktury jsou tak pro evoluční ekonomické geografisty výsledkem historických procesů, které ovlivňují a formují chování aktérů v daném prostoru. Pro pochopení povahy těchto procesů je tak důležité pracovat s údaji, které lze často velmi obtížně získat. Například se jedná o informace o historickém vývoji firem, jednotlivců, celých sektorů ekonomiky, technologií, obcí či regionů (Boschma a Martin 2007). Pojem, který je s evolučními přístupy neodmyslitelně spojen, a který je pro pochopení ekonomického vývoje (na jakékoli měřítkové úrovni) stěžejní, se nazývá „path dependence“. Následuje podkapitola, která ho vysvětluje.

---

¹ Evoluční přístupy (zejména pak pojem „path dependence“) se také aplikují v celé řadě jiných sociálních věd, sociologií a politologií počínaje a studiemi managementu konče. Pro detailní přehled viz Martin a Sunley (2006).

² Blažek a Uhlíř (2011) překládají tento termín jako „závislost na zvolené cestě“, v této práci se ale vzhledem k jeho rozšíření a používání i v české literatuře pracuje s termínem v jeho originální jazykové podobě.

2.3. Path dependence

Koncept path dependence lze chápat jako charakteristiku systému či procesů, jejichž výstupy jsou utvářeny jejich vlastní historií (Martin a Sunley 2006). Tento obecný popis platí jednak pro vývojové sekvence dynamických systémů v přírodních vědách (fyzika, biologie), tak ve vědách sociálních. V rámci evoluční ekonomie/ekonomické geografie se obecně uvádí tři možné způsoby, jak na path dependence nahlížet (Martin a Sunley 2006).

- Technologický „lock-in“. Toto pojetí lze chápat jako tendenci v určité technologické oblasti, při které dojde k uzamčení určité vývojové trajektorie, i když jsou dostupné jiné (a efektivnější) alternativy.
- Dynamické rostoucí výnosy. Vývoj jevů je výsledkem procesu rostoucích výnosů, při kterém externality a nově získávané znalosti poskytují pozitivní zpětnou vazbu a tím posilují danou vývojovou trajektorii.
- Institucionální hystereze³. Formální a neformální instituce, sociální a kulturní formy mají tendence k reprodukci sebe sama skrz procesy, které samy vytváří, a které následně slouží k jejich stabilizaci v čase.

Zřejmě nejrozšířenější pojetí path dependence vychází z práce Davida (1985), který na případu vzniku a následného celosvětového ustálení používání klávesnice typu QWERTY⁴ demonstroval, jak může mít víceméně náhoda či zdánlivě nevýznamná historická událost dlouhodobý a zcela zásadní efekt na budoucí podobu a vývoj určité technologie, organizace ekonomiky či celých systémů (v češtině viz Blažek a Uhlíř 2011). Přínosem této práce je poukázání na fakt, že za určitých podmínek může dojít k uzamčení vývoje v určité trajektorii, i když existují vhodnější/praktičtější alternativy. Jedna nahodilá historická událost pak může mít efekt na vývoj celého systému (David 1985). Přitom je důležité podotknout, že ona nahodilá událost není zcela zásadní, důležitější jsou kumulativní procesy pozitivní zpětné vazby a systémové úspory z rozsahu (úspory, které jsou způsobeny využíváním daného nástroje velkým počtem na sobě nezávislých subjektů), které ve výsledku vedou k technologickému uzamčení – tzv. „lock-in“ (Martin a Sunley 2006).

Institucionální pojetí path dependence vychází zejména z prací Setterfielda (1993) a Northa (1990). Jak je všeobecně známo, instituce (formální i neformální) se v průběhu času mění velice pomalu. Lze je chápat jako produkt a zároveň faktor, který ovlivňuje jednání aktérů

---

³ Hystereze je „závislost jistého fyzikálního stavu fyzikální soustavy na stavech předchozích“ (Slovník cizích slov 2018).

⁴ QWERTY uspořádání kláves na klávesnici vzniklo v druhé polovině 19. století. I přes fakt, že byly vymyšleny alternativní a „logičtější“ klávesnice, které umožnily rychlejší psaní, nikdy se výrazně neprosadily. QWERTY klávesnice se používá po celém světě do dnes (Blažek a Uhlíř, 2011).

(Martin a Sunley 2006). Právě tato dualita ve vztahu instituce-aktér, znamená, že je evoluce institucí „pathdependent“, protože stejně jako ekonomika, i instituce jsou formovány historií (Martin a Sunley 2006). Setterfield (1993) přichází s pojmem „institucionální hystereze“. Rozumí se tím skutečnost, že instituce a ekonomika se vyvíjí ve vzájemné provázanosti. V krátkém časovém horizontu lze instituce chápat jako exogenní součást této koevoluce, protože vykazují určitou stabilitu a tvoří prostředí, které „ohraničuje“ ekonomické aktéry. Struktura institucí se však po delší době stává endogenní součástí daného systému, která je ovlivňována změnami v ekonomice. Právě tato rekurzivita vypovídá o tom, že jsou institucionální změny „path dependent“ (Setterfield 1993, Martin a Sunley 2006). Dynamické rostoucí výnosy nejsou dále rozebírány, protože nejsou pro potřeby této práce potřebné.

Podle Martina a Sunleyho (2006) mají path dependence procesy místně specifický charakter, nelze však tvrdit, že určité socioekonomické charakteristiky místa (obce, regionu, státu) jsou čistě výsledkem path dependence, protože tento vztah platí i obráceně, to znamená, že specifické místní podmínky formují povahu path dependence. I když je v konceptu path dependence kladen důraz na historii, nelze ji chápat jako „past dependence“ či jako čistý historický determinismus (Martin a Sunley 2006). Pro pochopení podstaty path dependence lze použít jednoduchou analogii. Různé historické události (které mohou být i dílem náhody) lze chápat jako rozcestí, z nichž cesty vedou různými směry. Tato rozcestí tak nabízejí zcela odlišné vývojové trajektorie. To, jakým směrem se „chodec“⁵ vydá, záleží na jeho minulosti, ale také na současném stavu. Minulost tak spíše nabízí možnosti, zatímco přítomnost určuje, kterou z nabízených cest se vydat.

2.4. Lock-in

Dalším důležitým pojmem, který je spjatý s evolučními a institucionálními směry v ekonomické geografii, je tzv. „lock-in“ neboli uzamčení. Stejně jako tomu je u konceptu path dependence, také lock-in nemá ustálenou definici a jeho užívání (a často nadužívání) se různí (Martin a Sunley 2006). Obecně však lze na lock-in nahlížet jako postupný proces „rigidifikace“ a ztráty flexibility (Arthur 1989). Jak uvádí Martin a Sunley (2006), regionální lock-in je způsoben procesy, které probíhají na více měřítkových úrovních, nicméně je velmi závislý na místních/lokálních specifikách. Níže je představen pohled na regionální lock-in na příkladu starých průmyslových regionů tak, jak byl poprvé popsán v práci Grabhera (1993).

---

⁵ Za chodce lze dosadit jedince, firmu, region, instituci, technologii atp.

Silné stránky (např. industriální atmosféra, těsné mezifiremní vazby, silná politická podpora, silná specializace na určité odvětví), kterými se mohly staré průmyslové regiony pyšnit, se často stávají překážkami dalšího rozvoje (Grabher 1993, Mackinnon a kol. 2009, Hassink a kol. 2014). Grabher (1993) ve své studii o starém industriálním regionu Porúří identifikoval tři typy těchto bariér, které vedou k lock-inu a následné nekonkurenceschopnosti, ztrátě flexibility a schopnosti přijímat inovace a změny.

- Funkční lock-in, který je způsoben hierarchickými vztahy mezi firmami.
- Kognitivní lock-in, který je způsoben společným pohledem na svět.
- Politický lock-in, který je způsoben hustou institucionální strukturou, která brání restrukturalizaci.

Funkční lock-in způsobují hierarchické, těsné vztahy mezi velkými podniky a středními či malými podniky, které jsou jejich dodavateli. Ty ve svém důsledku mohou vést k přílišné specializaci těchto dodavatelů a jejich závislosti na úzké skupině velkých odběratelů. Tato závislost, často spojená s absencí vlastního výzkumu, drobných inovací či například marketingu, brání malým a středním podnikům k přeorientování se na nové trhy, dojde-li ke strukturální krizi daného odvětví (Hassink 2010).

Kognitivní a politický lock-in jsou spolu úzce spojeny. Společný pohled na svět spolu s těsnými, institucionální vazbami „zakonzervovávají“ stávající struktury a zároveň tak zpomalují restrukturalizační tendence a nepřímou tak potlačují endogenní potenciál pro inovace a kreativitu (Hassink 2010). Institucionální vazby jsou jednak mezi formálními institucemi (odborné, samospráva, mezifiremní koalice, agentury pro podpory podnikání atp.), tak mezi institucemi neformálními (normy chování, zvyky, nepsaná pravidla)⁶.

Firmy, zaměstnanci a instituce tak spolu mohou nepřímou tvořit tzv. „self-sustaining coalition“ – vzájemně se udržující koalici, ve které se lokální političtí představitelé nesnaží přilákat nové investory zvenčí, či se nějakým jiným stylem nesnaží o odvětvovou restrukturalizaci, protože tradiční odvětví zajišťují největší daňové výnosy a stále zaměstnávají velké množství pracovníků. Pro případné nové investory nemusí být dostupné vhodné rozvojové plochy pro výstavbu, protože bývají často vlastněny tradičními velkými podniky, které si nepřejí příchod nových investorů kvůli možnému odchodu nejdůležitějších kvalifikovaných pracovníků. Vzhledem k dominanci velkých zaměstnavatelů a určité „zaměstnanecké kultuře“ pracovníků, se mezi lidmi v regionu může vytrácet přirozený podnikatelský duch a ochota k samostatnému podnikání. Tato neformální koalice často lobbuje u politických představitelů

---

⁶ Instituce a jejich důležitost pro regionální rozvoj jsou diskutovány v podkapitole 2.5.

na národní a regionální úrovni ve snaze zachovat status quo formou veřejných intervencí do ekonomiky (Grabher 1993, Hassink 2010). V této provázané síti tak podle Morgana a Nauwelaerse (1999) má větší váhu síla než učení, privilegovanost než znalosti a minulost než přítomnost.

Obecně lze usuzovat, že vysoce specializované regiony s výraznou dominancí jednoho sektoru jsou zvláště náchylné k regionálnímu lock-inu (Martin a Sunley 2006). Bývá tomu tak u regionů, ve kterých je dominantní kapitálově náročné odvětví (těžba nerostných surovin, ocelářství či stavba lodí). Tato odvětví jsou v porovnání s těmi, které jsou náročné na pracovní sílu (například textilní), více prostorově koncentrovaná a zároveň se s nimi často váže určitá státní angažovanost, která se plně projevuje při protestech proti zvažovanému zavírání továren či ukončování těžby (Hassink 2010).

I přes výše popsané negativní aspekty regionálního lock-inu však nelze v žádném případě tvrdit, že je regionální lock-in pro region a jeho ekonomickou výkonnost po celou dobu zátěží. Kdyby tomu tak bylo, nikdy k němu nedoje. Jak uvádí Martin a Sunley (2006), v počáteční fázi lze hovořit o pozitivním lock-inu, ve kterém je regionální ekonomický růst způsoben rostoucími výnosy a pozitivními externalitami, vysokou specializací a blízkostí firem v příbuzných odvětvích. Tato fáze růstu a úspěchu může trvat desítky let a problém nastává až tehdy, když se hlavní odvětví či technologický systém v regionu stanou zastaralými či nekonkurenceschopnými, přičemž tento zvrat může být způsoben vnějšími a předem neočekávatelnými vlivy. Až po tomto zvratu se naplno ukazuje, že regionální path dependence a lock-in brání v nastartování nového rozvoje a z původních silných stránek regionu se stává zátěž.

Otázkou tedy zůstává, jak z této vývojové trajektorie uniknout, přizpůsobit se novým podmínkám a nastartovat opětovný rozvoj regionu. Teoretických přístupů, jak může dojít k „odemčení“ regionů je opět vícero. Někteří autoři vyzdvihují důležitost role největších firem, které jsou schopny díky své rozsáhlé dodavatelské síti a díky svým finančním zdrojům zásadním způsobem ovlivnit novou rozvojovou cestu regionu (Lazerson a Lorenzoni 1999). Jinými autory je zdůrazňována důležitost výzkumných institucí a lidského kapitálu. Zejména pak schopnost regionu udržet si vzdělané a vysoce kvalifikované obyvatele, kteří mají zásadní vliv na budoucí sociálně ekonomický rozvoj. Jak zdůrazňuje Glaeser (2005) na příkladu Bostonu, úspěšná transformace místní ekonomiky úzce souvisela s faktem, že tento region nebyl pro své obyvatele atraktivní pouze z finančního hlediska, ale přitahoval je dalšími, čistě neekonomickými, faktory. Lidé tak na ekonomickou krizi nereagovali odchodem, ale spíše vyšší inovační činností ve snaze přizpůsobit se novým podmínkám. Florida (2002) jde ještě dál a vyzdvihuje tzv. „kreativní třídu“, která hraje zásadní úlohu

při rozvoji měst a regionů a pro kterou jsou neekonomické faktory při rozhodování se o místě bydliště a pracoviště velice důležité.

Martin a Sunley (2006) nastiňují další dvě formy, jak může dojít k restrukturalizaci uzamčeného regionu. První bychom mohli nazvat restrukturalizací vnitřní, při které dojde k diverzifikaci místní ekonomické základny díky nalezení nové (a často příbuzné) industriální a technologické vývojové trajektorie. Druhou formou je radikální proměna ekonomické základny, která je často (ne však vždy) způsobená příchodem nových investorů a s nimi spojenými novými technologiemi, výrobními postupy a samotnými finálními výrobky.

2.5. Instituce a regionální rozvoj

V předchozích podkapitolách byla několikrát zmíněna důležitost institucí v regionálním rozvoji. Stejně jako u řady jiných teoretických konceptů v ekonomické geografii, i termín instituce je převzat z ekonomie. Již téměř před 100 lety kritizoval Veblen (1919, cit. v Gertler 2010, s. 1) neoklasické pojetí plně informovaného ekonomického aktéra, který se vždy rozhoduje racionálně. Dle Veblenova pojetí je ekonomické chování formováno institucemi, které řídí individuální chování aktérů. Tyto neviditelné síly je možno chápat jako obecné a ustálené zvyky ve společnosti. North (1990) popisuje instituce jednoduše jako „pravidla hry ve společnosti“, které ovlivňují chování ekonomických aktérů. Tyto obecné definice poskytují pouze základní náhled, pro pochopení důležitosti institucí pro regionální rozvoj je zapotřebí detailnějšího vysvětlení. Instituce trpí stejným nedostatkem jako pojmy představené v předchozích podkapitolách. Jejich vymezení a vysvětlení jejich vazeb na ekonomickou sféru se různí napříč teoretickými směry a neexistuje jejich ustálená definice (Gertler 2010). Obecně je však lze rozdělit na dva typy, a to na instituce formální a neformální, dále je pak nutné rozlišovat mezi organizacemi a institucemi (Rodriguez-Pose 2013).

Formální instituce (někdy také popisovány jako instituce „tvrdé“) jsou univerzální a přenosná pravidla, zákony, stanovy a regulace, vlastnická práva atp. (Rodriguez-Pose 2013). Neformální instituce (někdy nazývány jako instituce „měkké“ či „občanské/společenské“) mohou být normy ve společnosti, tradice, ustálené zvyky, společenské konvence, vztahy mezi lidmi atp., které jsou, jak zdůrazňuje Fukuyama (2000, cit. v Rodriguez-Pose 2013, s. 19), základem pro budování ekonomické a společenské důvěry mezi aktéry. Neformální instituce se utváří samovolně skrze opakující se interakce ve společnosti. Zatímco instituce lze považovat za pravidla, na organizace lze nahlížet jako na „hráče“, kteří podle těchto pravidel hrají (North 1990). Nicméně vztah mezi institucemi a organizacemi je oboustranný, vzájemně se ovlivňující. Tato koevoluce je obdobná institucionální hysterezi, která byla popsána v podkapitole věnující se path dependency. Organizace mohou být například

vzdělávací instituce, úřady státní správy a samosprávy, obchodní spolky, ale i firmy jako takové (Zukauskaite a kol. 2017).

Některými autory je také zdůrazňována důležitost vztahu mezi formálními a neformálními institucemi, ve kterém mohou vhodné interakce a doplňování se zapříčinit rozdíly v rozvoji institucionálně odlišných regionů (Rodriguez-Pose 2013). Vhodné institucionální prostředí může hrát důležitou roli také při příchodu nového investora do regionu, jelikož pomáhá úspěšnému „ukotvení“ do stávajícího regionálního prostředí. Při absenci vhodného institucionálního prostředí tak investoři často přichází do regionu pouze kvůli levné pracovní síle či investičním pobídkám a šance k úspěšnému zakořenění v regionálním sociálně ekonomickém systému je nízká a region zůstává stále závislý na příchodu dalších externích investorů (Amin a Thrift 1995, cit. v Rodriguez-Pose 2013, s. 14).

S institucemi se váže pojem institucionální hustota⁷. Institucionální hustotu můžeme chápat jako „souhrn sociálních, kulturních a institucionálních forem a podpor, které jsou k dispozici firmám“ (Amin a Thrift 1994, cit. v Blažek a Uhlíř 2011, s. 192), a které tvoří specifickou „sociální atmosféru“ daného regionu (Rodriguez-Pose 2013). Institucionální hustota pak určuje schopnost regionu k adaptaci na měnící se ekonomické podmínky, zároveň může napomáhat k inovativním procesům a schopnostem regionu inovace přijímat (Blažek a Uhlíř 2011). Dle Amina a Thrifta (1994, cit. v Zukauskaite a kol. 2017) je institucionální hustota regionu tvořena čtyřmi komponenty. Prvním je přítomnost různých organizací, konkrétně to mohou být obchodní sdružení, vládní agentury, školicí centra, finanční instituce atp. Druhým komponentem se rozumí interakce mezi výše vypsány organizacemi, při které dochází k výměně formálních a neformálních znalostí, přičemž jsou tyto interakce formovány místně specifickými normami a konvencemi. Třetím faktorem je struktura dominance ve vztazích mezi různými organizacemi. Výsledkem výše popsaných tří komponent je čtvrtý faktor, který lze popsat jako sounáležitost mezi všemi zúčastněnými aktéry a uvědomění si vzájemné potřeby. Vhodné zastoupení těchto čtyř komponent může vyústit v „institucionální trvalost, tj. k reprodukci lokálních institucí, k vytvoření archivu společně sdílených znalostí, k institucionální flexibilitě, kdy instituce jsou schopny učit se a měnit se, k vysokému inovačnímu potenciálu firem i celého regionu, k důvěře a ke sdílené vizi, která aktéry regionu afektivně mobilizuje“ (Henry a Pinch 2001, s. 1174, cit. v Blažek a Uhlíř 2011, s. 193). Jak z výše popsaného vyplývá, institucionální hustota je v tomto pojetí spíše hustotou organizací (tj. institucí s adresou). Z povahy vztahu mezi institucemi a organizacemi, který je popsán na začátku této podkapitoly, lze argumentovat, že je tato

---

⁷ Zřejmě vhodnějším názvem je „organizační hustota“, jak je diskutováno na konci odstavce.

organizační hustota výsledkem vzájemné interakce a koevoluce mezi neformálními institucemi a organizacemi.

Na závěr této podkapitoly je nutné podotknout, že ačkoli instituce do určité míry ovlivňují celý sociálně ekonomický systém, chování, konvence, hodnoty a rozhodování jedinců, nelze hovořit o institucionálním determinismu. I v prostředí „svázaném“ institucemi mají důležitou roli jednotlivci, kteří se mohou rozličně chovat ve stejném ekonomickém sektoru, regionu, státě či ve stejném institucionálním prostředí (Gertler 2004, cit. v Gertler 2010, s. 3).

3. DATA A METODIKA

V této kapitole jsou popsány všechny použité metody a data, které jsou v této práci použity. Tak, jak je členěna výzkumná část práce, je členěna i tato kapitola. Odděleně je představena metodika a data extenzivního a intenzivního výzkumu, přičemž součástí popisu použitých metod pro extenzivní výzkum je i diskuse týkající se vhodnosti běžných metod pro účely splnění tohoto výzkumu

3.1. Extenzivní výzkum

Extenzivní výzkum je založen na kvantitativní analýze sekundárních dat zaměřené na měření prostorové diferenciace nezaměstnanosti. K tomuto účelu lze využít množství metod od statistických metod, které nezohledňují prostorový aspekt, po metody prostorové až po metody zohledňující prostorový i časový aspekt. Vzhledem ke specifickému zaměření intenzivního výzkumu je důležitá detailní diskuse nad běžně užívanými statistickými metodami o vhodnosti jejich použití. Následně je navržen nový metodický postup, který je pro splnění cíle extenzivního výzkumu klíčový.

3.1.1. Data pro extenzivní výzkum

Jediným ukazatelem, se kterým se pracuje v první extenzivní části výzkumu, je podíl nezaměstnaných osob. Tento ukazatel se vypočítá jako podíl mezi dosažitelnými uchazeči o zaměstnání ve věku 15 – 64 let a všemi obyvateli této věkové kategorie (MPSV 2018a). Dosažitelní uchazeči o zaměstnání jsou zjišťováni Ministerstvem práce a sociálních věcí od července roku 2004. Jde o nezaměstnané uchazeče o zaměstnání, kteří nemají žádné objektivní překážky ve vykonávání práce a mohou na nabízené volné adekvátní pracovní místo bezprostředně nastoupit. Mezi dosažitelné uchazeče o zaměstnání se řadí ti, kteří nejsou ve výkonu vazby a trestu, kteří nejsou v pracovní neschopnosti, kteří zrovna neabsolvují rekvalifikační kurzy, kteří zrovna nevykonávají krátkodobé zaměstnání a také uchazeči, kteří zrovna nejsou na rodičovské dovolené (MPSV, 2018b). Do července roku 2004 pracovalo MPSV ve svých výpočtech míry nezaměstnanosti se všemi uchazeči o zaměstnání a nikoli pouze těmi dosažitelnými. Z toho důvodu nejsou data za dosažitelné uchazeče do července roku 2004 k dispozici (MPSV 2018b). Nicméně analýza na úrovni celého Česka ukázala naprostou shodu měř nezaměstnanosti při výpočtech se všemi uchazeči a těmi dosažitelnými (Blažek, Netrdová 2012b). Z toho důvodu jsou ve shodě se změnou metodiky a dostupností dat použity do prosince roku 2004 údaje o všech evidovaných uchazečích a od ledna roku 2005 údaje o dosažitelných uchazečích o zaměstnání. Podíl nezaměstnaných osob je tedy v této práci počítán jako podíl počtu

evidovaných uchazečů s trvalým pobytem v obci (do roku 2004 všech uchazečů, od roku 2005 dosažitelných uchazečů) a počtu trvale bydlících osob v obci v dosaženém věku 15 – 64 let. Vychází se z měsíčních dat o počtu uchazečů o zaměstnání, který je na úrovni obcí publikován MPSV (2018b). Údaje o počtu obyvatel a jejich věkovém složení v jednotlivých obcích jsou přejaty z veřejného portálu Českého statistického úřadu (ČSÚ 2017a) vždy ke konci kalendářního roku (k 31.12.).

Průměrný roční podíl nezaměstnaných je v této práci počítán jako podíl průměrného počtu uchazečů v jednom roce a středního stavu obyvatelstva dokončené věkové kategorie 15 – 64 let v témže roce. Například výpočet podílu nezaměstnaných v roce 2015 vypadá takto:

$$\text{podíl nezam.}_{2015} = 100 * \frac{(U_{leden\ 2015} + U_{únor\ 2015} + \dots + U_{prosinec\ 2015})/12}{(P_{31.12.2014} + P_{31.12.2015})/2},$$

kde U je počet uchazečů v jednotlivém měsíci ve sledovaném území a P je počet obyvatel k 31. 12. ve věku 15 – 64 let ve sledovaném území.

Měsíční údaj o podílu nezaměstnaných osob je vypočten jako podíl počtu uchazečů v jednom měsíci a středního stavu obyvatelstva věkové kategorie 15 – 64 let v daném roce. Například výpočet podílu nezaměstnaných v únoru v roce 2015 vypadá takto:

$$\text{podíl nezam.}_{únor\ 2015} = 100 * \frac{U_{únor\ 2015}}{(P_{31.12.2014} + P_{31.12.2015})/2}.$$

Tato práce sleduje vývoj nezaměstnanosti mezi roky 2002 a 2016. Nicméně díky chybějícím datům za roky 2012 a 2013 není možné tento časový úsek do práce zahrnout. Dalším problémem, který s sebou nese analýza dat na úrovni obcí za delší časové období, je skutečnost, že se samosprávná struktura obcí v Česku mění. Dochází ke slučování obcí, oddělování obcí a v neposlední řadě k zániku některých vojenských újezdů. Proto se pracuje s územní strukturou k 1. 1. 2016, na kterou byla data za veškeré obce přepočítána. Z tohoto důvodu vstupuje do analýzy 6255 obcí, se zbylými vojenskými újezdy není počítáno. Pokud se ve sledovaném období jedna obec připojila k druhé, byly údaje o počtu uchazečů a obyvatel za celé sledované období přičteny k obci, ke které se ta zaniklá připojila. Při vzniku nové obce byly údaje zpětně počítány poměrově, tedy počet obyvatel v dnes již neexistující obci byl rozdělen podle poměru v roce, kdy k rozdělení obcí došlo. Celkem tak za sledované období vzniklo 21 obcí a sloučením zaniklo 13 obcí a jeden vojenský újezd – Brdy (ČSÚ 2018b; ČÚZK 2018a).

Mapa administrativního území Česka ve struktuře k 1. 1. 2016, která slouží jako podklad pro prostorové analýzy, je polygonový shapefile v souřadnicovém systému S-JTSK Křovák East-North z databáze ArcČR 500 (ARCDATA, 2016).

3.1.2. Metodika extenzivního výzkumu

Metody nezohledňující prostorový aspekt

Regionální disparity bývají v akademické literatuře často měřeny pomocí tradičních, „neprostorových“ statistických metod, které v sobě neobsahují informaci o prostorovém rozložení měřených jednotek. Jako příklad lze uvést rozptyl či směrodatnou odchylku (Netrdová, Nosek 2017). Pro měření variability se dále běžně používá variační koeficient, avšak ten může být stejně jako rozptyl a směrodatná odchylka ovlivněn asymetrickým rozložením geografických jevů v prostoru (Korčák 1938).

Při snaze o vystižení trendu vývoje prostorové diferenciace nejsou výše popsané základní ukazatele plně vypovídající. Nelze podle nich určit, čím je například pokles variability způsoben. Zda-li dochází k tzv. delta-konvergenci, při které se snižují průměrné odchylky hodnot jednotlivých regionů od průměrné hodnoty pro celé zkoumané území (Blažek, Csank 2007). Proto je vhodné také sledovat tzv. beta-konvergenci/divergenci. V případě nezaměstnanosti dochází k beta-konvergenci tehdy, když regiony/obce, které měly vyšší nezaměstnanost, zaznamenávají výraznější pokles nezaměstnanosti než regiony/obce s nezaměstnaností nižší. „Beta-konvergence/divergence se v případě nezaměstnanosti vypočítá jako korelace mezi absolutní změnou nezaměstnanosti během aktuálního roku a dosaženou mírou nezaměstnanosti na konci roku předchozího“ (Blažek, Csank 2007, s. 951). Jestliže je korelace pozitivní, dochází k beta-divergenci a při korelaci negativní dochází k beta-konvergenci.

Při zjišťování beta-konvergence/divergence se pracuje s korelací. Při korelační analýze se vypočítává korelační koeficient, který vypovídá o těsnosti vztahu mezi dvěma proměnnými (Hendl 2006). Korelační koeficient nabývá hodnot od -1 do 1. Hodnoty blízké -1 značí negativní korelační závislost, při které nezávisle proměnná klesá a závisle proměnná roste (nebo naopak), hodnoty blízké 1 značí pozitivní korelační závislost, při které dochází u obou proměnných zároveň k růstu nebo poklesu. Hodnota 0 vypovídá o neexistenci vztahu, přičemž statistická významnost se testuje na libovolně zvolené hladině spolehlivosti.

Další metody (např. Giniho koeficient, Theilův index, shluková a faktorová analýza), které jsou stále běžně používány, neberou, stejně jako ty výše popsané, v potaz „efekt sousedství“, a proto také nejsou citlivé k prostorovému rozložení sledovaných jevů

(Netrdová, Nosek 2017). Tento efekt je znám jako takzvaný „checker board problem“ (Guimares a kol, 2011; Netrdová, Nosek 2017).

„Modifiable areal units problem“ – tzv. „MAUP“ je dalším problémem, který by měl být brán v potaz při práci s prostorovými daty v sociálních vědách (Netrdová, Nosek 2017). Výsledky statistické analýzy mohou být negativně ovlivněny nesprávně zvolenými územními jednotkami, se kterými se pracuje. Zjednodušeně lze říci, že čím více jsou data agregovaná, tím více hrozí, že se lokální specifika ztratí v průměru celé, agregované jednotky, ve které se nachází (Macron, Puech 2003; Netrdová, Nosek 2017). Na druhou stranu je třeba poukázat na skutečnost, že zatím nedošlo ke konsenzu, jak problém MAUP vyřešit (Netrdová, Nosek 2017). Dalším problémem, který ještě nebyl zmíněn, je fakt, že běžné statistické testy předpokládají nezávislost zkoumaných proměnných, což je v přímém rozporu s Toblerovým prvním zákonem geografie (Getis 2007). Toblerův první zákon geografie zní: „Všechno souvisí se vším, ale blízké věci spolu souvisí více než věci vzdálené.“⁸ (Tobler 1970, s. 236).

I přes výše popsané nedostatky a všeobecně známou potřebou po zahrnutí prostorového aspektu, jsou neprostorové metody stále používány v řadě prací, které se zabývají prostorovou socio-ekonomickou diferenciací (Rey a Janikas 2005). Níže jsou popsány metody, které jsou pro práci s prostorovými daty vhodnější, respektive jsou vhodným doplňkem tradičních metod. Největší prostor je věnován prostorové autokorelaci, která byla již několikrát použita pro výzkum regionální diferenciaci na území Česka (např. Blažek, Netrdová 2012; Netrdová, Nosek 2017). Prostorové autokorelaci se dostává v posledních letech velké pozornosti jednak mezi geografy, ale především mezi ekonomy v ekonometrických výzkumech (Getis, 2007).

Metody zohledňující prostorový aspekt

Prostorová autokorelace umožňuje měřit a zobrazovat koncentrace stejných/podobných hodnot v prostoru (Anselin 1988). Pomocí prostorové autokorelace můžeme rozhodnout, zda dochází k náhodnému, shlukovému či disperznímu rozložení sledovaného jevu v prostoru (Netrdová, Nosek 2016). Můžeme ji přitom měřit ve dvou formách, a to globální a lokální. Globální prostorová autokorelace měří intenzitu a typ koncentrace stejných hodnot proměnné v celé sledované oblasti (například státu či regionu) pomocí jedné hodnoty. Lokální ekvivalent globální prostorové autokorelace nám umožňuje identifikovat přesné shluky podobných hodnot a jejich atributy (Netrdová, Nosek 2016).

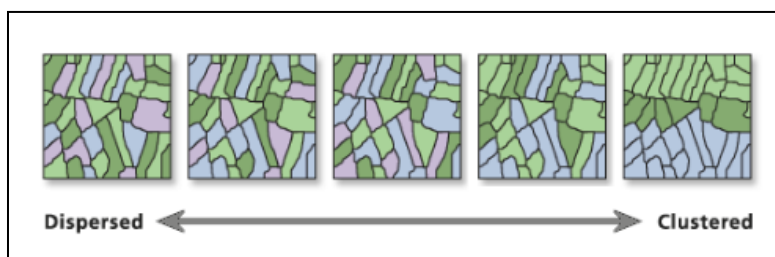
---

⁸ Za zmínku stojí skutečnost, že Tobler později prohlásil, že kdyby mohl „zákon“ změnit, přidal by do něj i časový aspekt (Esri 2017g).

Běžně užívané způsoby pro měření prostorové autokorelace na globální úrovni jsou Getis-Ordovo G a Moranovo I. Getis-Ordovo G může rozhodnout, zda ve studované oblasti dochází ke koncentraci nízkých či vysokých hodnot. Identifikuje však pouze pozitivní prostorovou autokorelaci, tj. shlukování stejných hodnot, což může být bráno jako nevýhoda této metody, jelikož není schopna odhalit shlukování vysokých i nízkých hodnot najednou (Getis, Ord 1992; Esri 2017f).

K měření vývoje globální prostorové autokorelace nezaměstnanosti na úrovni obcí v extenzivním výzkumu proto slouží Moranovo I. Moranovo I je v současné době zřejmě nejpoužívanější metodou měření globální prostorové autokorelace. Vychází z kovariance a je podobné Pearsonovu korelačnímu koeficientu, interpretace výsledku Moranova I je proto stejná jako u korelačního koeficientu (Netrdová, Nosek 2017). Hodnota Moranova I nabývá hodnot od -1 do 1, když hodnoty blízké 1 značí silnou pozitivní autokorelaci (dochází ke shlukování nízkých či vysokých hodnot) a hodnoty blízké -1 značí, že dochází k silné negativní prostorové autokorelaci, tedy k sledované hodnotě je rozložena disperzně (vizualizace viz obrázek č. 2).

Obrázek 2 – Znázornění disperzního, náhodného a shlukového rozložení sledovaného jevu.

Zdroj: Esri (2017a)

Pokud není hodnota Moranova I statisticky významná a je blízká 0, můžeme předpokládat, že prostorové rozložení nízkých a vysokých hodnot je náhodné (Esri 2017a). Inference je v tomto případě počítána porovnáním pozorovaného a náhodného rozložení sledované proměnné (Netrdová, Nosek 2017). Rovnice pro výpočet Moranova I vypadá takto:

$$I = \frac{n \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n w_{ij} (y_i - \bar{y})(y_j - \bar{y})}{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n w_{ij} \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2} ;$$

Zdroj: Novák, Netrdová (2011 s. 724)

kde n je počet jednotek, i, j jsou indexy pro územní jednotky y je aritmetický průměr proměnných vstupujících do výpočtu, y_i jsou hodnoty proměnné v jednotce i, w_{ij} je prostorová váhící funkce.

Při výpočtech prostorové autokorelace je velmi důležité zvolit tzv. prostorovou vážicí funkci, která definuje, které jednotky jsou brány jako sousední, respektive prostorově blízké a které již nikoli (Anselin 1988). Typů vážících funkcí je mnoho a jejich volba ovlivňuje výsledek analýzy. Můžeme je rozdělit na spojité a diskrétní. Nejjednodušším příkladem diskrétní vážící funkce je funkce binární, který rozlišuje jednotky na sousedící a nesousedící. Spojité vážící funkce jsou například ty, které pracují s inverzní vzdáleností. Tj. váha nejbližších jednotek je nejvyšší a s rostoucí vzdáleností klesá (Spurná 2008). Prostorová vážící funkce také definuje, které jednotky se berou za sousedské a které nikoli. Při práci s areálovými daty tak lze například za sousední považovat ty, které se spolu dotýkají hranicemi. Další možností je princip, který vychází z pohybu figurek po šachovnici (princip věže, královny atp.) (Spurná 2008). Dalším způsobem může být použití vzdálenosti mezi jednotkami (určení mezní vzdálenosti, při které se jednotky stále považují za sousední). Jako prostorová vážící funkce je v extenzivním výzkumu zvolena fixní vzdálenost 10 kilometrů bez vah. Důvodem je fakt, že se mezní vzdálenost 10 km osvědčila pro českou sídelní strukturu (Blažek, Netrdová 2009; Novák, Netrdová 2011).

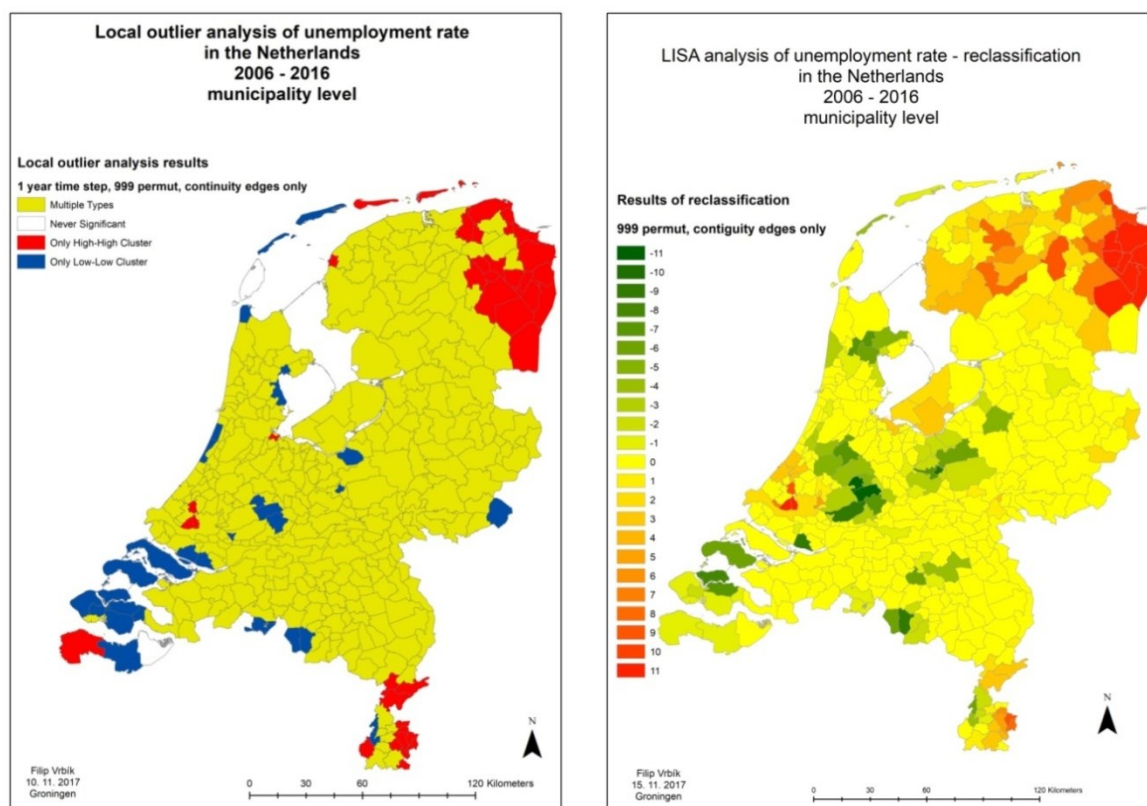
Lokální verze Moranova I se nazývá lokální indikátor prostorové asociace (v originále „Local indicator of spatial association“), zkráceně „LISA“. Na rozdíl od Moranova I, výsledkem analýzy LISA není pouze jedna hodnota za celou studovanou oblast, ale statisticky signifikantní shluky jednotek s nízkými hodnotami, vysokými (nadprůměrnými) hodnotami a tzv. „outliers“, tzn. místa s nízkou hodnotou sledovaného jevu, která jsou obklopena hodnotami vysokými a opačně (Anselin 1995; Netrdová, Nosek 2015). Hodnoty Moranova I jsou provázány s výsledky analýzy LISA, když obecně platí, že čím vyšší nabývá Moranovo I hodnoty, tím více je identifikováno prostorových shluků jednotek s podobnými hodnotami. Analýza LISA je použita pro získání proměnných vstupujících do finální kategorizace obcí dle vývoje jejich nezaměstnanosti mezi roky 2003 a 2016. Prostorová vážící funkce je opět fixní vzdálenost 10 kilometrů. Počet permutací byl nastaven na 199, aby byla zajištěna dostatečná přesnost.

Metody zohledňující časový i prostorový aspekt

Výše popsané metody jsou vhodné pro analýzu prostorové diferenciaci v jednom okamžiku, neumožňují však přidat i časový aspekt. Způsobů, jak pracovat s časem v analýze prostorové diferenciaci je vícero. Zřejmě nejjednodušším způsobem je metoda, kterou autor této práce nazývá „prostý překryv“. Při této metodě se může vycházet z analýzy LISA či Hot Spot, které se provedou na stejném území vícekrát po sobě s proměnnými za jednotlivé roky. Pokud je jednotka součástí shluku s vysokými hodnotami, obdrží skóre 1. Pokud je jednotka součástí shluku s nízkými hodnotami, obdrží skóre -1.

Pokud se jednotka nenachází v žádném shluku nebo pokud se jedná o tzv. „outlier“, obdrží skóre 0. Skóre, které jednotky obdrží v jednotlivých časových krocích, se sečtou a výsledkem je nová reklasifikace, která do určité míry bere v potaz časový aspekt při mapování prostorové diferenciace. Jako příklad užití prostého překryvu při mapování vývoje nezaměstnanosti na úrovni obcí v Nizozemsku mezi lety 2006 a 2016 (Vrbík 2017) slouží obrázek č. 3. Prostý překryv vychází z 11 provedených LISA analýz za jednotlivé roky ve studovaném časovém období. Obce, které obdržely skóre 11, byly po celé sledované období součástí shluku vysokých hodnot nezaměstnanosti. Obce, které obdržely skóre -11, byly po celé sledované období součástí shluku s nízkými hodnotami nezaměstnanosti. Tato metoda umožňuje vidět všechny zjednodušené výsledky analýzy LISA najednou. Na druhou stranu nezachycuje žádný vývojový trend. Kupříkladu skóre 5 neříká, zdali byla jednotka v prvních pěti letech součástí shluku vysokých hodnot, nebo byla součástí shluku vysokých hodnot až na konci sledovaného období. Dále nelze zjistit, jestli jednotka změnila svou pozici. Například zda z počátku období byla součástí shluku vysokých hodnot a ke konci sledovaného období se stala součástí shluku nízkých hodnot.

Obrázek 3, 4 – Užití lokální analýzy outlierů a prostého překryvu na příkladu vývoje nezaměstnanosti v Nizozemsku v letech 2006 až 2016

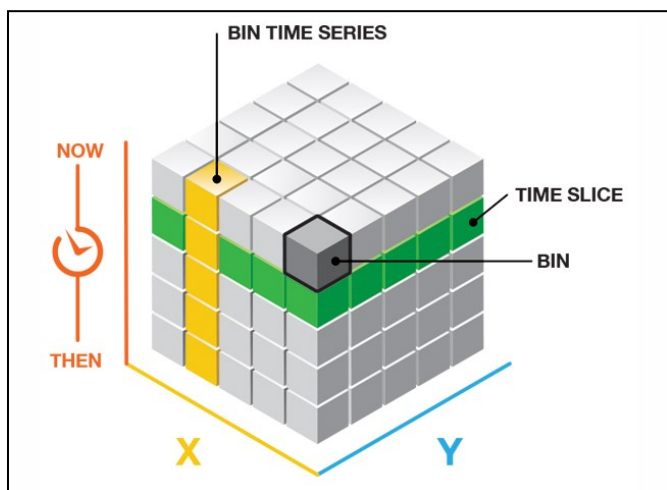

Zdroj: Vrbík (2017)

Komplexnější metodu, která slouží k analýze časově-prostorové diferenciaci zkoumané proměnné, nabízí funkce lokální analýza outlierů („Local outlier analysis“). Ta je časově prostorovou implementací analýzy LISA a identifikuje statisticky signifikantní shluky stejných hodnot a „outliery“ v čase a prostoru, k čemuž využívá pravidelnou síť krychlí, tzv. „bins“. Krychle, které jsou obklopené dalšími krychlemi podobných hodnot, jsou součástí signifikantních shluků. Outliers jsou ty krychle, které jsou obklopeny jednotkami odlišných hodnot. Jedná se o časově-prostorovou implementaci analýzy LISA, která je popsána výše. „Sousedskost“ jednotek se počítá opět pomocí stejné prostorové váhící funkce, pouze vedle prostorové „sousedskosti“ uvažuje také její časovou obdobu (Esri, 2017b). Lokální analýza outlierů pracuje s proměnnými, které jsou transformovány do tzv. „časově-prostorové kostky“ (viz obrázek č. 5).

Časově-prostorová kostka se skládá ze statických lokací, které se v čase nemění (v případě této diplomové práce to jsou obce), a jejich atributů, které se s každým časovým krokem mohou měnit (v případě této diplomové práce by to byly hodnoty nezaměstnanosti ve sledovaných letech). Změna v čase je v obrázku č. 5 znázorněna na vertikální ose, prostorové rozložení na osách X a Y. Minimální počet časových kroků, pro které se může kostka vytvořit, je 10 (Esri, 2017b; Esri, 2017c).

Obrázek 5 – Časově-prostorová kostka

Zdroj: Esri (2017b)

Lokální analýza outlierů rozlišuje mezi shluky vysokých (nadprůměrných) a nízkých (podprůměrných) hodnot, outliery, tedy jednotkami, které nebyly nikdy statisticky signifikantní (95% interval spolehlivosti) a poslední kategorií je tzv. vícenásobný typ. Vícenásobný typ znamená, že sledovaná lokace mohla být v různých časových krocích součástí všech předchozích vypsání kategorií. Aby se jednotka zařadila do shluku vysokých či nízkých hodnot nebo byla klasifikována jakou outlier, musí se nacházet po celé sledované období

v dané kategorii (Esri 2017b). Možné užití Lokální analýzy outlierů je znázorněno na obrázku č. 4. Jak je na první pohled patrné, tato metoda trpí stejným problémem jako metoda prostého překryvu. Z jejích výsledků téměř nelze vyčíst jakýkoli časový trend a i jediný výkyv hodnoty odsune lokaci do kategorie vícenásobný typ. Výsledky této metody tak například neukazují, zdali byla sledovaná jednotka zprvu součástí jednoho shluku hodnot, poté se stala součástí jiného shluku či přestala být statisticky signifikantní. Jedinou možností, jak sledovat časový trend, je 3D vizualizace časově-prostorové kostky.

Metoda, která je schopná určit časový trend v prostorových datech, se nazývá Emerging Hot Spot Analysis. Stejně jako u lokální analýzy outlierů je jejím vstupem časově-prostorová kostka (Esri 2017c). Emerging Hot Spot Analysis vypočítá Getisovo a OrdovaGi pro každou krychli v časově-prostorové kostce a na základě získaných hodnot mu přiřadí klasifikaci. Na základě Mann-Kendalova testu jsou pak vyhodnoceny časové trendy a na základě kombinace výsledků obou analýz je každá jednotka kategorizována dle zjištěného časově-prostorového trendu. Princip časové a prostorové sousedskosti je stejný jako lokální analýze outlierů (Esri, 2017d). Výsledkem Emerging Hot Spot Analysis je 17 kategorií, do kterých sledované jednotky na základě zjištěného časově-prostorového trendu spadají. Jejich popis je k vidění v tabulce č. 1.

Výhodou této metody oproti všem výše popsaným je skutečnost, že její výstup zachycuje zároveň časový a prostorový trend zkoumaného jevu na určité hladině významnosti. Je otázkou, zdali 17 pevných/„diskrétních“ kategorií nemůže být matoucích, či složitých na interpretaci. Dalším předpokladem je, že do analýzy vstupuje velké množství časových kroků. Za předpokladu, že se sleduje vývojový trend v 12 krocích (například v případě této práce 12 hodnot průměrné roční nezaměstnanosti), nelze očekávat vysokou vypovídající hodnotu výsledku (viz definice kategorií v tabulce č. 1). Kritériem, které rozhoduje a přiřazení lokality do určitého shluku, je totiž často „90%“ pravidlo časových kroků, které by v případě výzkumu nezaměstnanosti v Česku (12 časových kroků), znamenalo kategorizaci na základě hodnot v jednom roce.

Tabulka 1 – Kategorie definované Emerging Hot Spot Analysis

Kategorie	Definice
No Pattern Detected	Jednotka nespadá do žádného "hot" ani "cold" vzorce definovaných níže
New Hot Spot	Lokace je statisticky signifikantní "hot spot" během posledního časového kroku, ale nikdy předtím signifikantní "hot spot" nebyla
Consecutive Hot Spot	V méně než 90 % všech časových kroků je lokace je signifikantními "hot spoty", v posledních časových krocích nepřerušeně statisticky signifikantní "hot spoty", avšak před touto poslední řadou lokace nikdy nebyla signifikantní "hot spot".
Intensifying Hot Spot	Lokace je statisticky signifikantní "hot spot" během 90 % časových kroků (včetně toho posledního). A navíc se intenzita shlukování vysokých hodnot každým kromě zvyšuje a tento nárůst je statisticky signifikantní.
Persistent Hot Spot	Lokace je statisticky signifikantní "hot spot" během 90 % časových kroků. Nedochází k zřetelnému trendu k růstu či poklesu intenzity shlukování po celé sledované období.
Diminishing Hot Spot	Lokace je statisticky signifikantní "hot spot" během 90 % časových kroků (včetně toho posledního). Intenzita shlukování během sledovaného období klesá a tento pokles je statisticky signifikantní.
Sporadic Hot Spot	Lokace bývá v některých časových krocích signifikantní "hot spot" a v některých ne. V méně než 90 % krocích byla signifikantním "hot spotem" a v žádném kroku nebyla identifikována jako "cold spot".
Oscillating Hot Spot	Statisticky signifikantní "hot spot" v posledním časovém kroku, během sledovaného období byla lokace také signifikantním "cold spotem". V méně než 90 % krocích byla lokace signifikantním "hot spotem".
Historical Hot Spot	V posledních časových krocích není lokace signifikantním "hot spotem", avšak v minimálně 90 % časových kroků jím byla.
Cold Spots	Všechny výše popsané kategorie platí i pro "cold spots", metodika je totožná.

Zdroj: Esri (2017d), upraveno autorem

Nově navržená metoda

K identifikaci prostorových shluků obcí se stejným vývojem nezaměstnanosti v čase není použita žádná z metod, které jsou výše popsány. Lokální analýza outlierů a prostý překryv identifikují časový trend pouze minimálně, a proto nejsou vhodné. Emerging hot spot analysis reflektuje časovou dynamiku precizně, nicméně pro potřeby této práce není vhodná. Hlavním důvodem je skutečnost, že v období mezi lety 2003 až 2016 chybí data o roční nezaměstnanosti v letech 2012 a 2013, tudíž je k dispozici pouze 12 „ročních vrstev“. Zároveň tento dvouletý výpadek znemožňuje metodologicky správné vystavení časově-prostorové kostky, která je pro Emerging hot spot analysis klíčová. Dalším důvodem pro nepoužití této metody je způsob, kterým dochází k přiřazení jednotek (obcí) k určité kategorii. K přiřazení do určité kategorie se často používá pravidlo „90 % časových kroků“ (viz tabulka č. 1). Z tohoto důvodu je 12 ročních vrstev, které by vstupovaly do analýzy,

příliš málo a výsledek by mohl být zavádějící, resp. málo vypovídající. 3D vizualizace časově-prostorové kostky je vzhledem k velmi vysokému počtu analyzovaných jednotek (6255 obcí) velmi obtížná pro interpretaci.

Z výše popsaných důvodů se přistoupilo k vlastní kategorizaci obcí, která byla navržena přímo pro potřeby této práce. Její výhodou je snadná interpretace, v porovnání s Emerging hot spot analysis menší počet kategorií a zároveň určitá robustnost, protože neobsahuje zmíněné 90% pravidlo, a je tak odolná vůči možným krátkodobým výkyvům, které neznačí pravidelný trend. Její slabou stránkou je, že příslušnost k určité kategorii není podpořena inferenční statistikou, jak je tomu u Emerging hot spot analysis. Jak již bylo zmíněno, tato kategorizace vychází z analýzy LISA, která je provedena na průměrné roční nezaměstnanosti v obcích Česka. Byla provedena dvanáctkrát, vždy za každý rok, ke kterému jsou k dispozici data.

Zápis navržené kategorizace vypadá takto:

$$y_i \in \{-1; 0; 1\}$$

Hodnota -1 znamená, že je obec v daném roce ve shluku vysokých hodnot

Hodnota 1 znamená, že je obec v daném roce ve shluku nízkých hodnot

Pokud je v daném roce identifikována jako outlier (high-low, low-high shluk) nebo pokud nepřísluší do žádného shluku, je jí přiřazena hodnota 0

$$i \in \{2003; 2004; 2005; 2006; 2007; 2008; 2009; 2010; 2011; 2014; 2015; 2016\}$$

$$Y_1 = y_{2003} + y_{2004} + y_{2005} + y_{2006}$$

$$Y_2 = y_{2007} + y_{2008} + y_{2009} + y_{2010}$$

$$Y_3 = y_{2011} + y_{2014} + y_{2015} + y_{2016}$$

Obec spadá do kategorie A („stále hot spot“), když:

$$(Y_1 \leq -3) \wedge (Y_2 \leq -3) \wedge (Y_3 \leq -3)$$

Obec spadá do kategorie B („stále cold spot“), když:

$$(Y_1 \geq 3) \wedge (Y_2 \geq 3) \wedge (Y_3 \geq 3)$$

Obec spadá do kategorie C („vylepšení pozice“), když:

$$(Y_2 > Y_1) \wedge (Y_3 > Y_2) \wedge (y_{2015} + y_{2016} \neq 2)$$

Obec spadá do kategorie D („zhoršení pozice“), když:

$$(Y_2 < Y_1) \wedge (Y_3 < Y_2) \wedge (y_{2015} + y_{2016} \neq -2)$$

Obec spadá do kategorie E („výrazné vylepšení pozice“), když:

$$(Y_2 > Y_1) \wedge (Y_3 > Y_2) \wedge (y_{2015} + y_{2016} = 2)$$

Obec spadá do kategorie F („výrazné zhoršení pozice“), když:

$$(Y_2 < Y_1) \wedge (Y_3 < Y_2) \wedge (y_{2015} + y_{2016} = -2)$$

Ve všech ostatních případech spadají obce do kategorie „ostatní“.

Výsledná kategorizace je k vidění v tabulce č. 2.

Tabulka 2 – Výsledná kategorizace obcí dle nové metody

Kategorie	Definice
A	Obce, které byly prakticky po celé sledované období součástí shluků s vysokou nezaměstnaností.
B	Obce, které byly prakticky po celé sledované období součástí shluků s nízkou nezaměstnaností.
C	Obce, které si v průběhu sledovaného období postupně „vylepšovaly pozici“, ale v obou posledních dvou letech nebyly součástí shluků s nízkou nezaměstnaností.
D	Obce, které si v průběhu sledovaného období postupně „zhoršovaly pozici“, ale v obou posledních dvou letech nebyly součástí shluků s vysokou nezaměstnaností.
E	Obce, které si v průběhu sledovaného období postupně „vylepšily pozici“ do takové míry, že v obou posledních dvou letech byly součástí shluku s nízkou nezaměstnaností.
F	Obce, které si v průběhu sledovaného období postupně „zhoršily pozici“ do takové míry, že v obou posledních dvou letech byly součástí shluku s vysokou nezaměstnaností.
ostatní	Všechny ostatní obce.

Zdroj: autor

Prostorové analýzy a vizualizace výsledků jsou provedeny v programech ArcGIS Pro 2.2 společnosti Esri a QGIS 2.18 (opensource). Automatizace výpočtů v ArcGISu se provádí pomocí nástroje Model Builder. Výsledná kategorizace je provedena v programu SPSS společnosti IBM.

Na základě této klasifikace jsou vybrány dvě oblasti, které se nachází ve stejném regionu, ale ve sledovaném období vykázaly odlišný vývoj. Konkrétně oblasti, které se nacházejí v kategorii A a E a to Karvinsko a Jablunkovsko

3.2. Intenzivní výzkum

I v rámci intenzivního výzkumu je pracováno se sekundárními daty, u nichž je důležité upozornit na možné problémy spojené s jejich interpretací. Vzhledem k obecnosti běžně používaných statistických ukazatelů, se kterými se pracuje v intenzivním výzkumu, není zapotřebí jejich detailní představení. Pozornost je naopak vhodné zaměřit na klíčovou metodu intenzivního výzkumu, kterou jsou semistrukturované rozhovory.

3.2.1. Data pro intenzivní výzkum

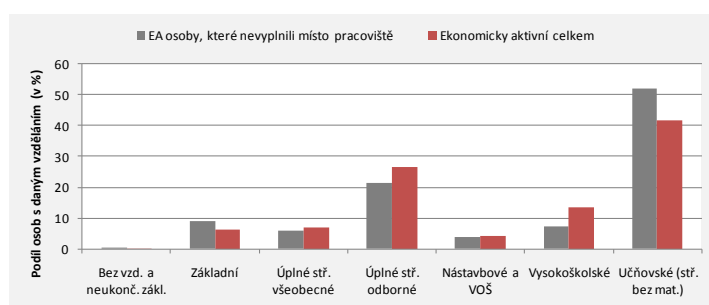
Data použitá v intenzivním výzkumu pocházejí z cenzů v letech 2001 a 2011, z veřejné databáze Českého statistického úřadu, z Registru ekonomických subjektů, z veřejné databáze Ministerstva práce a sociálních věcí a z interní databáze úřadů práce. Zkoumaným časovým obdobím je rozmezí mezi lety 2003 až 2016, nicméně vzhledem k dostupnosti detailních dat o uchazečích o zaměstnání již od roku 2002 se pracuje i s tímto rokem. Vzhledem k absenci podrobných dat o struktuře obyvatelstva v roce 2003 jsou využity údaje ze Sčítání lidu, domů a bytů z roku 2001. Lze však předpokládat, že dvouletý rozdíl nemá zásadní vliv na proměnu struktury obyvatelstva. Při interpretaci dat, která jsou použita v rámci intenzivního výzkumu, je důležité brát v potaz některé aspekty, které mohou snížit jejich vypovídající hodnotu.

Zřejmě nejvýraznějším omezením je fakt, že data, která jsou publikována úřady práce, se vztahují pouze na registrované uchazeče o zaměstnání, kteří jsou v evidenci úřadů práce. To znamená, že se v nich nevyskytují nezaměstnaní, kteří byli z evidencí dočasně vyřazeni například kvůli sankčním důvodům (Rozhovory 1). Zde je důležité zmínit, že důvod k vyřazení a jeho délka se mohou lišit napříč jednotlivými úřady, protože k nim dochází na základě rozhodnutí jednotlivých pracovníků, kteří se i přes stejný legislativní rámec mohou rozhodovat odlišně (Rozhovory 1). Dále pak se mimo evidenci nezaměstnaných mohou vyskytovat skupiny osoby, které jsou často sociálně marginalizovány (Feřtřová, Temelová 2011). Další skupinou, která se nemusí v evidenci objevovat, jsou lidé předdůchodového věku, kteří se po ztrátě zaměstnání rozhodnou odejít do předčasného důchodu (Feřtřová, Temelová 2011). Toto omezení proto platí i pro data, se kterými se pracuje v extenzivním výzkumu. Z tohoto důvodu se pak struktura nezaměstnaných zjištěná při censech nemusí zcela shodovat s registrovanými nezaměstnanými, neboť se údaje ze sčítání vztahují na všechny nezaměstnané a ne pouze ty registrované.

Dalším omezením, se kterým je třeba počítat, je rozdílná metodika cenzů v roce 2001 a 2011. V roce 2001 se publikovala data dle trvalého bydliště osob, kdežto v roce 2011 se data publikovala dle obvyklého bydliště. Tato změna tak může snížit reálnou vypovídající

hodnotu porovnání výsledků obou censů, nicméně se toto omezení prakticky nedá vyřešit. Jediným případem, kdy je pracováno s údaji o trvale bydlících v roce 2011, je při porovnání výsledků demografické projekce a skutečného obyvatelstva. Na validitu výsledků sčítání lidu z roku 2011 může mít také negativní vliv nárůst podílu osob, které neodpověděly na všechny otázky. Tento jev se například výrazně promítl do údajů o místě pracoviště a denní dojíždě/vyjíždě do zaměstnání. Místo pracoviště nebylo v roce 2011 zjištěno u 34 % pracujících na Jablunkovsku a u 37 % pracujících na Karvinsku. Jak dokládá graf č. 1, informace o místě pracoviště více vyplňovali lidé s vyšším vzděláním. Toto zjištění je tak třeba také brát v potaz při interpretaci zjištěných výsledků.

Graf 1 – Rozdíl mezi těmi, kteří nevyplnili místo zaměstnání a všemi ekonomicky aktivními. (2011)

Zdroj: ČSÚ (2011), vlastní výpočty

Při analýze historického vývoje se pracuje s daty o počtu obyvatel z Historického lexikonu obcí (ČSÚ 2015), přičemž jsou tato data přepočtena na územní strukturu platnou při posledním Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011. V ukazatelích rozdílné struktury ekonomicky aktivních obyvatel a nezaměstnaných osob se vždy pracuje s daty z censů v roce 2001 a 2011 (ČSÚ 2001, 2011). Celkový populační vývoj je sledován pomocí ročních dat o pohybu obyvatelstva z veřejné databáze Českého úřadu statistického (ČSÚ 2017a). Při tvorbě demografické projekce Jablunkovska a Karvinska se vycházelo ze skutečných údajů o úhrnné plodnosti a specifických mírách porodnosti v Moravskoslezském kraji v daných časových krocích, které pochází z Demografických ročenek Moravskoslezského kraje v období mezi lety 2001 až 2011 (ČSÚ 2017b)

Data vztahující se k nezaměstnaným za jiné časové období, než za roky 2001 a 2011 pocházejí primárně z veřejné databáze Ministerstva práce a sociálních věcí a jsou platná k 31. 3. daného roku (MPSV 2018b). Detailní data o struktuře nezaměstnaných na Karvinsku jsou poskytnuta kontaktním pracovištěm Úřadu práce v Karvině a pochází z interní databáze. Konkrétně se jedná o průměrnou délku evidence na úřadu práce v daném roce a strukturu dlouhodobě nezaměstnaných k 31. 3. daného roku (ÚP Karviná 2018).

Údaje o počtu zaměstnanců firem OKD a Třinecké železárny jsou získány z veřejně dostupných výročních zpráv (Třinecké železárny 2002-2017; OKD 2002-2017). Data použitá k popisu podnikatelského prostředí pochází z Registru ekonomických subjektů Českého úřadu statistického (CSÚ 2018c) a zahrnují všechny živé obchodní společnosti na území obcí jablunkovského a karvinského shluku v roce 2016.

Při interpretaci dat o volných pracovních místech hlášených na úřadech práce v roce 2016 je důležité mít na zřeteli, že v roce 2012 byla zaměstnavatelům zrušena povinnost volná pracovní místa hlásit. Z tohoto důvodu je tak ukazatel spíše orientační a nemusí odrážet reálnou situaci na trhu práce (Naše peníze 2012).

Data o investičních pobídkách pocházejí z veřejné databáze instituce CzechInvest a obsahují informace o výši předpokládané investice, stropu veřejné podpory a očekávaném vzniku nových pracovních míst v době rozhodnutí o přidělení veřejné podpory. Z tohoto důvodu tak informace o předpokládaných vzniklých nových pracovních místech nemusí plně korespondovat se skutečným počtem nových pracovních míst vzniklých po realizaci investičního záměru. Celková výše příslibených pobídek je součtem podpor ve formě slev na dani, hmotných podpor na tvorbu nových pracovních míst, hmotných podpor na školení a rekvalifikace, převody pozemků za zvýhodněné ceny a hmotných podpor na kapitálové investice (Czechinvest 2018).

3.2.2. Metodika intenzivního výzkumu

Před samotným počátkem intenzivního výzkumu autor práce osobně navštívil Katedru sociální geografie a regionálního rozvoje Ostravské univerzity s cílem diskutovat s odborníky zkoumanou problematiku a získat základní náhled na obě zkoumané lokality a jejich specifika. Poté následuje analýza historického vývoje Jablunkovska a Karvinska. Po pochopení historických souvislostí, které mohou mít vliv na rozdílnou vývojovou dynamiku obou lokalit, jsou kontaktováni experti, se kterými jsou vedeny semistrukturované rozhovory. Semistrukturovaný rozhovor má předem definované okruhy témat a specifické otázky vyplývají až v průběhu samotného rozhovoru s dotazovaným expertem (Disman 2011). Základním kritériem pro výběr expertů je jejich dlouhodobá znalost lokality a zároveň určitá „institucionální paměť“ daná zkušeností získanou dlouholetým vykonáváním dané profese. Z tohoto důvodu jsou kontaktováni vedoucí pracovníci úřadů práce, zástupci samospráv, zástupci hospodářských komor, poradenských společností v oblasti regionálního rozvoje a bývalý zástupce státní instituce CzechInvest pro zkoumanou lokalitu.

S dostatečným předstihem je s experty probrán okruh témat (viz Příloha), kterých se rozhovor dotýká, aby se mohli připravit (Hendl 2005). Následují semistrukturované

rozhovory, které trvají od jedné do dvou hodin a které probíhají v říjnu a listopadu v roce 2018. S ohledem na zkušenosti výzkumníků, kteří prováděli rozhovory na ekonomicko-geografická témata v Česku, se během rozhovorů nepoužívá nahrávací zařízení a veškeré informace se zapisují ručně (Blažek, Květoň 2018). Na konci rozhovoru autor s experty zrekapituluje zaznamenaná zjištění. Informace zjištěné při rozhovorech se následně rozdělí do dvou kategorií. Prvou kategorií jsou úřady práce (Rozhovory 1) a druhou kategorií jsou informace získané od všech ostatních expertů (Rozhovory 2).

Samotné rozhovory pak konkrétně probíhají s:

1. vedoucí pracovník a dva „běžní“ pracovníci kontaktního pracoviště úřadu práce v Jablunkově
2. vedoucí pracovník a analytik trhu práce kontaktního pracoviště úřadu práce v Karviné (rozhovor probíhá pomocí e-mailů)
3. představitel hospodářské komory karvinského okresu
4. představitel hospodářské komory třineckého okresu a zároveň jednatel středního podniku v Třinci
5. čelní a dlouholetý představitel samosprávy na Karvinsku
6. analytik Moravskoslezského paktu zaměstnanosti
7. představitel společnosti Moravskoslezské Investice a Development (vlastník Moravskoslezský kraj)
8. bývalý představitel CzechInvestu se zaměřením na Karvinsko

Informace od představitelů úřadů práce se berou za platné, v případě Karvinska jsou pak ještě podložena interními daty získanými od úřadu práce. Informace zjištěné od jednotlivých odborníků se navzájem porovnávají, a pokud je určité zjištění verifikováno dvěma a více odborníky nebo jej lze podložit dostupnými daty, je považováno za platné. Přímé citace jsou v intenzivním výzkumu použity pro ilustraci daného zjištění, nicméně daný názor se vždy zjistil u více než jednoho komunikačního partnera, popřípadě byl ověřen jiným způsobem.

Zjištění z historické analýzy a semistrukturovaných rozhovorů jsou doplněna základními popisnými daty. Jedná se o základní poměrové ukazatele a bazické indexy. Pokud to není v textu explicitně specifikováno jinak, veškerá data se vždy vztahují ke konkrétním shlukům obcí tak, jak jsou identifikovány v extenzivním výzkumu. Data z censů v letech 2001 a 2011 jsou až na jednu výjimku poměrová a nikdy neukazují absolutní hodnoty. Je to dáno změnou metodiky a zároveň velkým počtem nezjištěných informací při censu v roce 2011. Z tohoto důvodu se dané poměry vždy vztahují k osobám, u kterých byla daná informace zjištěna.

Pro zjištění vlivu migrace na strukturu obyvatel Jablunkovska a Karvinska se počítá demografická projekce obou lokalit. Základní populace vychází ze skutečné věkové a pohlavní struktury obou lokalit v roce 2001. Následně se provádí projekce pomocí kohortně komponentní metody s jednoletými časovými kroky až do roku 2011. Specifické míry porodnosti, úhrnná plodnost a naděje dožití při narození v jednotlivých časových krocích vycházejí vždy ze skutečných hodnot zjištěných v daném roce v Moravskoslezském kraji. V jednotlivých projekčních krocích se počítá s nulovou migrací. Výsledek této projekce je následně porovnán se skutečnými absolutními počty trvale bydlících obyvatel na Karvinsku a Jablunkovsku v roce 2011 a výsledné rozdíly vypovídají o skutečném vlivu migrace na obyvatelstvo daných lokalit. Pro tuto demografickou projekci je zvolen výpočetní program Demproj (Demproj 2018).

4. EXTENZIVNÍ VÝZKUM

Cílem extenzivní části výzkumu je nejprve identifikovat hlavní trendy ve vývoji prostorové diferenciaci nezaměstnanosti na úrovni obcí. Po stručném představení výzkumu regionální diferenciaci nezaměstnanosti v českém prostředí následuje samotná analytická část extenzivního výzkumu. Dalším cílem extenzivní části výzkumu je vybrat vhodné lokality pro další, intenzivní část výzkumu.

4.1. Výzkum prostorové diferenciaci nezaměstnanosti v Česku

Vývoj prostorové diferenciaci nezaměstnanosti je v českém prostředí poměrně tradičním tématem. Ve spojitosti s celkovou společenskou transformací, která nastala po roce 1989, ho analyzují na krajské a mikroregionální například Hampl a Muller (2011). V 90. letech se regionální diferenciaci nezaměstnanosti na úrovni okresů zabývá Tomeš (1996). Tradičnímu tématu konvergence a divergence věnují pozornost na krajské a mikroregionální úrovni Blažek a Csank (2007).

Další skupina autorů analyzuje dopady celosvětové ekonomické krize v roce 2008 na území Česka. Jsou jimi například Blažek a Netrdová (2012), kteří analyzovali krajskou a okresní úroveň, Toušek a Novák (2012) se zaměřením na okresní úroveň. Ženka a spol. (2015) a Ženka a Slach (2018) se na mikroregionální úrovni zabývali vztahem mezi industriální specializací a celkovým ekonomickým výkonem (a tedy i nezaměstnaností) a resiliencí během období hospodářské krize.

Z výzkumů zabývajících se nejnižší měřítkovou úrovní, tedy obecní, lze uvést například práci Blažka a Netrdové (2009) s jejich identifikací možných rozvojových os, dále pak práci stejných autorů z roku 2012 (Blažek, Netrdová 2012b). Při analýze možných rozvojových os ve Střední Evropě pracuje s nezaměstnaností na obecní úrovni Netrdová a Nosek (2015). V kombinaci s dalšími sociálně geografickými charakteristikami pracuje s nezaměstnaností na této úrovni také Novák a Netrdová (2011). Vhodné je také uvést výzkum Musila a Mullera (2008), kteří analyzovali nezaměstnanost na obecní úrovni při identifikaci vnitřních periferií. Feřtová a Temelová detailně analyzují prostorové aspekty strukturální nezaměstnanosti (2011). V rámci Moravskoslezského kraje pak zkoumá Hruška (2014) venkovské obce a jejich schopnost ekonomické adaptace.

4.2. Vývoj prostorové diferenciacie nezaměstnanosti v Česku mezi lety 2003 a 2016

Z hlediska vývoje prostorové diferenciacie nezaměstnanosti lze sledované období rozdělit na dvě fáze. Prvou fází je období před finanční krizí v roce 2008, pro které byly typické vyšší míry shlukování obcí s nadprůměrnými hodnotami na straně jedné a obcí s hodnotami podprůměrnými na straně druhé (viz tabulka č. 3). Po finanční krizi dochází k poklesu globální prostorové autokorelace nezaměstnanosti, přičemž míra shlukování obcí s podobnými hodnotami byla nejnižší v roce 2014, ve kterém byla zároveň nezaměstnanost v postkrizovém období nejvyšší (viz tabulka č. 3). Lze tedy obecně tvrdit, že v postkrizovém období dochází k poklesu regionální diferenciacie rozložení nezaměstnanosti, na kterou nemá vliv celková výše nezaměstnanosti v celém Česku (viz tabulka č. 3). V letech 2004 a 2014 byla průměrná nezaměstnanost v Česku 7,4 %, nicméně v roce 2004 byla výrazněji koncentrována v prostoru než v roce 2014 (viz tabulka č. 3, viz obrázek č. 6). Tento trend tak Blažek a Netrdová (2012) na mikroregionální úrovni v průběhu hospodářské krize popisují jako „konvergenci v mizérii“, při které se s nárůstem celkové nezaměstnanosti v Česku snižovala její regionální variabilita. Ze zjištěných dat se však lze domnívat, že se pokles nezaměstnanosti na národní úrovni po roce 2014 neváže s výrazným růstem prostorové diferenciacie, respektive shlukováním obcí s podobnými hodnotami nezaměstnanosti (viz tabulka č. 3).

Tabulka 3 – Podíl nezaměstnaných v Česku a Moranovo I v letech 2003 až 2016

Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2014	2015	2016
Moranovo I	0,35	0,40	0,40	0,35	0,40	0,36	0,37	0,34	0,34	0,30	0,31	0,32
Podíl nezaměstnaných v Česku (%)	7,24	7,4	6,59	6	4,87	4,06	6,12	6,92	6,65	7,4	6,44	5,44

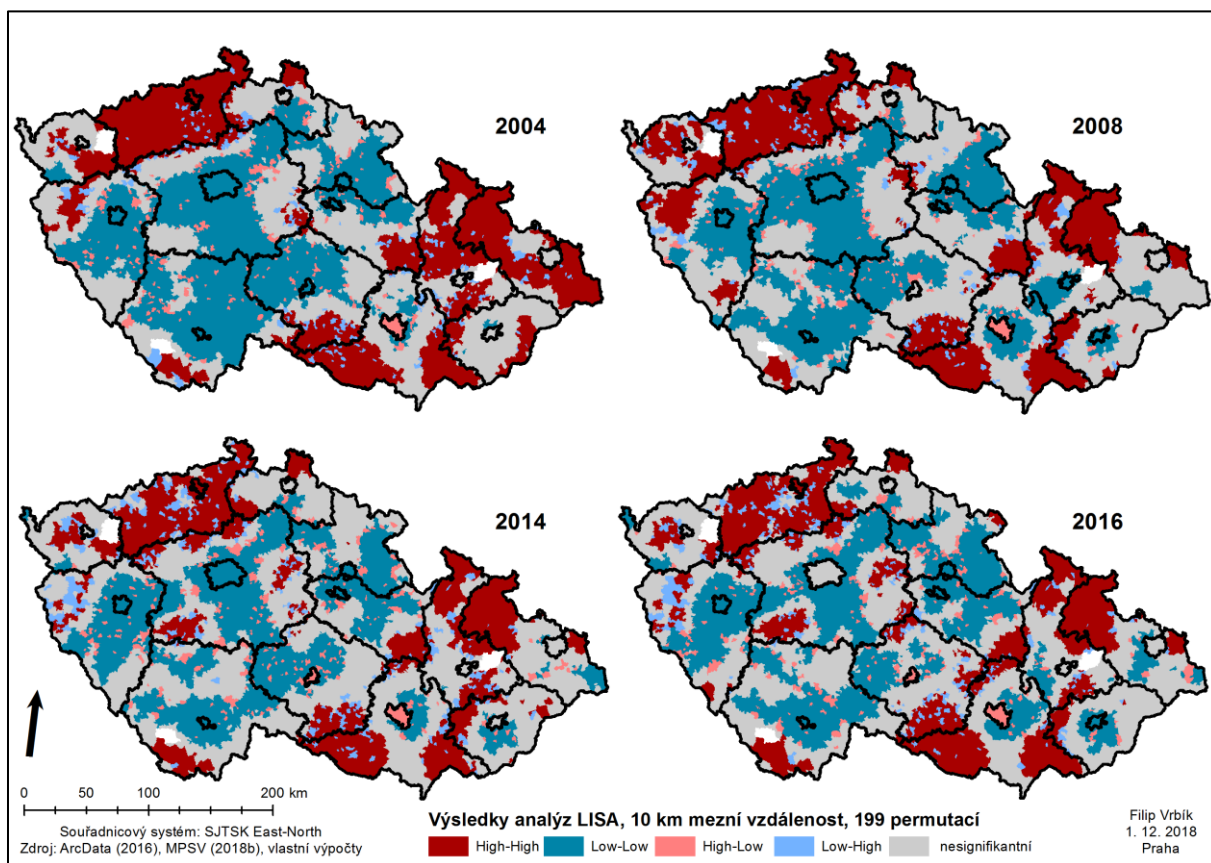
Zdroj: MPSV (2018b), vlastní výpočty

Poznámka: p hodnota < 0,000, vážící schéma: 10 km mezní vzdálenost

Při pohledu na lokální vývoj prostorové diferenciacie nezaměstnanosti (obrázek č. 6) je patrné, že během sledovaného období docházelo k částečnému rozpadu původního prostorového rozložení nezaměstnaných. Nejvýrazněji je to vidět na vývoji strukturálně postižených regionů Moravskoslezského a Ústeckého kraje. To potvrzuje zjištění Touška a Nováka (2012) z období mezi lety 2008 a 2010, během kterého staré průmyslové regiony vykazovaly nižší nárůst nezaměstnanosti než většina regionů rurálních se specializací na výrobu technologicky méně náročných produktů (sklo, keramika, textil atp.). Krizové období se v porovnání s rurálními regiony méně dotklo regionů metropolitních (Blažek, Netrdová 2012; Toušek, Novák 2012). Nárůst „zrnitosti“, tj. postupné rozměňování silného prostorového vzorce pozorovaného v roce 2004, může mít několik vzájemně provázaných příčin. Kromě makropolitní atraktivity, kterou mají blízké obce společnou, se mohou různit

v mnohých čistě místních charakteristikách (Blažek, Netrdová 2012b). První může být schopnost lokality vytvářet nová pracovní místa díky podnikatelské schopnosti jejích obyvatel či díky schopnosti přilákat investory z vně lokality. Druhým faktorem může být zděděná hospodářská struktura. Třetím faktorem je rozdílná schopnost obyvatel dojíždět za prací do vzdálenějších míst a čtvrtým faktorem může být náhlý úpadek významného zaměstnavatele v regionu (Blažek, Netrdová 2012b).

Obrázek 6 – Prostorová autokorelace podílu nezaměstnaných v obcích Česka v letech 2004, 2008, 2014, 2016

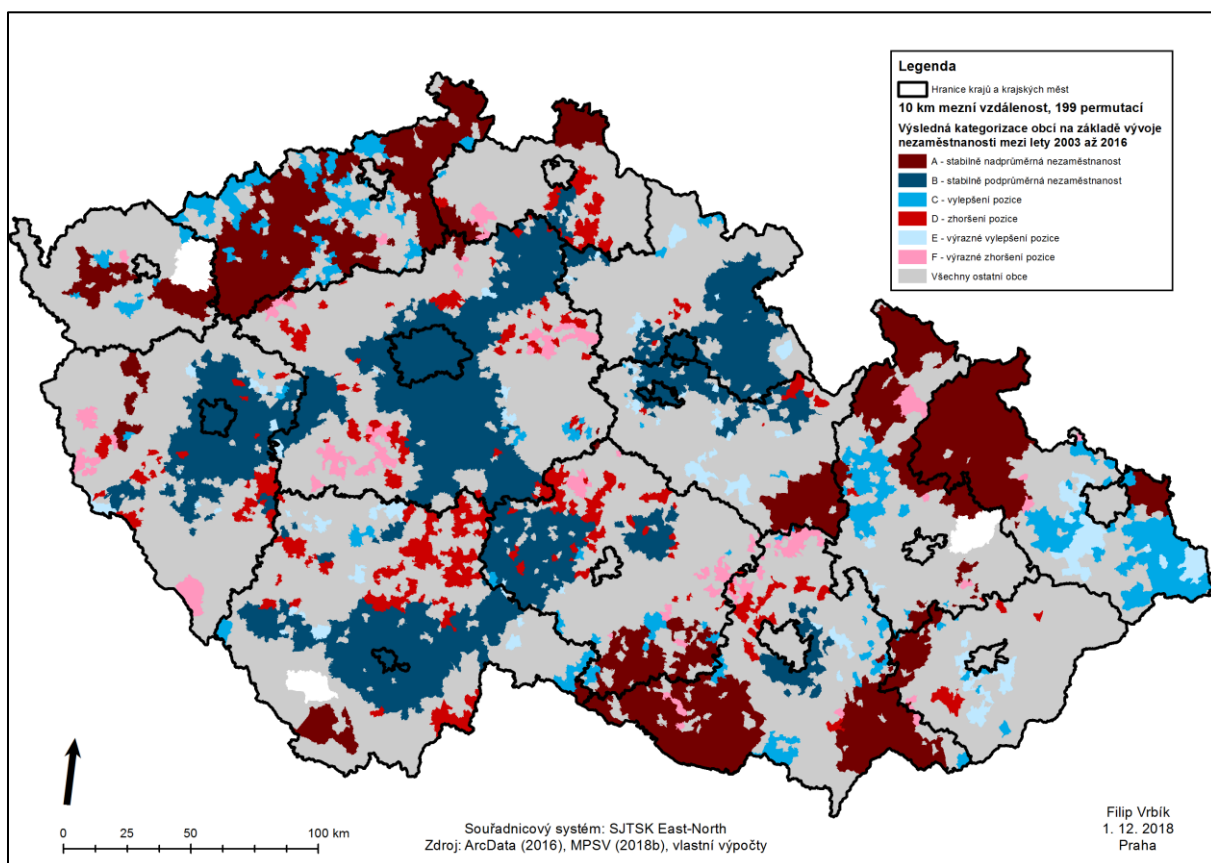

Zdroj: autor

Z dlouhodobého hlediska, tedy od roku 2003 do roku 2016, je možno pozorované trendy prostorového vývoje nezaměstnanosti rozdělit do několika skupin. První skupinu tvoří území, které si dlouhodobě zachovávají nízké hodnoty podílu nezaměstnaných. Jedná se o celistvý pás ve tvaru písmene „S“, který spojuje území kolem Mladé Boleslavi (dominance velké výrobní firmy v oblasti automobilového průmyslu a na ni navázaných dodavatelů), směřuje na Prahu a její zázemí (nejvyspělejší metropolitní region Česka), dále pokračuje podél dálnice D1 a zahrnuje oblast Benešovska a Vlašimska, následně do něj spadají oblasti na západě Kraje Vysočina – Humpolec (mikroregion s vyšší přidanou hodnotou v obchodních službách než v průmyslu), Pacov (mikroregion s tradicí ve dřevozpracovatelském průmyslu a výrobě nábytku) a Pelhřimov (diverzifikovaný průmyslový mikroregion s kvalitním životním

prostředím a podnikatelským duchem místního obyvatelstva s centry v obcích Pelhřimov a Žirovnice), poté se směr stáčí jihozápadně a pás pokračuje přes západní část Jindřichohradecka, která nebyla zasažena odsunem obyvatelstva po konci 2. světové války (diverzifikovaná odvětvová struktura, populačně stabilní oblast), dále směřuje přes široké území obklopující jihočeskou metropoli (úspěšně transformovaná tradičně průmyslová oblast) a končí na severu Vimperska (viz obrázek č. 7; Ženka a kol 2017; Ženka a kol 2017b; Ženka a kol. 2015). Dalšími dlouhodobě „úspěšnými“ oblastmi jsou Plzeň a její široké zázemí (úspěšně transformovaná regionální metropole a průmyslová zóna Borská Pole), zázemí regionální metropole Brna, pomezí havlíčkobrodského a žďárského mikroregionu (tradiční hutnictví v případě Žďárka a specializace na lehký průmysl s přítomností nadnárodních firem v případě Havlíčkobrodka) a rozsáhlá oblast na východě Čech, která začíná konurbací Hradec Králové – Pardubice a obcemi při hranicích s Polskem končí (vedle úspěšné transformace zmíněných center se dá tento jev vysvětlit přímým a nepřímým vlivem automobilového výrobního závodu v Kvasinách) (viz obrázek č. 7, Ženka a kol. 2017).

Obrázek 7 – Výsledná kategorizace obcí na základě vývoje nezaměstnanosti mezi lety 2003 a 2016

Zdroj: autor

Další skupinu tvoří území, u kterých je nezaměstnanost stabilně nadprůměrná. Jedná se o oblast Znojemska a Moravskobudějovicka. Další oblastí v této části republiky je Hodonínsko, Kyjovsko, Kroměřížsko (viz obrázek č. 7). Ze strukturálně postižených krajů do této skupiny spadá Karvinsko a zejména periferní část na severu Moravskoslezského kraje. Dále pak podstatná část Ústeckého kraje, frýdlantský a rumburský výběžek, podstatná část okresů Jeseník a Šumperk a území Svitavska a Moravské Třebové (viz obrázek č. 7).

Celistvá území, ve kterých došlo k výraznému a stabilnímu poklesu nezaměstnanosti, se nacházejí prakticky jen na území Moravskoslezské kraje. Konkrétně se jedná o Jablunkovsko (blízkost restrukturalizovaného Třince) a oblast na území Nového Jičína, Kopřivnic, Bílovce, ve kterých jsou zastoupeni významní zaměstnavatelé v oblasti automobilového průmyslu (viz obrázek č. 7; Ženka a kol. 2015). Výrazný shluk obcí, u kterých by došlo ke stabilnímu nárůstu nezaměstnanosti, nebyl identifikován. S určitou mírou zobecnění lze však říci, že se tento trend nejvýznamněji projevil na Poděbradsku, v okolí Světlé nad Sázavou (region se zřejmě nevzpamatoval z úpadku sklářského průmyslu), v jihozápadní části Středočeského kraje a na rozmezí Jihomoravského kraje a Kraje Vysočina (viz obrázek č. 7; Pileček, Muller 2010).

Tabulka 4 – Počet obcí v jednotlivých kategoriích vývoje nezaměstnanosti mezi lety 2003 až 2016

Kategorie dle vývoje nezaměstnanosti	Počet obcí
A - stabilně nadprůměrná nezam.	610
B - stabilně podprůměrná nezam.	971
C - vylepšení pozice	250
D - zhoršení pozice	263
E - výrazné vylepšení pozice	210
F - výrazné zhoršení pozice	147
Ostatní	3804
Celkem	6255

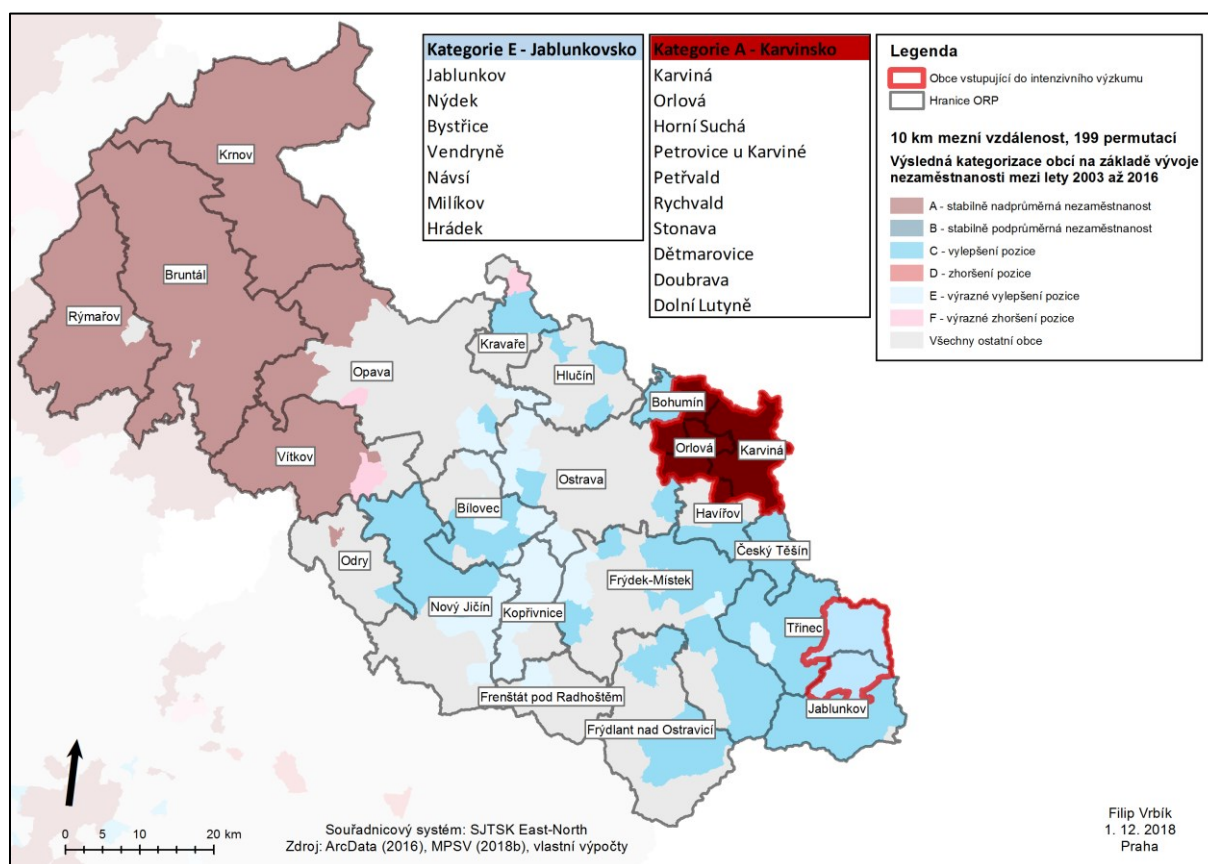
Zdroj: autor

Obecné shrnutí výsledků nově navržené kategorizace obcí dle dlouhodobého vývoje nezaměstnanosti ukazuje tabulka č. 4. Je patrné, že více než polovina obcí Česka se nezařadila do žádné kategorie a nevykazuje tak jasný trend z hlediska dynamiky časového vývoje prostorové diferenciací nezaměstnanosti. U obcí, u kterých byl prokazatelně zjištěn trend, převládají ty, které se nacházejí stabilně v lokalitách s podprůměrnou či nadprůměrnou hodnotou nezaměstnanosti. To svědčí o určité stabilitě a usazenosti nezaměstnanosti v některých lokalitách v českém sídelním systému v období od roku 2003. Na druhou stranu je však nutno podotknout, že u nezanedbatelného počtu obcí došlo k prokazatelné proměně ať už ve smyslu pozitivním – postupnému poklesu

nezaměstnanosti na hodnoty podprůměrné, tak ve smyslu negativním – postupnému nárůstu nezaměstnanosti nad celorepublikový průměr. Obce, které si svou pozici vylepšily, se nejvíce nachází na území Moravskoslezského kraje. Moravskoslezský kraj lze pohledem vývoje nezaměstnanosti jasně rozdělit na dvě poloviny (viz obrázek č. 8). Tou „neúspěšnou“ je severní, rurální a méně industrializovaná část, která se zdá být spolu s Karvinskem stabilně „uzamčena“ v nadprůměrné nezaměstnanosti. Relativně úspěšná je pak jihovýchodní část a část jihozápadně od Ostravy, kde nezaměstnanost prokazatelně a stabilně klesala v porovnání s celorepublikovým průměrem. Dalším zjištěním je, že například rozvojová osa definovaná Blažkem a Netrdovou (2009) spojující obce mezi Plzní, Prahou a Libercem není do určité míry (z hlediska nízké nezaměstnanosti) v delším časovém období zcela stabilní (viz obrázek č. 7).

Do intenzivního výzkumu vstupují dva shluky obcí, které ve sledovaném období prodělaly diametrálně odlišný vývoj z pohledu výše nezaměstnanosti, ale které jsou součástí stejného kraje a nacházejí se v relativní blízkosti (vzdušnou čarou cca 30 km) od sebe. Jedná se o území nacházející se v česko-polském pohraničí, Jablunkovsko a Karvinsko (viz obrázek č. 8).

Obrázek 8 – Shluky obcí vstupující do intenzivního výzkumu

Zdroj: autor

5. INTENZIVNÍ VÝZKUM

Cílem intenzivního výzkumu je identifikovat faktory a mechanismy, které ovlivnily rozdílnou dynamiku vývoje nezaměstnanosti v uvedených dvou případových studiích, a odhalit tak potenciální příčiny sledované vývojové trajektorie. Zprvu je rozebrán historický vývoj obou lokalit. Následující podkapitoly se věnují rozdílnému populačnímu vývoji a struktuře celkového obyvatelstva a nezaměstnaných v závislosti na odlišných specifikách těchto lokalit, které jsou formovány jejich rozdílnou minulostí. Poté následují podkapitoly, které zkoumají rozdílnou nabídku pracovních příležitostí pro obyvatele dvou porovnávaných lokalit.

Pro intenzivní výzkum jsou stanoveny tyto výzkumné hypotézy pramenící z nastudovaných teoretických východisek:

Za rozdílnou dynamikou vývoje nezaměstnanosti stojí rozdílné institucionální prostředí, které se během historického vývoje odlišně vyvíjelo ve zkoumaných lokalitách (Boschma, Martin 2007).

Jednou z příčin nízkého počtu pracovních míst na Karvinsku je zděděné stigma lokality, které odrazuje případné nové investory (Hassink 2007).

Vzhledem k sociologickým a zdravotním charakteristikám pracovníků v hornictví stojí za stabilně nadprůměrnou nezaměstnaností Karvinska bývalí horníci (Premusová, Sirovátka 1996; Premusová 1996).

Podnikatelské prostředí na Jablunkovsku je důvodem výrazného poklesu nezaměstnanosti v této lokalitě (Hruška 2014).

5.1. Historický vývoj Karvinska a Jablunkovska ve 20. století

Jak již bylo důkladně diskutováno v teoretické části této práce, historie hraje velmi důležitou roli při formování ekonomické a sociální struktury regionů. Historická analýza by proto měla být základním kamenem výzkumu rozdílné dynamiky vývoje nezaměstnanosti dvou sledovaných území. Tato podkapitola proto ve stručnosti popisuje posledních 100 let politického, hospodářského a populačního vývoje Karvinska a Jablunkovska. Popisuje období, ve kterém se Těšínské Slezsko ocitlo pod správou několika států, období, které znamenalo bezprecedentní přesuny obyvatel a proměnu ekonomické základny tohoto regionu.

5.1.1. Politický vývoj

Obě zkoumané lokality se nacházejí na území tzv. Těšínského Slezska, tedy území, které bylo důvodem sporů mezi Polskem a Československem již od rozpadu Rakouska-Uherska. Historické Těšínsko bylo definitivně rozděleno mezi oba státy v roce 1919 po tzv. sedmidenní válce, přičemž Československu připadla většina z historických okresů Frýštát (dnešní okres Karviná) a Těšín (území, na kterém se nachází mimo jiné Třinec a Jablunkov). Československu tak připadla důležitá Košicko-Bohumínská dráha, která v té době tvořila jediné spojení českých zemí s východním Slovenskem, a důležité těžební revíry na území Karvinska (Gawrecki a kol. 2003). Ačkoli v tomto regionu hovořila (dle censů) většina obyvatel polsky, nelze hovořit o polské národnosti, převážně se jednalo o tzv. „šlonzáky“, tedy Slezany, kteří neměli jasně vyhraněnou svou národní identitu (Gawrecki a kol. 2003).

V roce 1938 dochází k anexi českého Těšínska polskou armádou a území se tak nakrátko stalo součástí Polska. Po napadení Polska Německem v roce 1939 se Těšínsko stává součástí nacistického Německa, po skončení druhé světové války opět připadá Československu. Po změně politického režimu v Československu v roce 1948 a následnému zaměření centrálně plánované ekonomiky na těžký průmysl a pro něj potřebnou těžbu uhlí se část Těšínska (zejména Karvinsko, Bohumín, Třinec) spolu s Ostravskem stávají „privilegovaným“ regionem v rámci socialistického Československa. V 70. a 80. letech 20. století však dochází k určité proměně politicko-hospodářských preferencí, při kterých se podpoře dostává primárně severočeským regionům a největším městům. Ostravsko-Karvinsko tak ztrácí na své migrační popularitě, dochází k poklesu výstavby nových bytů a investic do rozvoje těžkého průmyslu a těžby (Gawrecki a kol. 2003). Pád komunistického režimu, ztráta východních trhů zemí RVHP, restrukturalizace a liberalizace národního hospodářství pak představují pro kdysi „ocelové srdce“ republiky další významnou změnu. Proměny politického uspořádání Československa naprosto zásadním a odlišným způsobem formovaly ekonomický a populační vývoj Karvinska a Jablunkovska. Těmto proměnám se věnují následující podkapitoly.

5.1.2. Ekonomický vývoj

Těžba uhlí začala zásadně ovlivňovat ekonomickou strukturu Karvinska již od dob Rakouska-Uherska, postupem času se však zintenzivňovala a stále více se zarývala do tváře regionu. Druhá světová válka a tzv. válečná ekonomika neznamenal pro Karvinsko zcela zásadní proměnu struktury hospodářství, pouze došlo k nárůstu produkce uhlí. Díky minimálnímu poškození Karvinska během osvobozování Československa v roce 1945 nepotřebovala místní ekonomika výrazné investice do obnovy a mohla se nastartovat

relativně snadno (Gawrecki a kol. 2003). Zásadním problémem však byly zastaralé technologie a nedostatek pracovní síly. Příchodu nových pracovníků se věnuje část kapitoly 5.1.3.

Po změně politického režimu v roce 1948 došlo k výraznému přeorientování československého hospodářství na východní trhy a obnova poválečné ekonomiky se soustředila primárně na těžký průmysl. Změna geopolitického ukotvení tak velmi výrazně zasáhla Karvinsko (stejně jako řadu dalších lokalit ostravské aglomerace), protože došlo k enormnímu nárůstu investic do báňského a hutního průmyslu. Rozvoj Ostravska a Karvinska tak byl jednou z hlavních priorit první pětiletky. Spolu s investicemi do rozšíření těžby se investovalo do vybudování nového bytového fondu a celkové infrastruktury měst. Výrazným stimulem pro přilákání nových pracovníků pak bylo zejména mzdové ohodnocení, které zajišťovalo i nekvalifikovaným pracovníkům výrazně nadprůměrné příjmy. V tomto období také dochází k určité „privilegizaci“ několika profesí, na které se komunistický režim spoléhal po ekonomické i politické stránce. Jednalo se primárně o horníky a v menší míře o dělníky těžkého průmyslu. I přes nízkou produktivitu práce, která byla zapříčiněna zastaralými technologiemi a rostoucími těžebními náklady, se až do poloviny 80. let 20. století v ostravsko-karvinském důlním revíru neuvažovalo o výrazném omezení těžby. K růstu produkce tak docházelo opět hlavně extenzivně, tedy více pracovníky a více odpracovanými hodinami (Gawrecki a kol. 2003).

Změna politického režimu na konci 80. let 20. století s sebou přinesla kromě liberalizace také otevření ekonomiky globální konkurenci a celkovou restrukturalizaci národního hospodářství. S ekonomickou restrukturalizací se mimo jiné pojí snížení dříve uměle navyšované poptávky po produktech těžkého strojírenství a na něj navázané těžby, dochází k razantnímu poklesu objemů těžby, propouštění pracovníků a celkovému ekonomicko-společenskému úpadku Karvinska (Gawrecki a kol. 2003, Klosowski a kol. 2002).

Zcela odlišný ekonomický vývoj v posledních 100 letech zažilo Jablunkovsko. Díky své periferní poloze, nízké hustotě zalidnění a absenci přírodních zdrojů (kromě dřeva) zde industrializace probíhala velmi pomalu. Během období první republiky zde převažovali samostatní zemědělci, jejich podíl na ekonomicky aktivním obyvatelstvu byl v porovnání s ostatními regiony Česka velice významný (ČAVU 1935, s. 24). Jednalo se především o sedláky „střední velikosti“ hospodařící na svých plochách do 20 ha. Zde je vhodné porovnat strukturu zemědělství s tou Karvinskou. Na Karvinsku byl na jedné straně významný podíl zemědělců hospodařících na minimální ploše (do 0,5 ha) a na straně druhé velké zastoupení tzv. „dělníků v zemědělství“. To znamená těch, kteří neobhospodařovali svoje pole, ale pracovali pro velkostatkáře (nad 100 ha) většinou německé národnosti (ČAVU

1935, s. 24, 36). Průmyslového a báňského dělnictva bylo na Jablunkovsku logicky výrazně méně než na Karvinsku. V porovnání se zbytkem Česka bylo na Jablunkovsku zaměstnáno více lidí v dřevařském průmyslu, nicméně se jednalo primárně o hrubé zpracování a pořez dřeva, nikoli o výrobu nábytku či jiných dřevěných výrobků s vyšší přidanou hodnotu (ČAVU 1935, s. 24, 43). Je však důležité podotknout, že zde také byli lidé zaměstnaní v těžbě, hutnictví, zpracování kovů, nicméně výrazně méně než na Karvinsku, respektive v Třinci. Absence pracovních příležitostí v těchto odvětvích v bezprostřední blízkosti tak donutila pracovníky z Jablunkovska již v této době vyjíždět za prací na delší vzdálenost. Vzhledem k nevýznamné ekonomické základně Jablunkovska neměla válečná léta výrazný vliv na vývoj místního hospodářství, k významnějším změnám dochází až po roce 1948 (Gawerecki a kol. 2003).

Na konci 40. let 20. století bylo Jablunkovsko vyhodnoceno (spolu s Opavskem a Hlučínskem) jako ekonomicky slabý region, který by se měl pomocí zvláštní podpory hospodářsky pozvednout. Oproti Opavsku a Hlučínsku, které byly významně poškozeny během bojů druhé světové války, bylo Jablunkovsko ekonomicky „zaostalé“ vždy. Nicméně vzhledem k masivní podpoře Ostravska, Karvinska a dalších průmyslových center Severomoravského kraje, zájem o rozvoj periferního Jablunkovska opadl (Gawerecki a kol. 2003). Vedle tradičního zpracování dřeva zde byly pouze dva průmyslovo-strojírenské podniky, na zaměstnanost regionu ale měly poměrně málo významný vliv, když v 60. letech zaměstnávaly méně než 400 zaměstnanců (ČAV 1966, s. 31). V druhé polovině 20. století tak nacházeli lidé práci zejména v kovoprůmyslu, který byl lokalizován v Třinci (ČAV 1966, s. 33).

Výraznější investice se Jablunkovsku dostává až v 70. letech 20. století, kdy se zde více rozvíjí strojírenství. Nejsou však postaveny nové závody, ale rozšiřuje se výroba v továrně, která zde byla již za první republiky. V tomto provozu, který jeho německý majitel i s veškerým vybavením po válce nuceně opustil, se původně vyráběly kuřácké potřeby. Od 50. let 20. století se také rozvíjela výroba krytů k elektrospotřebičům, která se postupně rozšiřovala o kovové kryty k různé další spotřební elektronice a kovové lišty pro auta. V průběhu let se výroba posunula k výrobě celých domácích spotřebičů a ztrácí svůj původní kovodělný charakter. Se změnou výrobního zaměření klesá podíl mužů pracujících v tomto podniku a na konci 80. let 20. století jsou zde již zaměstnávány převážně ženy. Počet zaměstnanců podniku postupem času rostl a v 80. letech zaměstnával zhruba 600 pracovníků (Szpyrc 2011). Dalším významným zaměstnavatelem (v řádu desítek zaměstnanců) byla původně továrna na pily, která však postupně ztrácela své původní zaměření a přeorientovala se na výrobu totožnou té, která je popsána výše (Szpyrc 2011).

Určitým specifikem pracovníků z Jablunkovska (ale i těch z jiných obcí východního Slezska) bylo, že vedle své běžné práce (často v hutí) pracovali často zároveň na svých polích a zemědělství měli jako druhotnou ekonomickou aktivitu (Gawerecki a kol. 2003). Tento silný vztah k půdě lze dokumentovat i tím, že bylo v Jablunkově (přes velkou nevoli) „úspěšně“ založeno JZD až v roce 1960. Kromě běžných forem nátlaku při kolektivizaci, které se prováděly po celé zemi, byly pro jablunkovské zemědělce specifické výhružky ztrátou hlavního zaměstnání v třineckých železárnách (Szpyrc 2011). I přes tento fakt byl v celém okrese Frýdek-Místek v 60. letech 20. století největší podíl půdy obdělávané samostatně hospodařícími rolníky v celém Česku (zhruba 30 %), pouze v některých severozápadních horských okresech Slovenska byl tento podíl v rámci celého Československa větší (ČAV 1966, s. 47). Specifická velikostní struktura polí, která pramení z neúplné kolektivizace a z hospodaření malých farmářů, lze vidět i dnes v běžných ortofoto mapách (Hruška 2014).

5.1.3. Populační vývoj

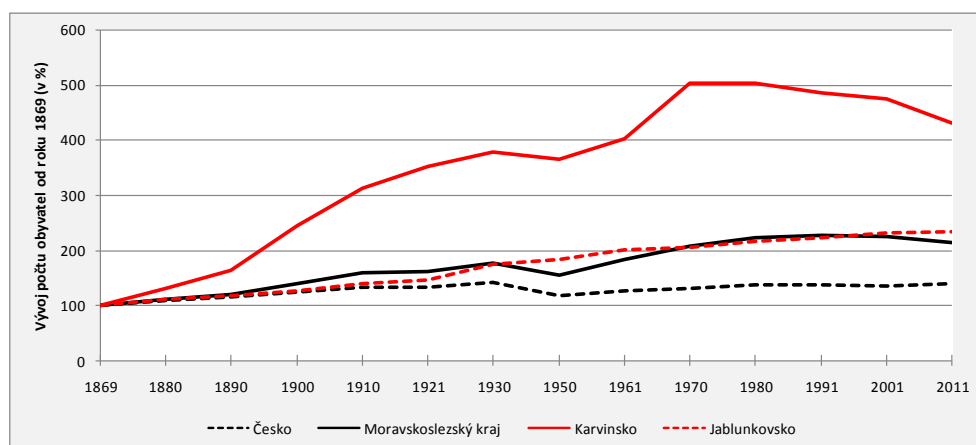
Zásadní vliv diametrálně odlišného hospodářského vývoje na populační skladbu obou porovnávaných lokalit není překvapující. Nicméně dopady politického vývoje, který prodělala obě území stejný, se také zásadně lišily.

Rozdílná dynamika vývoje obyvatelstva je k vidění v grafu č. 2. Vedle samotného početního vývoje je důležité sledovat, co ho způsobovalo a jaké měl dopady na strukturu obyvatel. V období první republiky bylo zhruba 55 % obyvatel Těšínského Slezska české národnosti⁹, Poláci tvořili 32 % a Němci 8 % (Gawerecki a kol. 2003). V okrese Frýštát (dnešní Karviná) byla národnostní skladba velmi smíšená, s mírnou dominancí polské národnosti následovanou Čechy a Němci (ČAV 1966, s. 30). Na Jablunkovsku však byla polská národnost dominantní zcela (ČAVU 1935). Podíl Čechů na populaci během první republiky rostl, významná byla migrace státních úředníků, učitelů, celníků atp. v případě Jablunkovska a v případě Karvinska docházelo také k přílivu české pracovní síly do dolů a těžkého průmyslu (Szpyrc 2011, Gawerecki a kol. 2003). V porovnání s jinými oblastmi v okolí Ostravské aglomerace se lidé z Jablunkovska stěhovali velice málo do tehdejšího největšího „pólu růstu“ – Moravské Ostravy. Ve stejné době byl na Jablunkovsku podíl rodáků o polovinu vyšší než na Karvinsku (ČAVU 1935, s. 22).

---

⁹ Pojem národnost je zde nutno brát s rezervou, vzhledem k nejasnému národnostnímu ukotvení místního původního obyvatelstva je vhodnější obcovací jazyk.

Graf 2 – Relativní vývoj počtu obyvatel Jablunkovska a Karvinska mezi lety 1869 a 2011

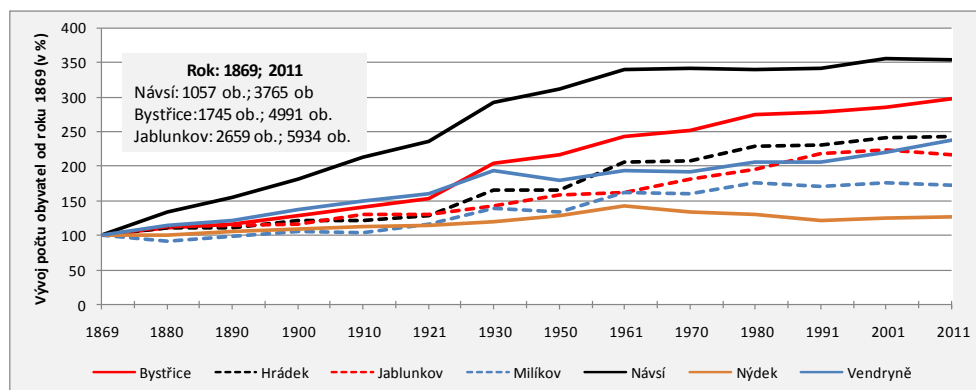
Zdroj dat: ČSÚ (2015), vlastní výpočty

Během polské okupace Těšínska v roce 1938 odešla nebo byla vyhnána velká část Čechů a Němců, na druhé straně došlo k přílivu polských dělníků, zejména z polského vnitrozemí. Tato proměna skladby obyvatel se dotkla Karvinska výrazně více než Jablunkovska, protože na území Jablunkovska bylo Čechů a Němců minimum a zároveň se nejednalo z hospodářského hlediska o důležité území (Szpyrc 2011, Gawrecki a kol. 2003). Během německé okupace došlo k úbytku obyvatel polské národnosti, kteří přišli na Těšínsko během polské okupace a zároveň k markantnímu nárůstu obyvatel národnosti německé. Jednalo se jednak o Němce původní, kteří zde žili před rokem 1938, ale ve větší míře o tzv. „dosídlence“, kteří přišli, aby nasýtili potřeby zdejšího těžkého průmyslu. Podstatnou část pracovníků v té době tvořili také váleční zajatci a nuceně nasazení Poláci (Gawrecki a kol. 2003). Stejně jako tomu bylo v případě polské okupace i ta německá neměla na skladbu obyvatel Jablunkovska velký vliv, ale významně dopadla na Karvinsko. Konec druhé světové války znamenal odsun téměř všech německých obyvatel¹⁰. Stejně jako tomu bylo v předchozích případech, Jablunkovska se to dotklo minimálně. Jak dokládá vývoj počtu obyvatel mezi lety 1930 a 1950 v grafu č. 3, i přes svou migrační neatraktivnost neklesl u těchto obcí počet obyvatel. Karvinský okres přitom v té době ztratil více než 11 tisíc občanů německé národnosti (Gawrecki a kol. 2003, Szpyrc 2011, ČSÚ 2015). Válečné a poválečné období tak pro Orlovou a menší obce Karvinska znamenaly absolutní úbytek obyvatelstva, nicméně tento propad nebyl tak zásadní v porovnání s celým Moravskoslezským krajem a Českem (viz srovnání grafů č. 2 a 4). Je to dáno zejména tím, že se komunistickému režimu podařilo přivést v poválečném období velké množství nových pracovníků

¹⁰ Za zmínku stojí, že nuceně nasazení polští pracovníci a někteří váleční zajatci ze zemí východní Evropy na Karvinsku/Ostravsku po válce zůstávají a nevracejí se domů (Gawrecki a kol. 2002).

do Ostravsko-Karvinského revíru a tím pádem kompenzovat úbytek německého obyvatelstva. Tomuto období největších migračních zisků se věnují následující odstavce.

Graf 3 – Relativní vývoj počtu obyvatel Jablunkovska mezi lety 1869 a 2011

Zdroj: ČSÚ (2015), vlastní výpočty

Většina obcí Jablunkovska vykázala největší intenzitu nárůstu obyvatelstva již za dob první republiky (zřejmě díky kombinaci přirozeného přírůstku a migrace pracovníků státní správy). Poté již v těchto obcích docházelo k pozvolnému růstu počtu obyvatel přirozenou měnou, který byl do určité míry tlumen migrací do rozvíjejících se center v širším okolí (viz graf č. 3, ČAV 1966), obce Karvinska se vyvíjely mnohem dynamičtěji. Graf č. 3 dokládá poměrně jasný trend, ke kterému docházelo. Menší obce Karvinska populačně rostly do druhé světové války (lze to přisuzovat přirozenému vývoji osídlení bez výrazných státních zásahů) a od 50. let 20. století u nich dochází k depopulaci¹¹. Úbytek obyvatel byl zřejmě zapříčiněn bytovou politikou komunistického režimu, který soustředil veškerý rozvoj bytového fondu a občanské infrastruktury do dvou center Karvinska – Karviné a Orlové, které zaznamenaly radikální nárůst počtu obyvatel. Menší obce v jejich okolí naopak trpěly podfinancováním.

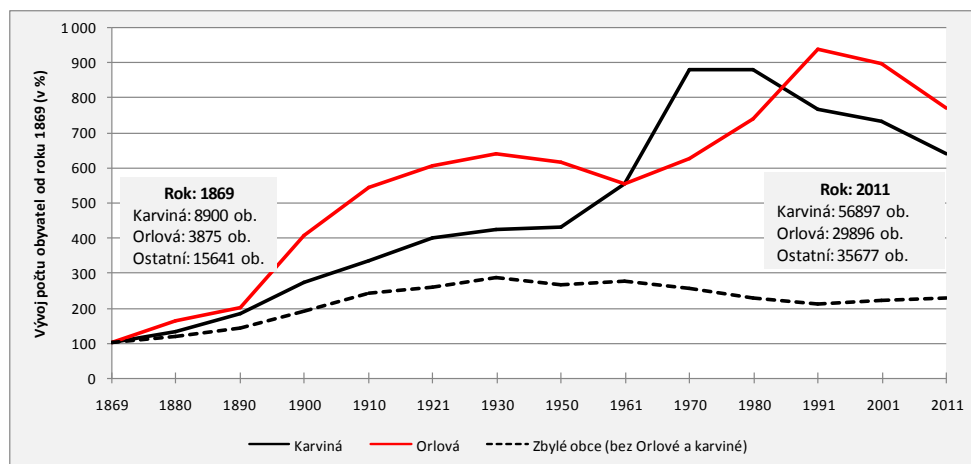
Pro zvyšování ekonomické produkce v poválečném Karvinsku bylo zapotřebí příchodu nových a nových pracovníků. V první fázi byla potřeba pracovní síly sycena návratem repatriantů, kteří byli z Karvinska během polské a německé okupace vyhnáni. Jednalo se tedy o pracovníky české a slezské/polské národnosti. Zároveň je pro první poválečná léta typická práce „brigádníků“, kteří kvůli absenci dostatku bytů bydleli přes týden na dělnických ubytovnách a na víkendy se vraceli domů. Tito faktičtí obyvatelé tak nebyli v oficiální evidenci (Gawrecki a kol. 2002). Druhá polovina 50. let 20. století je však již ve znamení masivní výstavby nových bytů a nábory pracovníků, který probíhá na celostátní úrovni. V této druhé fázi na Karvinsko přicházejí v největší míře lidé ze střední Moravy a Slovenska. Zajímavým

¹¹ Od roku 1991 pak tyto obce mírně populačně rostou, což může být zapříčiněno suburbanizační výstavbou v zázemí depopulační Karviné/Orlové.

faktem té doby bylo, že na Karvinsko (respektive do celé Ostravské aglomerace) přicházeli také lidé, kteří prvně dosídlili obce Šumperska či Bruntálska. Vedle běžných občanů Československa se jednalo o volyňské Čechy, Slováky z Rumunska či reemigranty z Polska, pro které už nebyly lehce nabyté domy či celá hospodářství dostatečně atraktivní (Gawrecki a kol. 2003).

Svého populačního vrcholu dosáhla Karviná kolem roku 1970, od té doby již migračně velmi významně ztrácí. Silný přirozený populační přírůstek, ke kterému docházelo v celé zemi v průběhu 70. let 20. století, tak pouze vyrovnává záporné migrační saldo a od roku 1980 ztrácí Karviná obyvatelstvo i absolutně (viz graf č. 4). Celkový populační vývoj Orlové byl do značné míry ovlivněn negativními důsledky těžby, kvůli výraznému poddolování se dokonce na přelomu 50. a 60. let uvažovalo o celkové likvidaci města. Od tohoto plánu se nakonec upustilo a rozhodlo se o vybudování Nové Orlové na „zelené louce“, jejíž výstavba započala v 60. letech 20. století (Klosowski a kol. 2002). Do nově zbudovaného města se tak stěhovali lidé výrazně déle než do Karviné a proto dosáhla Orlová svého populačního maxima až v roce 1991 (viz graf č. 4).

Graf 4 – Relativní vývoj počtu obyvatel Karvinska mezi lety 1869 a 2011

Zdroj: ČSÚ (2015), vlastní výpočty

Struktura nově příchozího obyvatelstva byla ovlivněna specifickými nároky těžkého a těžebního průmyslu. Hlad po nepříliš kvalifikované, avšak velmi dobře placené pracovní síle spolu s poskytováním ubytování přitahoval do Karvinska obyvatelstvo méně vzdělané a s nižším sociálním statusem. Migrace tak byla ovlivněna primárně ekonomickými důvody a lidé si k místu nového bydliště nevytvořili takový vztah, jaký mají ke svému prostředí obyvatelé Jablunkovska. Je také důležité připomenout naprostou dominanci dělníků mezi ekonomicky aktivním obyvatelstvem na Karvinsku (například v Karviné to bylo 60 % v 80.

letech 20. století) (Gawrecki a kol. 2003). Dalším výrazným faktorem je výše popsané časté vystěhovávání skupin obyvatel z politických důvodů. Na Jablunkovsku nedocházelo k prakticky žádným výrazným změnám ve struktuře obyvatelstva a můžeme tak hovořit o populaci autochtonní, tj. původní, která má navíc silnou vazbu na místo svého rodiště¹². Zatímco na Jablunkovsku tvořili v roce 2001 lidé, kteří se narodili v okrese svého současného bydliště, 90 % populace, na Karvinsku tomu bylo pouze 73 %. Tento rozdíl je ještě více markantní u obyvatel starších 54 let (viz tabulka č. 5).

Tabulka 5 - Struktura obyvatel Karvinska a Jablunkovska dle místa narození (2001)

Podíl obyv. narozených v: (%)	Obci bydliště		Okresu bydliště		Kraji bydliště		Zbytek Česka		Zahraničí	
	celkem	starší 54 let	celkem	starší 54 let	celkem	starší 54 let	celkem	starší 54 let	celkem	starší 54 let
Jablunkovsko	60	48	90	84	95	90	2	3	3	7
Karvinsko	53	34	73	55	80	64	11	18	10	18

Zdroj: ČSÚ (2001), vlastní propočty

Podíl lidí narozených v zahraničí je na Jablunkovsku také výrazně nižší než na Karvinsku (viz tabulka č. 5). Nejpočetnější skupinou cizinců, která na Karvinsko nově přicházela, byli Slováci. V největší intenzitě přitom přicházeli již během 50. let 20. století. Často se jednalo o obyvatelstvo venkovské, pocházející z nuzných poměrů, z dnešního úhlu pohledu zaostalé po stránce kulturní i sociální (Gawrecki a kol. 2003). I přes neexistenci relevantních statistických dat se usuzuje, že v této době ze Slovenska a částečně Rumunska přicházel velký počet Romů, pro které byl typický zcela odlišný způsob života, vyšší plodnost, vysoká míra negramotnosti i kriminality (Gawrecki a kol. 2003). Romské etnikum, i když nepochybně mnohem více asimilované než tomu bylo v 50. letech 20. století, tak do dnes spoluvytváří sociální ráz Karvinska.

5.2. Struktura obyvatel Karvinska a Jablunkovska

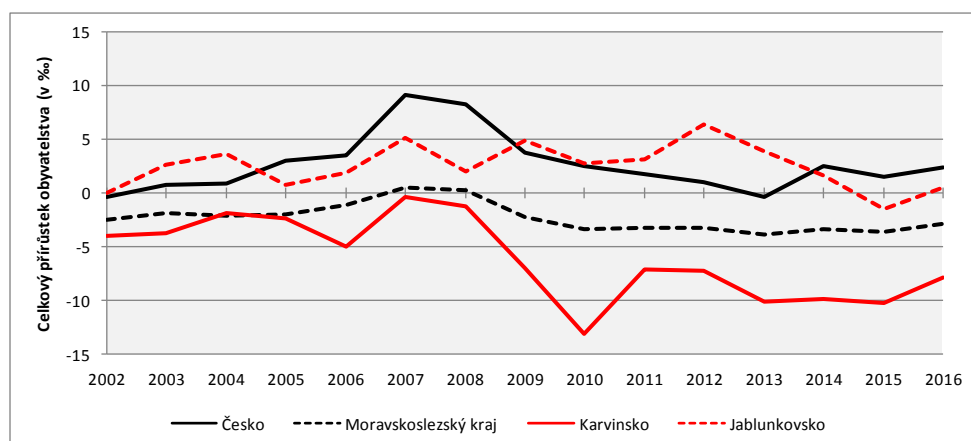
5.2.1. Současné trendy populačního vývoje

Jak již bylo diskutováno v podkapitole věnující se historickému vývoji, Karvinsko a Jablunkovsko zažívaly v minulosti rozdílný vývoj počtu obyvatel. Nejinak je tomu v období mezi lety 2002 a 2016. Zatímco Karvinsko čelí po celé sledované období depopulaci (výraznější než celý Moravskoslezský kraj), Jablunkovsko až na rok 2015 populačně roste (viz graf č. 5).

¹² Obyvatelé hornatého pomezí Polska, Česka a Slovenska se nazývají Goralé (Szpyrc 2011).

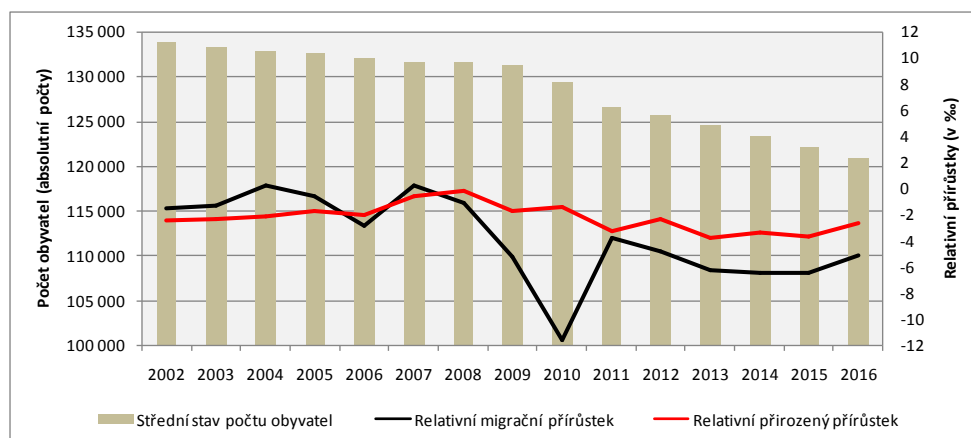
Graf 5 – Porovnání celkových populačních přírůstků Jablunkovska, Karvinska a vyšších územních celků mezi lety 2002 a 2016

Zdroj: ČSÚ (2017a), vlastní výpočty

Populační úbytek Karvinska nabírá na intenzitě zejména od roku 2009, přičemž je primárně sycen migrací obyvatel (viz graf č. 6). Nicméně mezi obcemi Karvinského shluku dochází k diferenciaci této dynamiky. Města Karviná a Orlová jsou výrazně ztrátová, zatímco populačně menší obce Petřvald, Rychvald a Dolní Lutyně jsou rezidenčně atraktivnější a migračně rostou (ČSÚ 2017a). Tento fakt je způsoben suburbanizačními trendy, protože tyto obce nabízejí relativně vhodné prostředí pro výstavbu rodinných domů (Hruška a kol. 2012).

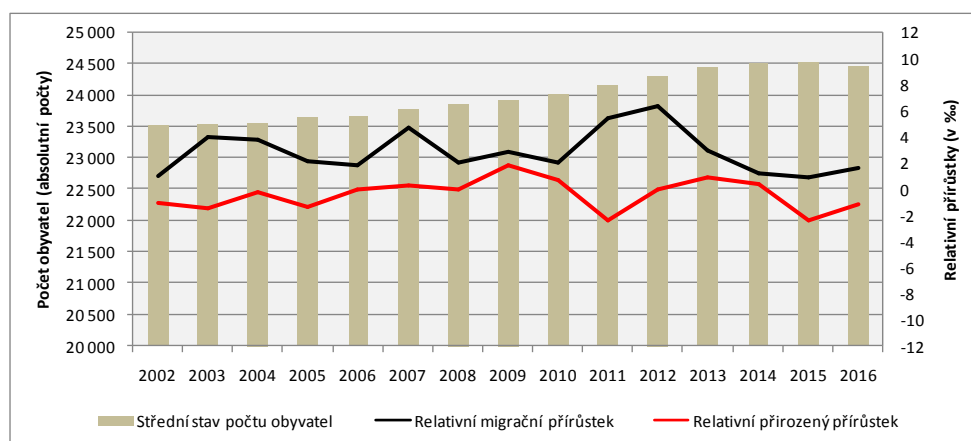
Graf 6 – Komponenty pohybu obyvatelstva Karvinska mezi lety 2002 a 2016

Zdroj: ČSÚ (2017a), vlastní propočty

Celkový populační růst Jablunkovska je ovlivněn především migrací, přirozený pohyb osciluje kolem nuly (viz graf č. 7). Obdobně jako tomu je u Karvinska i Jablunkovský shluk je diferencován. Zatímco všechny ostatní obce rostou, město Jablunkov je mírně ztrátové (ČSÚ 2017a). Nicméně dynamika tohoto poklesu obyvatel je nesrovnatelná s Karvinou a Orlovou.

Graf 7 – Komponenty pohybu obyvatelstva Jablunkovska mezi lety 2002 a 2016

Zdroj: ČSÚ (2017a), vlastní propočty

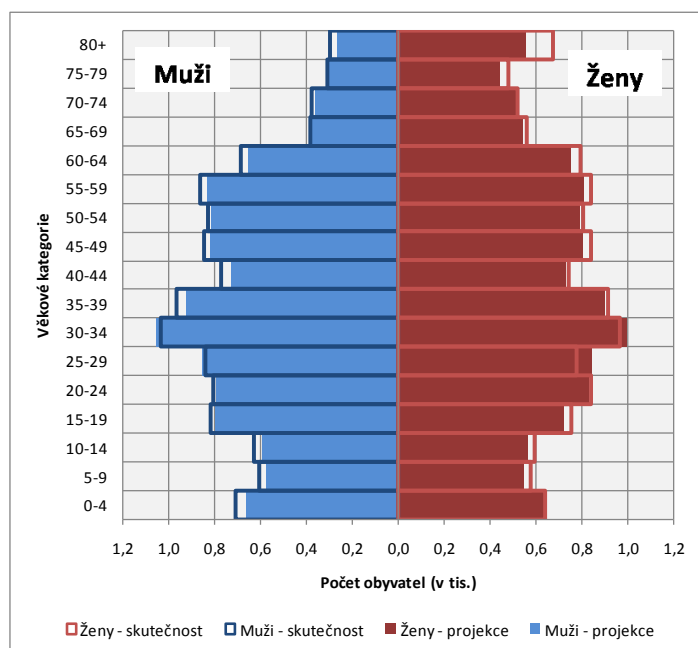
Faktorů, které ovlivňují rozhodování o změně bydliště je nespočet, a cílem této práce není všechny tyto faktory identifikovat. Nicméně za takto rozdílnou dynamikou může být mimo jiné i zcela rozdílný vztah k místu bydliště. Zatímco lidé z Jablunkovska cítí ke své obci a komunitě silnou vazbu (do určité míry i stále trvajícím silný vztah k půdě, viz Hruška 2013), u obyvatel Karvinska tento jev tak silný není. Nezanedbatelným jevem je návrat na Jablunkovsko těch obyvatel, kteří odešli kvůli pracovním zkušenostem/kariéře do zahraničí či větších českých měst, avšak při zakládání rodiny se vrací do svého rodného regionu (Rozhovory 1, Rozhovory 2). Dalším neekonomickým faktorem může být diametrálně odlišné přírodní prostředí Karvinska a Jablunkovska a v neposlední řadě charakter urbanistického rázu a samotná struktura bytového fondu obcí. Zatímco na Jablunkovsku převažují individuální rodinné domy v zachovalé přírodě s výhledem na Beskydy, nevhodné urbanistické pojetí Orlové a Karviné (spolu s naprostou dominancí nájemního bydlení v bytových domech a zhoršenou kvalitou přírodního prostředí) může být dalším faktorem, který ovlivňuje rozdílné migrační trendy těchto lokalit. Jako vhodná ilustrace slouží porovnání výsledků dotazníkových šetření mezi studenty středních škol. Naprostá většina studentů středních škol z Karvinska¹³ nepovažovala Karvinsko za perspektivní oblast pro život a uvažovala o odstěhování se (pouze 8 % respondentů neuvažovalo o odstěhování se) (Pilchová 2014). Další průzkum, který proběhl přímo v Orlové a který nebyl zaměřen pouze na studenty, ukázal, že více než polovina rezidentů nepovažovala Orlovou za „město s budoucností“ (Pilchová 2012). Z průzkumu mezi čtrnáctiletými a patnáctiletými žáky v Jablunkově vyplynulo, že by mimo Jablunkov a jeho okolí chtěla bydlet pouze necelá třetina žáků (Jablunkov 2015a). Mezi všemi rezidenty Jablunkova vyjádřilo záměr

¹³ Dotazníkové šetření probíhalo na středních školách v Karviné, Orlové, ale také v Havířově a Českém Těšíně, tedy městech, které nejsou součástí analyzovaného „Karvinského shluku“ (Pilchová 2014).

se v příštích pěti letech vystěhovat mimo město a jeho okolí pouze 5 % respondentů (Jablunkov 2015b).

Rozdílné migrační preference se zákonitě odráží ve struktuře obyvatelstva. Vliv migrace na vzdělanostní strukturu obou zkoumaných lokalit nelze nijak empiricky podložit, nicméně lze se domnívat, že z Karvinska odchází převážně lidé vzdělaní, s vyššími společenskými a kulturními nároky a v neposlední řadě s určitým potenciálem pro ekonomicko-sociální rozvoj lokality (Rozhovor 2). Poměrně detailně lze však ilustrovat rozdílný vliv migrace na věkové složení Karvinska a Jablunkovska (viz graf č. 8 a 9). Zatímco Karvinsko díky migraci velmi výrazně ztrácí obyvatele mladšího produktivního věku (20-39 let) a na to v návaznosti také jejich potenciální děti (0-10 let), u Jablunkovska tento trend tak zásadní není a v řadě věkových kategorií obyvatele díky migraci získává (poměrně výrazněji je to u nejnižších věkových ročníků)¹⁴. Migrace tak může být jedním z faktorů, který ovlivňuje vývoj nezaměstnanosti, specificky totiž mění strukturu populace. O vývoji struktury celkové populace a struktury nezaměstnaných pojednává následující podkapitola.

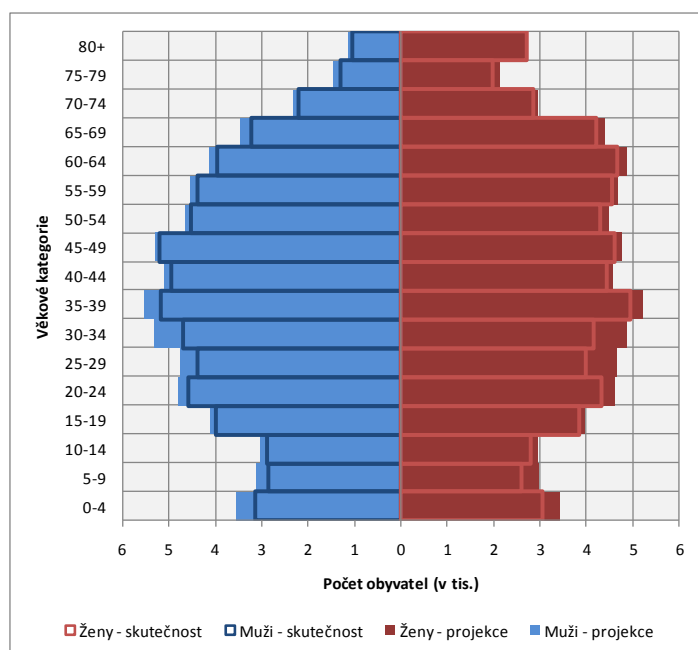
Graf 8 – Porovnání skutečné věkové struktury Jablunkovska v roce 2011 se strukturou, která by nastala při nulové migraci od roku 2001

Zdroj: ČSÚ (2011, 2001), vlastní analýza

¹⁴ Výrazné zastoupení žen starších 79 let bude zřejmě díky domovům pro seniory a s nimi spojenou migrací nejstaršího obyvatelstva (Hruška 2012).

Graf 9 – Porovnání skutečné věkové struktury Karvinska v roce 2011 se strukturou, která by nastala při nulové migraci od roku 2001

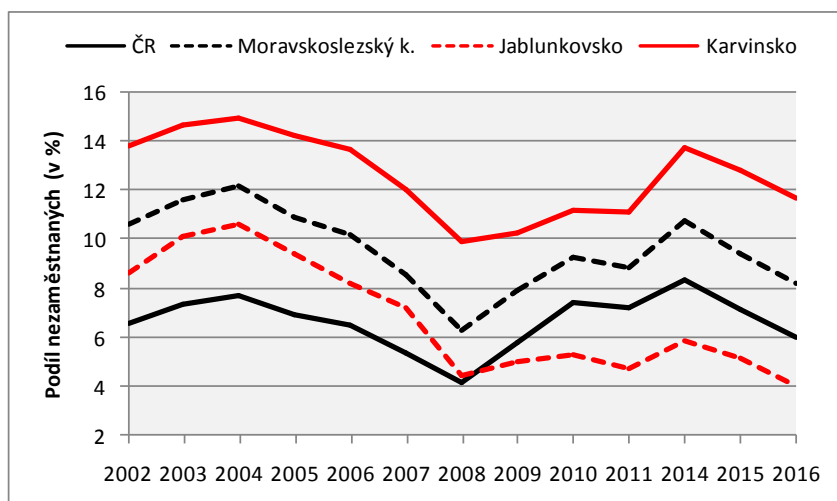

Zdroj: ČSÚ (2011, 2001), vlastní analýza

5.2.2. Vývoj struktury obyvatelstva a struktury nezaměstnaných

V roce 2002 se podíl nezaměstnaných na Karvinsku a Jablunkovsku pohyboval nad celorepublikovým průměrem, který v té době činil zhruba 6,5 %. Zatímco Karvinsko vykazovalo hodnotu zhruba 14 %, která byla výrazně vyšší než hodnota pro celý Moravskoslezský kraj, na Jablunkovsku byl podíl nezaměstnaných zhruba 8,5 % (viz graf č. 10). Na konci sledovaného období, tedy v roce 2016, je již podíl nezaměstnaných na Jablunkovsku 2 % pod celorepublikovým průměrem, zatímco Karvinsko má stále podíl nezaměstnaných v celorepublikovém srovnání nejvyšší, byť již nižší, než v roce 2002 (viz graf č. 10). Nejvyšší pozornost si však zaslouží vývoj Jablunkovska zhruba od roku 2007, v tomto období se zintenzivnil pokles podílu nezaměstnaných, který je od roku 2009 stabilně pod celorepublikovým průměrem.

Graf 10 – Vývoj podílu nezaměstnaných na Jablunkovsku a Karvinsku

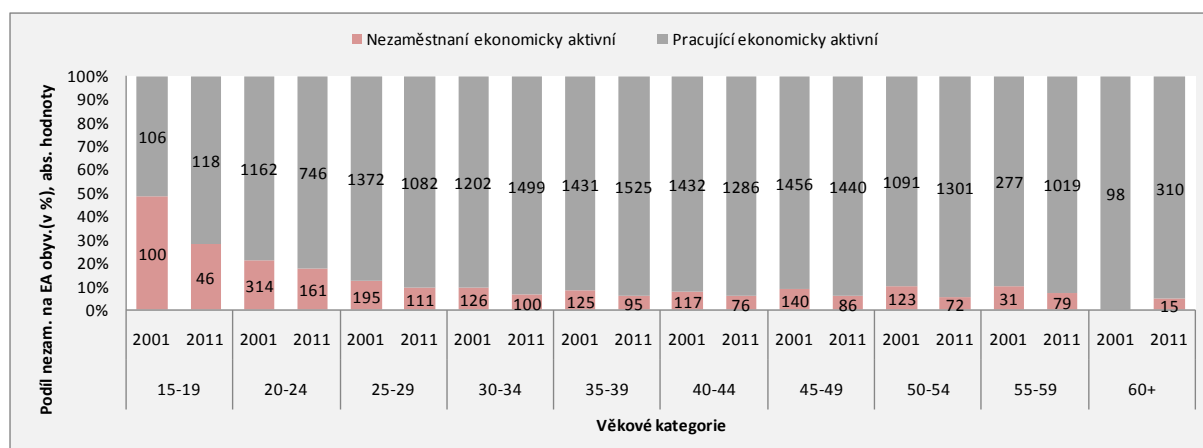
Zdroj: MPSV (2018b), vlastní výpočty

Hlavní socio-demografické znaky, které hrají roli při diferenciaci úspěšnosti na trzích práce, jsou nejvyšší dosažené vzdělání, věk a pohlaví (Fieldhouse 1996). Proto je vhodné zjistit, jak se tyto determinanty různí mezi Jablunkovskem a Karvinskem, a zdali hrají významnou roli při vysvětlení rozdílného vývoje nezaměstnanosti.

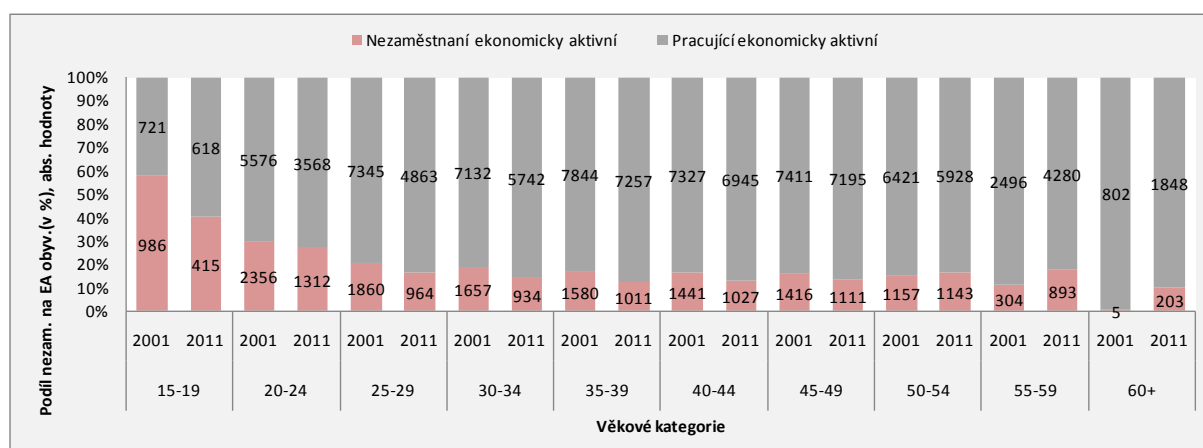
Obecně se usuzuje, že ženy mají ztížené podmínky na trhu práce a obtížněji hledají zaměstnání, zejména pokud se starají o nezletilé děti (Katrňák, Mareš 2007). Toto znevýhodnění se přitom může projevovat více v regionech se specifickou ekonomickou strukturou – např. s dominancí těžkého průmyslu (Feřtřová, Temelová 2011). Dle výsledků censů v letech 2001 a 2011 je podíl žen na ekonomicky aktivním obyvatelstvu v obou zkoumaných lokalitách zhruba stejný. Jejich podíl na nezaměstnaných se pak liší o jednotky procent, z čehož lze usuzovat, že tento faktor neovlivňuje rozdílnou dynamiku vývoje nezaměstnanosti (SLDB 2001, 2011).

U mladých lidí se vyskytuje vyšší riziko nezaměstnanosti, přičemž bývá nejdůležitější brzké osvojení si pracovních návyků. Pokud k němu nedochází, může jedinec brzy spadnout do pastí sociálně patologického chování, které je rizikem pro něj samotného, jakožto i pro celou společnost (Feřtřová, Temelová 2011). Další skupinou lidí, která bývá častěji ohrožena nezaměstnaností, jsou lidé starší 55 let. Je to dáno několika faktory, mezi které patří zhoršená schopnost učit se novým trendům a rekvalifikovat se nebo například ochota vyjíždět za prací na větší vzdálenost (Feřtřová, Temelová 2011).

Graf 11 – Podíl nezaměstnaných a pracujících ekonomicky aktivních v daných věkových kategoriích na Jablunkovsku v letech 2001 a 2011

Graf 12 – Podíl nezaměstnaných a pracujících ekonomicky aktivních v daných věkových kategoriích na Karvinsku v letech 2001 a 2011

Zdroj: ČSÚ (2001, 2011), vlastní propočty

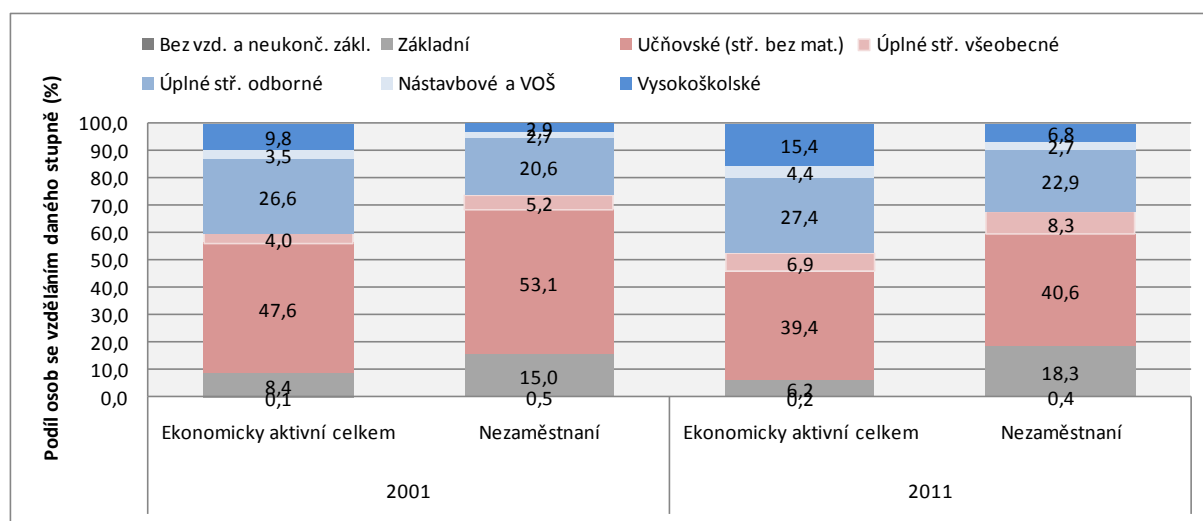
Specifická míra nezaměstnanosti je u nejmladších ročníků největší jak na Jablunkovsku, tak i na Karvinsku, přičemž u ostatních specifických věkových měr nezaměstnanosti je na tom hůře Karvinsko (viz grafy č. 11 a 12). Vzhledem k nízkým počtům nejmladší kategorie ekonomicky aktivních (15-19 let) má však tato kategorie minimální vliv na celkovou nezaměstnanost. Významnou roli však již hraje v obou lokalitách specifická nezaměstnanost ekonomicky aktivních ve věk 20-24 let, které mezi lety 2001 a 2011 klesala velmi pomalu, na Karvinsku pouze zhruba na 30 % (viz grafy č. 11 a 12). V obou sledovaných územích specifické nezaměstnanosti klesaly až na jednu podstatnou výjimku. Tou je skupina nezaměstnaných starších 50 let na Karvinsku (viz graf č. 12). Celkový počet a zároveň podíl nezaměstnaných v této kategorii na celkové nezaměstnanosti mezi lety 2001 a 2011 stoupl. U této skupiny nezaměstnaných převažovalo bývalé zaměstnání v oblasti těžby, jedná se tedy o bývalé horníky, kterých je na Karvinsku výrazně více než na Jablunkovsku, kde nárůst nezaměstnanosti u této věkové skupiny neproběhl (SLDB 2011).

„Vybavenost“ lokality touto profesní skupinou tak do určité míry vysvětluje rozdílný vývoj nezaměstnanosti celkové. Specifické situaci bývalých horníků bude ještě věnována pozornost v podkapitole 5.2.4.

Posledním ze základních socio-demografických znaků, který do značné míry ovlivňuje pozici na pracovním trhu a riziko nezaměstnanosti, je nejvyšší dosažené vzdělání (Katrňák, Mareš 2007). Osoby, které nemají vzdělání, se s větší pravděpodobností nacházejí mimo pracovní trh než osoby vzdělané a kvalifikované (Feřtřová, Temelová 2011). Dalším aspektem, který provází osoby s nejnižším vzděláním, je jejich nižší mobilita. Pro tyto osoby je tak důležitá blízkost pracovních příležitostí (Feřtřová, Temelová 2011).

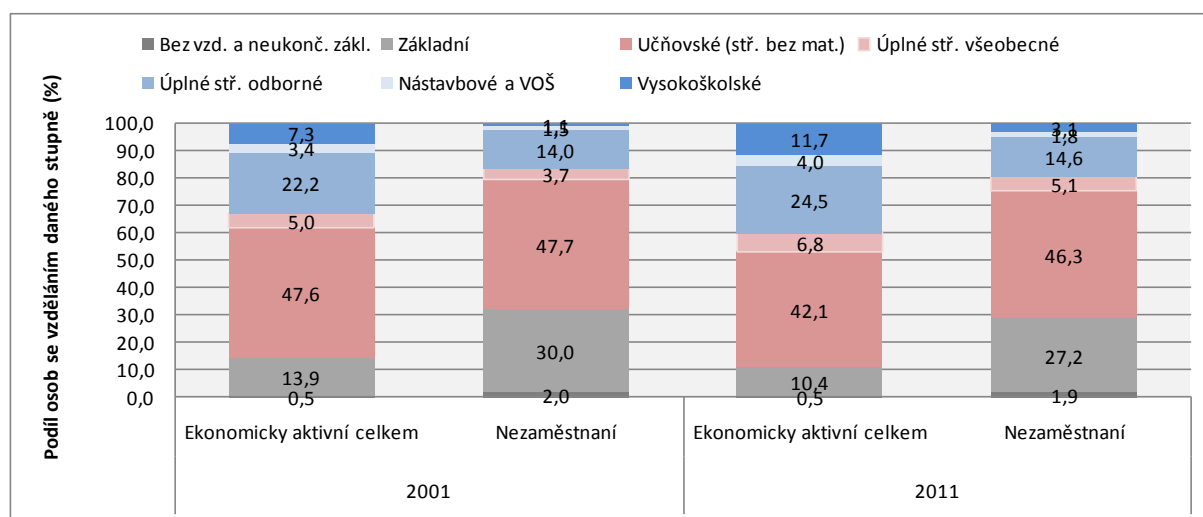
Vzdělanostní struktura byla v roce 2001 a 2011 na Jablunkovsku ve všech směrech příznivější než na Karvinsku. Ekonomicky aktivních se základním vzděláním bylo na Jablunkovsku zhruba o 5 % méně než na Karvinsku. Vzhledem k faktu, že tato skupina v obou lokalitách velice významně „sytlí“ nezaměstnané (hlavně v roce 2011), lze výraznějším zastoupením této skupiny do určité míry vysvětlit rozdílný vývoj celkové nezaměstnanosti v těchto lokalitách mezi roky 2001 a 2011 (viz porovnání grafů č. 13 a 14). Dalším rozdílem mezi oběma lokalitami je, že na Jablunkovsku mezi lety 2001 a 2011 významně vzrostla zaměstnanost lidí s učňovským vzděláním, oproti tomu na Karvinsku došlo k opačné situaci. Zatímco v roce 2001 bylo zastoupení lidí s výučním listem mezi nezaměstnanými Karvinska stejné jako mezi všemi ekonomicky aktivními, v roce 2011 bylo zastoupení osob vyučených mezi nezaměstnanými vyšší než mezi všemi ekonomicky aktivními obyvateli (viz grafy č. 13 a 14). V případě Jablunkovska tak zřejmě v této době vzrostla poptávka i po pracovnících s nižším vzděláním, kteří v roce 2001 těžce hledali práci a v poli nezaměstnaných tak hrají v roce 2011 stále větší roli lidé pouze se základním vzděláním. Otázkou však zůstává, zdali je za tímto rozdílným vývojem nezaměstnanosti mezi lidmi s výučním listem nárůst pracovních příležitostí v lokalitách jejich bydliště, nebo rozdílná ochota pracovníků z Jablunkovska za prací vyjíždět i na větší vzdálenosti.

Graf 13 – Vzdělanostní struktura nezaměstnaných a ekonomicky aktivního obyvatelstva na Jablunkovsku v letech 2001 a 2011

Zdroj: ČSÚ (2001, 2011), vlastní propočty

Graf 14 – Vzdělanostní struktura nezaměstnaných a ekonomicky aktivního obyvatelstva na Karvinsku v letech 2001 a 2011

Zdroj: ČSÚ (2001, 2011), vlastní propočty

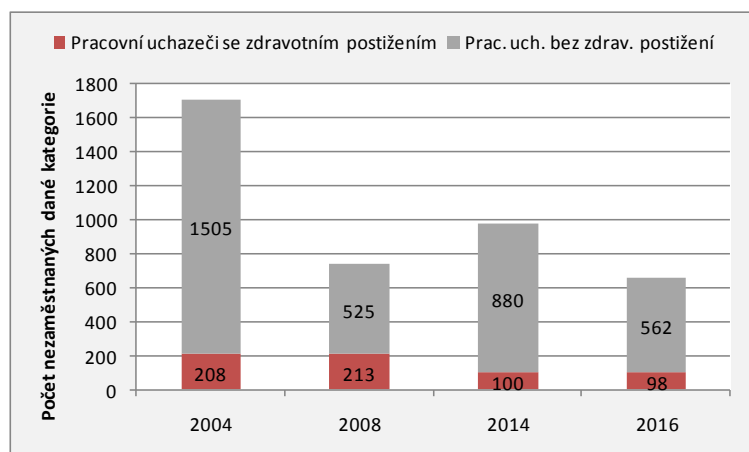
Dalším faktorem, který může hrát roli při riziku nezaměstnanosti, je etnicita uchazeče o zaměstnání. V českém prostředí se tak jedná zejména o Romy, u kterých lze očekávat vyšší míru nezaměstnanosti než u většinové populace (Feřtřová, Temelová 2011). U této menšiny často dochází k určité kumulaci znevýhodňujících charakteristik. Jedná se o nízké vzdělání, možnou diskriminaci ze strany zaměstnavatelů, nižší sociální kapitál a v neposlední řadě spoléhání se na systém sociální podpory ze strany státu a zároveň neformální práci v šedé ekonomice (Feřtřová, Temelová 2011, Premusová, Sirovátka 1996). Vzhledem k faktu, že příslušnost k romskému etniku úřady práce nesledují, lze tento silný vztah pouze předpokládat (Katrňák, Mareš 2007).

Vzhledem k nízké vypovídací hodnotě informací o etnickém původu nezaměstnaných získaných při censech se tak nelze opřít ani o individuální data censů. Jedinými daty, o která se lze opřít, je výzkum mezi dlouhodobě nezaměstnanými v Karviné. V roce 1996 Romové tvořili mezi dlouhodobě nezaměstnanými hlášenými na úřadu práce v Karviné 10 % (Premusová, Sirovátka 1996). Snažit se o kvantifikaci podílu Romů na nezaměstnaných a jejich vlivu na rozdílný vývoj nezaměstnanosti Karvinska a Jablunkovska by bylo čistou spekulací. Nicméně faktem zůstává, že vzhledem k rozdílnému historicko-ekonomickému vývoji dnes lidé romského etnika na Jablunkovsku prakticky nežijí, na Karvinsku (zejména města Orlová a Karviná) jsou v porovnání se zbytkem republiky koncentrováni nepochybně více (Rozhovory 1, Rozhovory 2).

Dalším proměnnou, která může ovlivňovat rozdílný vývoj nezaměstnanosti, je podíl osob se zdravotními problémy mezi všemi nezaměstnanými, protože u osob se zdravotním postižením bývá nezaměstnanost vyšší (Katrňák, Mareš 2007). Na Karvinsku tak lze očekávat významnější podíl této skupiny nezaměstnaných vzhledem k profesní skladbě obyvatel, konkrétně lidé v hornictví mívají často, vzhledem k fyzické náročnosti práce a zhoršeným pracovním podmínkám, horší zdravotní stav než lidé pracující v jiných odvětvích (Premusová 1996).

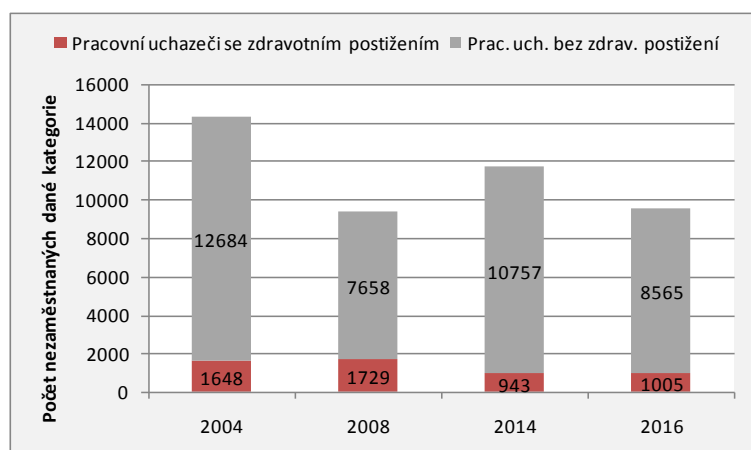
Graf 15 – Podíl nezaměstnaných se zdravotním postižením na všech nezaměstnaných na Jablunkovsku v letech 2004, 2008, 2014, 2016¹⁵

Zdroj: MPSV (2018b), vlastní propočty

¹⁵ Porovnávat lze pouze hodnoty za rok 2004 s hodnotami za rok 2008 a hodnoty za rok 2014 s těmi za rok 2016. Důvodem je změna evidence na úřadech práce.

Graf 16 – Podíl nezaměstnaných se zdravotním postižením na všech nezaměstnaných na Karvinsku v letech 2004, 2008, 2014, 2016 ¹⁵

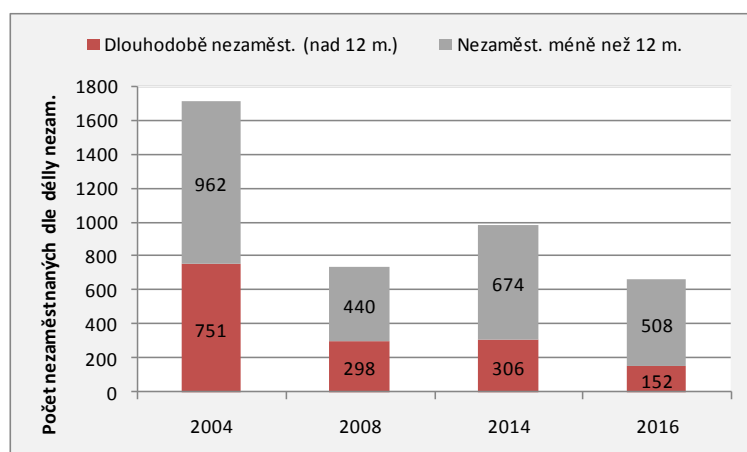

Zdroj: MPSV (2018b), vlastní propočty

Tento předpoklad se však ve sledovaném období neprokázal. V obou lokalitách je počet zdravotně postižených uchazečů o zaměstnání velice stabilní a prakticky se nemění. Podíl zdravotně postižených na všech nezaměstnaných je tak v obou lokalitách primárně ovlivněn klesajícími/rostoucími nezaměstnanostmi zdravých uchazečů (viz porovnání grafů č. 15 a 16). Podíl zdravotně postižených nezaměstnaných je po celé sledované období výrazně vyšší na Jablunkovsku, což lze vysvětlit tím, že díky obecně vyšší poptávce po pracovnících zůstávají mezi nezaměstnanými na Jablunkovsku ve větší míře osoby, které se zaměstnávají obtížněji, tedy zdravotně znevýhodnění.

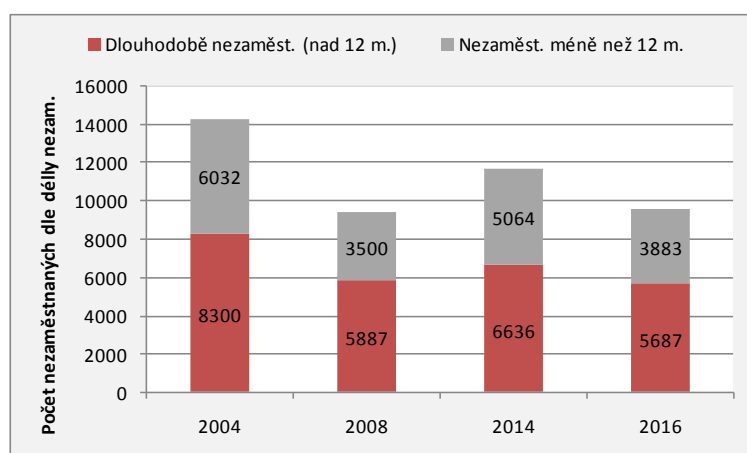
Poslední charakteristikou, která je zkoumána v souvislosti s nezaměstnaností, je rozdělení nezaměstnaných dle délky, po kterou jsou evidováni na úřadu práce, konkrétně podíl dlouhodobě nezaměstnaných, kteří jsou evidováni déle než 12 měsíců. V této snadno měřitelné charakteristice nezaměstnaných se Karvinsko a Jablunkovsko nejvýrazněji liší. Jak uvádí Kotíková a Kotrusová (2008), ekonomický růst má velmi omezený a opožděný vliv na vývoj dlouhodobě nezaměstnaných. Jejich zastoupení na celkové populaci nezaměstnaných je do značné míry ovlivněno nemotivujícím systémem podpor v nezaměstnanosti a nevhodnou aktivní politikou zaměstnanosti, která se nedostatečně zaměřuje na tuto skupinu nezaměstnaných (Kotíková, Kotrusová 2008). Na Jablunkovsku byl podíl dlouhodobě nezaměstnaných v roce 2004 na nejvyšší úrovni (zhruba 40 %), postupem času i přes výrazný nárůst celkové nezaměstnanosti v roce 2014 od roku 2008 prakticky klesal a v roce 2016 je na minimální hladině (viz graf č. 17). Oproti tomu podíl dlouhodobě nezaměstnaných se po celé sledované období na Karvinsku drží na vysokých hodnotách (vysoce nad 50 %). Jak je patrné z grafu č. 18, počty dlouhodobě nezaměstnaných se na Karvinsku v průběhu času prakticky nesnižují, což vypovídá o vážném strukturálním problému této lokality.

Graf 17 – Vývoj podílu dlouhodobě nezaměstnaných na Jablunkovsku mezi lety 2004 a 2016

Zdroj: MPSV (2018b), vlastní výpočty

Graf 18 – Vývoj podílu dlouhodobě nezaměstnaných na Karvinsku mezi lety 2004 a 2016

Zdroj: MPSV (2018b), vlastní výpočty

Zde je třeba zdůraznit, že evidované informace o dlouhodobě nezaměstnaných v sobě mají určitou chybu. V momentě, kdy je dlouhodobě evidovaný nezaměstnaný sankčně¹⁶ vyřazen z úřadu práce, z evidence vypadává. Když se pak po uplynutí určité doby (běžně třech či šesti měsíců) zpětně přihlásí na úřadu práce, je na něj pohlíženo jako na uchazeče „nového“ (Rozhovory 1). Na příkladu Karvinska to pak znamená, že zhruba 40 % vyřazených uchazečů o zaměstnání bylo mezi lety 2008 a 2016 z evidence úřadu vyřazeno z jiných důvodů než těch, že by nastoupili do zaměstnání (ÚP Karviná 2018). Přičemž ony „jiné“ důvody jsou v zásadě tři: úmrtí, nástup do výkonu trestu a sankční vyřazení (Rozhovory 1).

¹⁶ Sankčně vyřazení jsou ti uchazeči, kteří se prokazatelně vyhýbají nástupu do zaměstnání, ti, kteří se nedostaví bez vážné omluvy na schůzku s kontaktním pracovníkem úřadu práce, ti, kteří simulují zdravotní problémy, či např. ti, kteří po čas evidence na úřadu práce pracují tzv. „na černo, atp. (Rozhovory 1).

Skutečný podíl dlouhodobě nezaměstnaných je tedy ve skutečnosti nezanedbatelně vyšší, než lze ze statistik úřadů práce vyčíst. Nyní následuje otázka, jak dlouho jsou uchazeči o zaměstnání na pracovních úřadech evidováni. Pro ilustraci lze použít informace o uchazečích s bydlištěm v rámci ORP Karviná (tedy pouze část analyzovaného území Karvinska) znázorněné v tabulce č. 6).

Tabulka 6 – Průměrná délka evidence uchazečů o zaměstnání v ORP Karviná, kteří byli v daném roce z evidence vyřazeni¹⁷

Rok	2004	2008	2014	2016
Podíl nezaměstnaných (v %)	15,2	10,4	15,1	12,9
Průměrná délka evidence (dny)	470	693	433	588

Zdroj: ÚP Karviná (2018), MPSV (2018b), vlastní propočty

Jak je patrné z tabulky č. 6, průměrná délka evidence vyřazených uchazečů rostla s poklesem podílu nezaměstnaných v ORP Karviná a vice versa. Z toho lze usuzovat, že i lidé, kteří byli evidováni velice dlouhou dobu, nacházeli díky rostoucí poptávce po zaměstnancích uplatnění. Ve společnosti rozšířený předpoklad, že dlouhodobě nezaměstnaní Karvinska jsou ti, kteří „nechtějí pracovat“, se tak nemusí být založen na pravdě. V roce 2018, kdy se obecně usuzuje, že jsou v Česku pracovní trhy zcela tzv. „vysáté“, tvoří na Karvinsku lidé, kteří z rozličných důvodů nechtějí oficiálně pracovat, zhruba polovinu evidovaných uchazečů o zaměstnání. V průběhu sledovaného období, tedy před rokem 2016 tito lidé tvořili zhruba jednu třetinu uchazečů (Rozhovory 1).

Struktura dlouhodobě nezaměstnaných v ORP Karviná je poměrně očekávatelná, jsou to z naprosté většiny lidé se základním vzděláním či výučním listem (viz tabulka č. 7). Postupem času narůstá podíl věkové kategorie 50 letých a starších, tato věková skupina je od roku 2008 zcela dominantní (ÚP Karviná 2018). Jak již bylo zmíněno v odstavci o vlivu věku na potenciální nezaměstnanost jedince, starší lidé jsou vystaveni vyššímu riziku nezaměstnanosti. Lze se však domnívat, že v případě Karvinska bude nárůst této věkové kategorie u dlouhodobě nezaměstnaných způsoben mimo jiné bývalými horníky, kteří často nejsou motivováni si práci hledat, případně mají určitá zdravotní omezení a de facto „čekají na důchod“ (Rozhovory 1, Premusová, Sirovátka 1996, bližší vysvětlení viz podkapitola 5.2.4.).

---

¹⁷ Průměrná délka evidence trpí stejnou vadou, která byla diskutována výše. Mezi vyřazené uchazeče v tomto ukazateli patří ti, kteří nastoupili do zaměstnání, ale také ti, kteří byli sankčně vyřazeni.

Tabulka 7 – Struktura dlouhodobě nezaměstnaných v ORP Karviná (podíly na celkové populaci dlouhodobě nezaměstnaných v %)

Rok	2004	2008	2011
Starší 50 let	22,5	37,6	36,8
Muži	54,7	47,8	49,8
Základní vzdělání	43,4	41,9	41,5
Vyučení (bez mat.)	47,1	49,5	48,2

Zdroj: ÚP Karviná (2018)

5.2.3. Zvyky, normy a sociální prostředí

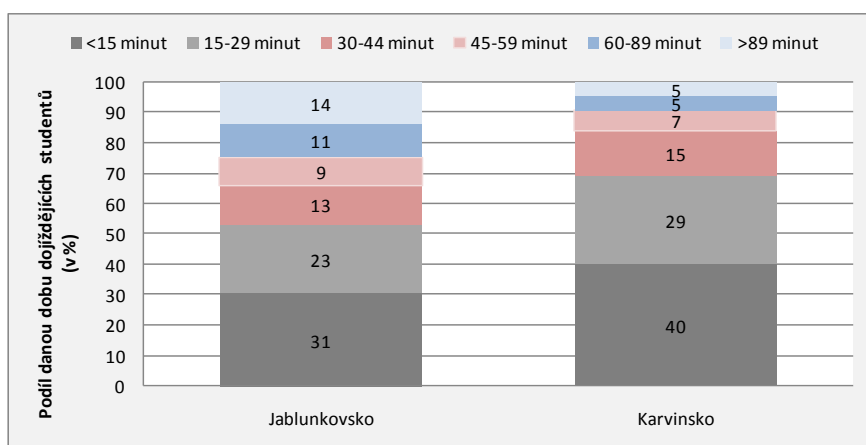
Faktory, které hrají významnou roli při rozdílném vývoji nezaměstnanosti v obou lokalitách, jsou často obtížně vystihnutečné v prostých číslech. Tyto faktory jsou dány odlišným historickým vývojem obou lokalit, jedná se o zvyklosti a specifika, která se postupně vyvíjela a měla vliv na obyvatele Jablunkovska a Karvinska. Souhrnně se dají nazvat jako neformální instituce, které se v průběhu času vyvíjely v koevoluci ekonomického a sociálního systému daných lokalit (viz například Rodriguez-Pose 2013).

První charakteristikou je patrně odlišná kultura ve vztahu k práci/zaměstnání. Mezi obyvateli Jablunkovska je silně zakořeněná představa, že každý člověk, zejména muž, má pracovat. „U nás se pořád bere jako ostuda, když někdo nemá práci“ (Rozhovory 1). Díky této společenské normě jsou pracovníci z Jablunkovska často flexibilnější na trhu práce a není pro ně překážkou pracovat v případě potřeby i na pozicích, které by se zdály být pro jejich vzdělání či kvalifikaci nedostačující. Pověstná pracovitost Goralů je proto známá v rámci celého kraje (Rozhovory 1, Rozhovory 2). Tato norma je ještě více umocněna tím, že se lidé v těchto obcích prakticky všichni znají a toto husté sociální prostředí tak případné nezaměstnané ještě více motivuje k nastoupení do zaměstnání (Rozhovory 1). Hustota společenských vazeb v tomto regionu se patrně projevuje i na samotném chodu státních organizací – konkrétně úřadu práce a jeho vztahu k nezaměstnaným. V rámci jablunkovského shluků se konkrétně jedná o obce spadající pod ORP Jablunkov (Jablunkov, Nýdek, Milíkov, Hrádek a Návsí), kde je umístěno kontaktní pracoviště úřadu práce. Evidování na úřadu práce jsou zde pod větší kontrolou, případná neevidovaná práce „na černo“ či jiné zneužívání systému podpory v nezaměstnanosti je pro ně mnohem obtížnější, protože se s kontaktními pracovníky úřadu prakticky denně setkávají mimo kancelář úřadu (Rozhovory 1).

Dalším specifickým Jablunkovska je ochota vyjíždět za prací na delší vzdálenosti, která je do určité míry opět dána historickým vývojem dané lokality. Na Jablunkovsku nejsou (až na jednu výjimku) střední školy.

Z tohoto důvodu jsou tak Jablunkovští zvyklí na vyjíždění už od mladých let. Potvrzují to i data o denní vyjíždce do škol z roku 2011 (viz graf č. 19). Zhruba 35 % studentů a učňů tráví na cestě do školy více než tři čtvrtě hodiny (viz graf č. 19), přičemž je poměrně běžnou záležitostí vyjíždět každý den na střední či vysokou školu do Ostravy a každý den se vracet domů (Rozhovory 1). Jak již bylo zmíněno v historické části intenzivního výzkumu, na Jablunkovsku bylo poměrně málo pracovních příležitostí a lidé proto za prací vyjížděli (především muži do Třineckých železáren). Tento zvyk tak může hrát zcela zásadní roli při případné ztrátě zaměstnání v místě poblíž bydliště, protože pro nezaměstnaného není takový problém za prací vyjíždět jinam.

Graf 19 – Denní vyjíždka/docházka do škol na Jablunkovsku a Karvinsku v roce 2011

Zdroj: ČSÚ (2011), vlastní propočty

Jako další poměrně důležitá charakteristika, která již byla v předchozích kapitolách zmíněna, je silná vazba na svůj region/obec, která je často spojena s tradičními hodnotami ve společnosti (Rozhovory 1). Silné rodinné vazby, prakticky úplná absence sociálně patologických jevů a specifická skromnost a pospolitost obyvatel podhorského Jablunkovska mohou stát za vysvětlením dalšího jablunkovského specifika, kterým je velice nízký podíl osob v exekucích. Podíl osob v exekuci byl ve všech obcích Jablunkovska v roce 2017 nižší než 5 %. ORP Jablunkov má v porovnání se všemi ostatními ORP v Česku tento podíl nejnižší (Mapa exekucí 2018). Exekuce jsou přitom často zcela zásadním faktorem, který ovlivňuje ochotu nezaměstnaného skutečně a oficiálně pracovat (iRozhlas 2018, Rozhovory 1).

V případě Karvinska nehledá většina registrovaných nezaměstnaných, kteří jsou zatíženi exekucemi, práci na hlavní pracovní poměr, případně nehledá skutečnou práci vůbec a kromě sociální podpory získávají finanční prostředky prací neoficiální (Rozhovory 1). Této skupině uchazečů také vyhovuje krátkodobé zaměstnání na základě dohod o provedení práce nebo dohod o pracovní činnosti, u kterých často nedochází k exekutorským srážkám

(Rozhovory 1). Podíl osob v exekuci se v rámci Karvinska poměrně výrazně různí, v Dětmovicích a Rychvaldu byl v roce 2017 pod 10 %, na druhé straně v Karviné, Orlové, Doubravě a Horní Suché byl tento podíl nad 15 % (Mapa exekucí 2018).

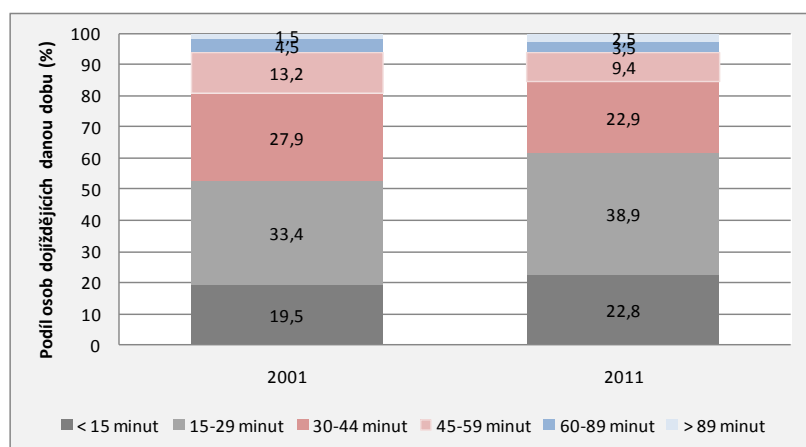
Kromě vysokého podílu osob v exekuci je pro Karvinsko také typická tzv. „zaměstnanecká kultura“, která by se dala popsat tak, že významná část obyvatel Karvinska očekává, že bude pracovat ve velkém podniku. Tento podnik by měl být v blízkosti jejich bydliště, a v případě ztráty zaměstnání se očekává, že nezaměstnaným novou práci případný zaměstnavatel sám nabídne a nebudou ji sami intenzivně vyhledávat (Rozhovory 2). S touto zaměstnaneckou kulturou jde ruku v ruce do značné míry nerozvinuté podnikatelské prostředí v této lokalitě, tedy nízká ochota samostatně podnikat a nízké zastoupení spontánně vzniklých výrobních malých a středních podniků. Vzhledem k očekávání „jistoty“ a zaměstnaneckých benefitů, které nabízí velké firmy (v minulosti OKD), není pro některé lidi z Karvinska atraktivní pracovat v malých podnicích, kde se jim tyto výhody nedostávají (Rozhovory 2). Určitou vypovídací hodnotu může mít zjištění, že i mezi studenty Obchodně podnikatelské fakulty Slezské univerzity v Opavě (která se nachází v Karviné) se ve sledovaném období vyskytovalo naprosté minimum místních studentů, kteří by po ukončení školy měli v plánu začít samostatně podnikat (Rozhovory 2)¹⁸. Příčinu těchto nedostatků můžeme opět vysvětlit historickým vývojem Karvinska, zejména strukturou obyvatel, kteří do města přicházeli, jejich profesní strukturou a v neposlední řadě i určitým „duchem“ této lokality. S určitou nadsázkou se dá tento jev vysvětlit tak, že lidé vždy na Karvinsko přicházeli kvůli tomu, aby dostali bez jakýchkoli starostí dobře placenou práci poblíž svého nového bydliště a v některých tak může stále převažovat přesvědčení, že práce „přijde za nimi“ a nikoli opačně. Neochota vyjíždět do práce je pak dlouhodobě společným znakem prakticky všech dlouhodobě nezaměstnaných na Karvinsku (Rozhovory 1).

Diskutovaná rozdílná prostorová mobilita zaměstnanců z Karvinska a Jablunkovska se tak zákonitě projevuje v časech denní vyjížděky do zaměstnání. Podíl pracujících, kteří cestou do zaměstnání trávili méně než půl hodinu, byl na Karvinsku v roce 2001 zhruba 70 %, zatímco na Jablunkovsku tento podíl činil pouze 50 % (viz porovnání grafů č. 20 a 21). Během roku 2001 a 2011 však na Jablunkovsku došlo k nárůstu podílu vyjíždějících v tomto čase, zatímco na Karvinsku se tento podíl zvýšil jen nevýrazně (viz grafy č. 20 a 21). Detailněji se vývoji vyjížděky ve vztahu k pracovním příležitostem věnuje samostatná podkapitola 5.4.3.

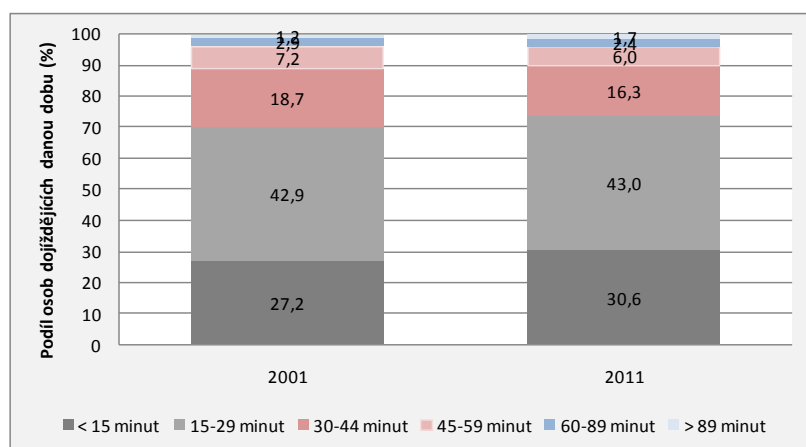
¹⁸ Vedení města a univerzity si je tohoto deficitu vědomo a proto spolu založily v roce 2016 tzv. Business Gate - multifunkční coworkingové centrum. Na hodnocení jeho reálných dopadů je proto ještě brzy.

Graf 20 – Čas strávený při cestě do zaměstnání na Jablunkovsku v letech 2001 a 2011

Zdroj: ČSÚ (2001, 2011), vlastní propočty

Graf 21 - Čas strávený při cestě do zaměstnání na Karvinsku v letech 2001 a 2011

Zdroj: ČSÚ (2001, 2011), vlastní propočty

5.2.4. Bývalí horníci jakožto specifická skupina nezaměstnaných

Bývalí horníci, kteří se významným způsobem podíleli na celkových počtech nezaměstnaných na Karvinsku, vykazují specifické znaky a proto je jim věnována větší pozornost.

Hornictví lze klasifikovat jako profesi, která je fyzicky velice náročná, nevyžaduje formální vzdělání a zároveň zajišťuje (zejména v minulosti) nadstandardní mzdu. Za minulého politického režimu byli příslušníci této profese viděni státním aparátem jako elita dělnictva, na které stála celá ekonomika (Premusová, Sirovátka 1996). Důraz na fyzickou námahu a výkon způsobovaly již za socialismu vážné zdravotní potíže řadě těchto pracovníků, které vedly, v porovnání s jinými profesemi, k vysoké invaliditě. Mezi nejčastější pracovní choroby se řadí snížená kapacita plic a snížená motorika rukou, která tak může znevýhodňovat tuto

skupinu pro manuální práci v jiných odvětvích (Premusová, Sirovátka 1996). Dalším důsledkem častých zdravotních komplikací je nárok na rentu, která připadá pracovníkům majícím kvůli své práci poškozené zdraví. Za minulého režimu odcházeli horníci dříve do důchodu a hornictví tak bylo de facto celoživotním povoláním. V 90. letech 20. století dochází ke změně a délka pracovních smluv byla od této doby limitována prašnou expozicí, tedy maximální možné přípustné době, po kterou je možné pracovat v prašném prostředí (Premusová 1996). Nicméně mnohem důležitějším faktorem než samotná změna legislativy byla ekonomická transformace a následný úpadek těžby, který vedl k propuštění velkého množství bývalých horníků.

Bývalí horníci teoreticky patří k velice problematické skupině nezaměstnaných na trhu práce. Jejich kvalifikace se prakticky nedá využít v jiných zaměstnáních, formální vzdělání mají nižší a zároveň očekávají nadprůměrnou mzdu. K tomu se přidávají četná zdravotní omezení. Ze sociologických výzkumů vyplynulo, že pro rekvalifikaci ve formě vyučení se novému oboru se hodí minimální počet bývalých horníků. Dalším znakem je určitá upjatost na fyzicky náročnou práci a do určité míry i pohrdání profesemi, které nevyžadují tak značnou fyzickou námahu (Premusová 1996). Nezaměstnaní horníci považují svůj současný stav za potupný, nepřijímají místa, kde by je mohli vidět jejich bývalí kolegové ze šachty. Posledním znakem, který se u nezaměstnaných horníků projevil, bylo časté nerespektování autorit a pravidel nastavených úřady práce či legislativním rámcem obecně, které se projevovalo prací v šedé ekonomice (Premusová 1996). Je otázkou, do jaké míry platí tyto charakteristiky v 21. století, protože výše popsané znaky byly pozorovány u horníků na počátku 90. let 20. století. Lze se však domnívat, že si některé své rysy hornická populace udržela¹⁹

Určitá specifika hornické historie se však mezi nezaměstnanými na Karvinsku během sledovaného období vyskytovala. Možná překvapivě se jedná o skupinu žen, které jsou dlouhodobě nezaměstnané, nemají téměř žádné pracovní návyky a jsou prakticky nezaměstnatelné. Jedná se o manželky horníků, které byly celý život v domácnosti, protože manželova hornická mzda zabezpečila chod celé domácnosti a na trh práce nastoupily až po ztrátě zaměstnání manžela (Rozhovory 1).

Bývalí horníci se zhoršeným zdravotním stavem, kteří pobírali rentu, tvořili během sledovaného období zhruba 15 % uchazečů o zaměstnání evidovaných na Karvinsku. U této skupiny nezaměstnaných byla ochota pracovat poměrně nízká.

---

¹⁹ Vhodnou sondou do života horníků v dnešním Česku může být dokument České televize Já, horník! (2013).

U zdravých horníků však problém s přizpůsobením se novým podmínkám pracovního trhu nebyl tak velký a do pracovního procesu se postupně zapojovali, často ani nebyli evidováni na úřadech práce a zaměstnání si našli sami (Rozhovory 1).

Posledním aspektem, který měl vliv na nezaměstnanost některých bývalých horníků, byla jejich nízká finanční gramotnost. Tito lidé, kteří byli zvyklí na nadstandardní mzdy a současně vysoké výdaje, se díky minimální finanční gramotnosti ocitli v dluhové pasti, a následné exekuce je proto nemotivovaly k reálnému hledání oficiálního zaměstnání. V evidenci úřadů práce byli primárně kvůli příjmu sociálních podpor, jak je již diskutováno výše (Rozhovory 1, Rozhovory 2).

5.3. Dědictví velkých zaměstnavatelů

Jak ji již bylo několikrát zmíněno v předchozích částech této práce, ekonomický a společenský vývoj Karvinska byl do velké míry ovlivněn těžbou černého uhlí, které se nachází na jeho území. Těžbu uhlí na Karvinsku provozuje jediná společnost, kterou je OKD. Kdysi státem vlastněná společnost byla v roce 2004 zprivatizována a v roce 2018 se za velké mediální a společenské pozornosti opět stává majetkem státu. Vzhledem k velkému počtu zaměstnanců měl tento podnik v minulosti a do určité míry i nyní velký vliv na ekonomickou a sociální strukturu Karvinska. Na území Jablunkovska se sice nenachází žádný velký zaměstnavatel, ale vzhledem k blízkosti Třince a slabé vlastní ekonomické základně je Jablunkovsko výrazně ovlivněno dalším významným zaměstnavatelem, kterým jsou Třinecké železárny. V následujících podkapitolách je diskutován přímý i nepřímý vliv těchto dvou společností na zkoumané regiony.

5.3.1. Struktura ekonomicky aktivních dle ekonomické činnosti

Dominance Třineckých železáren jako zaměstnavatele je patrná ze struktury ekonomicky aktivních obyvatel Jablunkovska z roku 2001, kdy téměř čtvrtina ekonomicky aktivních pracovala v oblasti výroby kovů a kovodělných výrobků (viz tabulka č. 8). Obdobně silná závislost byla na Karvinsku, akorát s tím rozdílem, že nejčastějším odvětvím byla dle očekávání těžba uhlí, která se podílela na odvětvové struktuře ekonomicky aktivních obyvatel jednou pětinou (viz tabulka č. 9). Horníků (zaměstnaných či nezaměstnaných) bylo na Jablunkovsku naprosté minimum, oproti tomu pracovníků v oblasti zpracování a výroby kovů bylo na Karvinsku 7 % (viz porovnání tabulek č. 8 a 9). Při pohledu na strukturu nezaměstnaných je patrné, že se mezi nimi ve větší míře objevují profese ovlivněné sezonními výkyvy (pro Jablunkovsko tradiční zemědělství a těžba dřeva) a v obou lokalitách

obdobně stavebnictví a pohostinství (viz tabulky č. 8 a 9). Bývalí zaměstnanci hutí a kovodělných závodů sice tvořili na Jablunkovsku nejpočetnější skupinu nezaměstnaných, nicméně jejich podíl na všech nezaměstnaných byl výrazně nižší, než podíl této kategorie na všech ekonomicky aktivních. Z toho lze usuzovat, že v roce 2001 nebyly stavy nezaměstnaných Jablunkovska zásadně ovlivněny krizí či výrazným propouštěním v tomto odvětví (viz tabulka č. 8). V případě Karvinska byl podíl bývalých horníků mezi nezaměstnanými také nižší než podíl na celkové populaci ekonomicky aktivních, nicméně tento rozdíl byl pouze 1,5 % (viz tabulka č. 9).

Tabulka 8 – Struktura ekonomicky aktivních na Jablunkovsku dle kategorií ekonomické činnosti v roce 2001 (10 nejčastějších kategorií)

Podíl všech EA obyvatel dané ekonomické činnosti (v %)		Podíl nezaměst. dané ekon. činnosti (v %)	
Výroba kovů a kovodělných výrobků	23,7	Výroba kovů a kovodělných výrobků	14,6
Maloobchod, opravy spotřebního zboží	9,2	Maloobchod, opravy spotřebního zboží	14,0
Zdravotnictví, veterinární a sociální činnost	6,9	Stavebnictví	9,9
Stavebnictví	6,5	Pohostinství a ubytování	7,5
Školství	6,0	Ostatní veřejné a osobní služby	5,9
Pozemní doprava, potrubní přeprava	5,8	Zemědělství, myslivost a související činnosti	5,2
Veřejná správa, obrana, sociální zabezpečení	5,1	Pozemní doprava, potrubní přeprava	4,0
Pohostinství a ubytování	3,5	Lesnictví, těžba dřeva a přidružené činnosti	3,9
Ostatní veřejné a osobní služby	3,4	Potravinářský a tabákový průmysl	3,3
Výroba strojů a zařízení pro další výrobu	3,3	Výroba strojů a zařízení pro další výrobu	3,3

Zdroj: ČSÚ (2001), vlastní propočty

Tabulka 9 – Struktura ekonomicky aktivních na Karvinsku dle kategorií ekonomické činnosti v roce 2001 (10 nejčastějších kategorií)

Podíl všech EA obyvatel dané ekonomické činnosti (v %)		Podíl nezaměst. dané ekon. činnosti (v %)	
Dobývání černého a hnědého uhlí, rašeliny	19,4	Dobývání černého a hnědého uhlí, rašeliny	17,9
Maloobchod, opravy spotřebního zboží	9,1	Maloobchod, opravy spotřebního zboží	13,9
Výroba kovů a kovodělných výrobků	7,0	Stavebnictví	9,3
Zdravotnictví, veterinární a sociální činnost	6,7	Pohostinství a ubytování	8,0
Veřejná správa, obrana, sociální zabezpečení	6,6	Ostatní veřejné a osobní služby	6,1
Stavebnictví	5,8	Výroba kovů a kovodělných výrobků	6,0
Školství	5,4	Potravinářský a tabákový průmysl	3,8
Ostatní veřejné a osobní služby	5,0	Služby převážně pro podniky	3,6
Pozemní doprava, potrubní přeprava	5,0	Výroba strojů a zařízení pro další výrobu	3,0
Pohostinství a ubytování	4,4	Pozemní doprava, potrubní přeprava	2,9

Zdroj: ČSÚ (2001), vlastní propočty

Kvůli změně metodiky při zjišťování odvětví ekonomické činnosti při cenzech v letech 2001 a 2011 je poměrně obtížné postihnout trendy v proměně této struktury pracujících a nezaměstnaných obyvatel. Důležitým rysem pro obě lokality byl pokles podílu lidí zaměstnaných v hutnictví/zpracování kovů v případě Jablunkovska a těžbě v případě Karvinska, přičemž výraznější pokles nastal u Karvinska, což vypovídá o neustálém a výrazném poklesu těžební činnosti (viz tabulky č. 10 a 11). V obou lokalitách tak během sledovaného období dochází k diversifikaci ekonomické základny a poklesu zcela dominantního postavení stěžejních odvětví lokální ekonomiky, přičemž je tento pokles razantnější v případě Karvinska. Bývalí horníci hrají stále menší roli na trhu nezaměstnaných na Karvinsku (porovnání tabulky č. 9 a 11) a pro obě lokality jsou z hlediska

nezaměstnanosti nejvýznamnější lidé, kteří si hledají první zaměstnání (viz tabulky č. 10 a 11) V případě Karvinska jsou v této kategorii také nezanedbatelně zastoupeni lidé, kterým je více než 40 let (ČSÚ 2011). To může být mimo jiné způsobeno manželkami bývalých horníků, jež jsou zmiňovány v předchozí části práce. Ačkoli lidé z hutnictví tvořili v roce 2011 na Jablunkovsku 16 % ekonomicky aktivní populace, mezi nezaměstnanými jich byla pouze 4 %, což může být způsobeno jednak výrazným oživením tohoto ekonomického odvětví na Třinecku v postkrizovém období (Ženka, Slach 2018), ale na druhou stranu to může také vypovídat o flexibilitě lidí z Jablunkovska, kteří po ztrátě zaměstnání v hutí nastupují na pracovní místa mimo tento obor.

Tabulka 10 – Struktura ekonomicky aktivních na Jablunkovsku dle kategorií ekonomické činnosti v roce 2011 (10 nejčastějších kategorií)

Podíl všech EA obyvatel dané ekonomické činnosti (v %)		Podíl nezaměst. dané ekon. činnosti (v %)	
Výroba zákl. kovů, hutní zprac. k.; slévárenství	16,2	Hledající si 1. zaměst.	31,8
Maloobchod	7,3	Maloobchod	6,8
Zdravotní péče	7,0	Výstavba budov	4,8
Vzdělávání	6,4	Výroba zákl. kovů, hutní zprac. k.; slévárenství	4,1
Veřejná správa a obrana	4,6	Specializované stavební činnosti	4,1
Pozemní a potrubní doprava	4,4	Veřejná správa a obrana	3,8
Výroba kov. konstrukcí a kovoděl. výr.	4,3	Činnosti stavební a úprava krajiny	3,2
Specializované stavební činnosti	3,2	Výroba potravinářských výrobků	2,7
Výstavba budov	3,0	Stravování a pohostinství	2,7
Stravování a pohostinství	2,7	Zpracování dřeva (kromě nábytku)	2,1

Zdroj: ČSÚ (2011), vlastní propočty

Tabulka 11 – Struktura ekonomicky aktivních na Karvinsku dle kategorií ekonomické činnosti v roce 2011 (10 nejčastějších kategorií)

Podíl všech EA obyvatel dané ekonomické činnosti (v %)		Podíl nezaměst. dané ekon. činnosti (v %)	
Těžba a úprava černého a hnědého uhlí	11,5	Hledající si 1. zaměst.	31,0
Maloobchod, kromě motorových vozidel	7,1	Maloobchod, kromě motorových vozidel	8,5
Zdravotní péče	6,8	Těžba a úprava černého a hnědého uhlí	7,4
Veřejná správa a obrana	6,5	Stravování a pohostinství	4,0
Vzdělávání	5,9	Výstavba budov	3,0
Pozemní a potrubní doprava	4,2	Specializované stavební činnosti	2,9
Výroba kov. konstrukcí a kovoděl. výr.	3,9	Pozemní a potrubní doprava	2,8
Výroba zákl. kovů, hutní zprac. k.; slévárenství	3,5	Činnosti stavební a úprava krajiny	2,7
Hledající si 1. zaměst.	3,4	Výroba kov. konstrukcí a kovoděl. výr.	2,5
Stravování a pohostinství	3,0	Výroba potravinářských výrobků	2,4

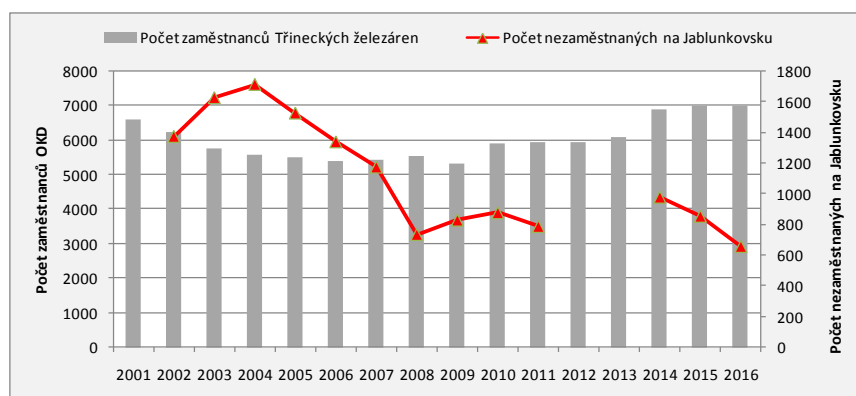
Zdroj: ČSÚ (2011), vlastní propočty

5.3.2. Vývoj počtu zaměstnanců OKD a Třineckých železáren ve vztahu k celkovým počtům nezaměstnaných

Předchozí podkapitola poukázala na fakt, že i přes postupnou diversifikaci ekonomické základny, utvářely v roce 2011 dvě největší společnosti významným způsobem profesní skladbu obyvatel Karvinska a Jablunkovska. Zatímco vliv OKD na zaměstnanost neustále slábne, Třinecké železářny zažívají zcela odlišný vývoj (viz grafy č. 22 a 23). Počet nezaměstnaných na Jablunkovsku dosáhl svého maxima v době, kdy se razantně snižoval

počet zaměstnanců Třineckých železáren (období do roku 2004), lze tedy usuzovat, že tento nárůst nezaměstnanosti byl spojen s obdobím, kdy Třinecké železářny zažívaly razantní restrukturalizaci a optimalizaci výroby, se kterými bylo spojené výrazné propuštění (Rozhovory 2, graf č. 22). Od této doby počet nezaměstnaných na Jablunkovsku výrazně klesá až do roku 2008, nicméně počet pracovníků Třineckých železáren neroste. Právě v tomto období tak zřejmě dochází k výrazné proměně profesní struktury Jablunkovska, která proběhla mezi lety 2001 a 2011. Vzhledem k absenci dat nelze zjistit, jaký vliv na nezaměstnané Jablunkovska měl nárůst počtu zaměstnanců Třineckých železáren, ke kterému v největší intenzitě došlo mezi roky 2013 a 2014 (viz graf č. 22). Nicméně z dynamiky poklesu počtu nezaměstnaných od roku 2014 a v současné době pouze mírnému nárůstu počtu pracovníků Třineckých železáren lze usuzovat, že pracovníci z Jablunkovska našli zaměstnání převážně v jiných podnicích.

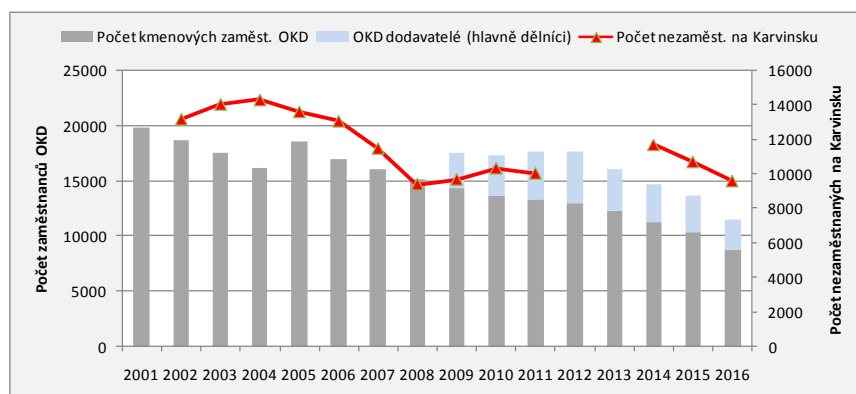
Graf 22 – Vývoj počtu zaměstnanců Třineckých železáren a počtu nezaměstnaných na Karvinsku mezi lety 2001 a 2016

Zdroj: Třinecké železářny (2002-2017), MPSV (2018b), vlastní propočty

Poznámka: Údaje o počtu pracovníků Třineckých železáren jsou za celou skupinu, tudíž zahrnují i zaměstnance, kteří pracovali v dceřiných firmách, které se nenacházely v Třinci.

Graf 23 – Vývoj počtu zaměstnanců OKD a počtu nezaměstnaných na Karvinsku mezi lety 2001 a 2016

Zdroj: OKD (2002-2017), MPSV (2018b), vlastní propočty

Poznámka: Údaje o počtu dodavatelů, které využívalo OKD do roku 2009, nejsou k dispozici. Z rozhovorů, které proběhly v rámci intenzivního výzkumu, se předpokládá, že mezi dodavateli v naprosté většině převažují pracovníci z Polska a Slovenska a proto jejich počty nemohou mít zásadní vliv na počty nezaměstnaných na Karvinsku (Rozhovory 2).

Celkové počty nezaměstnaných na Karvinsku se vyvíjely v návaznosti na počet zaměstnanců OKD zásadně pouze do roku 2005–2006 (graf č. 23). Od tohoto období počet nezaměstnaných klesal i přes snižující se počty zaměstnanců OKD. Výrazný úbytek zaměstnanců, ke kterému docházelo od roku 2014, tak nezpůsobil nárůst nezaměstnaných, neboť v tomto období nezaměstnanost stabilně klesala (viz graf č. 23). Tento trend tak potvrzuje zjištění z předchozí podkapitoly o postupném slábnutí hornické populace mezi registrovanými nezaměstnanými a s tím spojenou restrukturalizací ekonomické základny. S postupným útlumem těžby šlo ruku v ruce uzavírání dolů (které nebyly na území Karvinska) a na konci sledovaného období probíhala těžba pouze na území měst Karviná, Orlová a ve Staříči²⁰ (tabulka č. 12). Vzhledem ke koncentraci posledních aktivních dolů na území Karviné a Orlové se dá v budoucnu očekávat výraznější dopad propouštění právě na tuto lokalitu.²¹

Tabulka 12 – Závody OKD v roce 2016

Závody OKD (2016)	Celkem zaměstnanců	Z toho dodavatelé
Důlní závod 1 Karviná, Doly	4621	997
Důlní závod 2 Stonava	3300	1450
Důlní závod 3 Staříč (dříve Paskov)	1398	51
Závod úpraven Karviná, Doly	727	0
Závod servisních služeb Orlová, Lazy	860	158

Zdroj: OKD (2017)

5.3.3. Podnikatelské prostředí

Specifickou charakteristikou, která již byla rozebrána v kapitole 5.2.3, je pro Karvinsko typická zaměstnanecká kultura a s ní spojené klima, které nepřeje vzniku nových podniků. Z rozhovorů vyplynulo, že na Jablunkovsku toto specifikum není a lidé tam jsou podnikavější (Rozhovory 2). Toto zjištění koresponduje s Hruškou (2014), který poukazuje, že Jablunkovsko mělo v transformačním období po změně politického režimu vyšší schopnost se přizpůsobit novým ekonomickým podmínkám, než ostatní venkovské lokality Moravskoslezského kraje. Dle Hrušky (2014) to mohlo být způsobeno neúplnou kolektivizací

²⁰ Těžební lokalita ve Staříči je v době psaní této práce již uzavřena a těží se pouze na území měst Orlové a Karviné.

²¹ Negativní dopady spojené s útlumem těžby a nárůstem nezaměstnaných starších horníků se minulá vláda rozhodla vyřešit obnovením „důchodových kategorií“ známých z minulého politického režimu. Horníci tak budou moci jít do starobního důchodu až o sedm let dříve (Aktuálně 2016).

zemědělství na Jablunkovsku, díky které si část místních udržela podnikatelský duch. Je pravdou, že v relativním počtu bylo na Jablunkovsku více obchodních společností než na Karvinsku. V roce 2016 to bylo konkrétně 2,5 společnosti na 100 obyvatel produktivního věku, zatímco na Karvinsku tato hodnota činila 1,7 (tabulka č. 13). U společností vzniklých po roce 2003 tento podíl tvořil 1,7 v případě Jablunkovska, 0,6 v případě Karvinska (tabulka č. 13). Tento fakt by mohl tuto hypotézu do určité míry potvrzovat. Na druhou stranu je třeba zmínit, že v roce 2001 pracovalo na Jablunkovsku v obci svého bydliště pouze 21 % pracujících, během deseti let se tento podíl nepatrně zvýšil na 24 % (ČSÚ 2001, ČSÚ 2011). Takže je zřejmé, že za tak výrazným poklesem nezaměstnanosti, který postihl Jablunkovsko, nebude překotný rozvoj místních firem. Lidé na Jablunkovsku tak zřejmě skutečně podnikavější jsou, ale zásadním způsobem se to neprojevuje na místní ekonomické základně. Pro Jablunkovsko je typická absence větších zaměstnavatelů a v porovnání s Karvinskem má relativně více malých a středních firem (tabulka č. 13). Výrobních společností (kategorie NACE 10-31) bylo na Jablunkovsku relativně také více než na Karvinsku, ale tento rozdíl není nikterak významný (tabulka č. 13). V relativním pohledu nad Karvinskem výrazněji vyčnívá zastoupení konkrétního typu výrobních firem, kterými jsou producenti kovodělných výrobků (tabulka č. 13). Vysvětlením může být opět zděděná dispozice z minulosti. Třinecké železárny sice vždy produkovaly primárně hutní materiál, ale měly vlastní nástrojárnu, která do značné míry pokrývala potřeby toho podniku, oproti tomu nástroje a stroje používané při těžbě v OKD se vyráběly zejména v Ostravě či Opavě (Gawrecki a kol. 2003, Rozhovory 2). Někteří zaměstnanci Třineckých železáren si po opuštění podniku založili vlastní malé a střední firmy, ve kterých využili své dříve nabyté znalosti a zkušenosti, nicméně svou produkci soustředili na automobilový trh a nikoli na hutnictví (Rozhovory 2).

Tabulka 13 – Struktura obchodních společností Karvinska a Jablunkovska v roce 2016

Počet zaměstnanců		neuvedeno	1 až 9	10 až 49	50 až 249	250 - 999	1000 a více
Počet živých firem v roce 2016 celkem	Jablunkovsko	186	172	41	13		
	Karvinsko	624	586	139	36	9	1
Z toho založených po roce 2003	Jablunkovsko	144	120	15	3		
	Karvinsko	461	420	66	16		1 (OKD)
Z toho výrobních firem (NACE 10-31)	Jablunkovsko	22	24	7	7		
	Karvinsko	62	66	32	12	5	
Z toho výrobci kovodělných výrobků (NACE 25)	Jablunkovsko	5	9	2	3		
	Karvinsko	20	14	11	4	1	

Zdroj: ČSÚ (2018c), vlastní zpracování

5.4. Možné příčiny rozdílného ekonomického vývoje

Kvůli nezvratně upadajícímu těžebnímu sektoru, odlivu vzdělaných obyvatel produktivního věku, nízké podnikavosti a nevýraznému zastoupení již existujících podniků, bylo pro Karvinsko stěžejní strategií nového rozvoje přilákání investorů z vnějšku²². O „odemčení“ Karvinsku skrze příchod rozličných nových investorů ze zpracovatelských sektorů průmyslu se snažily veřejné organizace od lokální až po národní úroveň (Rozhovory 2). Následující podkapitoly sledují, do jaké míry došlo k oživení Karvinska a Jablunkovska díky novým investorům, identifikují příčiny lokalizace investic v okolí Karvinska a Jablunkovska a následně ukazují, jaký vliv měl tento vývoj na vyjíždkové proudy z obou zkoumaných lokalit.

5.4.1. Volná pracovní místa

Počet uchazečů o zaměstnání na jedno volné pracovní místo byl v roce 2016 na Karvinsku nejvyšší v porovnání s vyššími územními celky – zhruba 20 uchazečů, což svědčí o nedostatečné nabídce pracovních míst v podnicích Karvinska (viz graf č. 24). Jablunkovsko, které mělo v roce 2016 nižší podíl nezaměstnaných, než byl republikový průměr, mělo více nezaměstnaných na jedno volné pracovní místo, než bylo republikovým průměrem, to spolu s vysokou mírou vyjíždky do zaměstnání potvrzuje závislost Jablunkovských pracovníků na okolních pracovních příležitostech. Na druhou stranu podíl pracujících v obci svého bydliště byl v roce 2001 na Karvinsku zhruba 44 %, o deset let později mírně poklesl na 41 %, což opět potvrzuje fakt, že je nezaměstnanost na Karvinsku více závislá na pracovních příležitostech v dané lokalitě, byť ve sledované době tato závislost mírně poklesla (ČSÚ 2001, ČSÚ 2011).

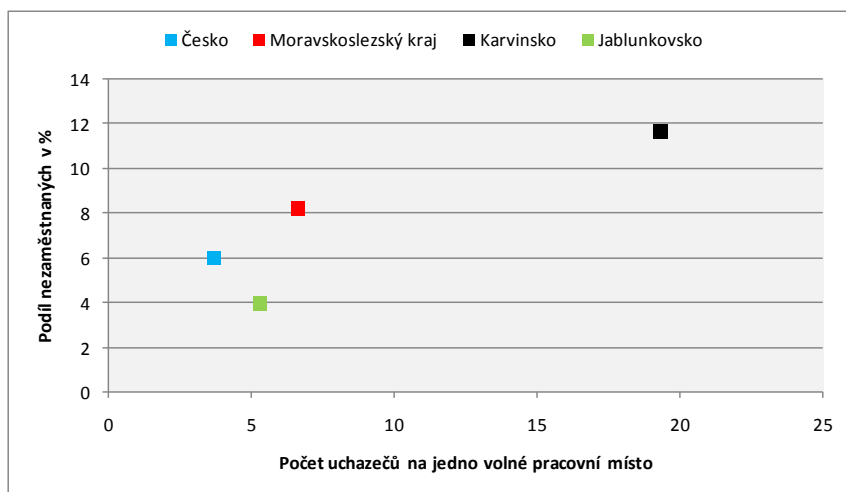
Při interpretaci dat o volných pracovních místech, které eviduje úřad práce, je však třeba brát v potaz, že od roku 2012 nemají zaměstnavatelé povinnost hlásit volná pracovní místa úřadům práce (Naše peníze 2012). Zřejmě i z tohoto důvodu je podíl evidovaných uchazečů, kteří nastoupili do zaměstnání na základě umístění úřadem práce, velmi nízký. Z registrovaných nezaměstnaných na Karvinsku si během sledovaného období nacházelo práci samo více než 80 % nezaměstnaných (ÚP Karviná 2018).

---

²² Projekt BusinessGate sice cílí na již existující podnikatele a zejména na studenty místní Obchodně podnikatelské fakulty, nicméně jeho dopady na celkové klima regionu nemohou být zásadní (Rozhovory 2).

Graf 24 – Počet uchazečů o zaměstnání na jedno volné pracovní místo ve vztahu k podílu nezaměstnaných v roce 2016

Zdroj: MPSV (2018b), vlastní výpočty

5.4.2. Příchod nových investorů

Při transformaci ekonomického prostředí Moravskoslezského kraje měly zásadní úlohu investiční pobídky a s nimi spojené přímé zahraniční investice (Koutský a kol. 2014). Jak však dokládá tabulka č. 14, lokalizace investičních pobídek byla v rámci kraje velmi nerovnoměrná. Při zohlednění počtu registrovaných nezaměstnaných v okresech na počátku sledovaného období se prostorová diferenciací udělených investičních pobídek a následného přímého vzniku nových pracovních míst ukazuje ještě výrazněji (viz tabulka č. 15). Je tedy patrné, že v relativním poměru vzniklo v Karvinském okrese za veřejné podpory nejméně nových pracovních míst v celém Moravskoslezském kraji, což mělo zcela logicky vliv na vývoj nezaměstnanosti na Karvinsku.

Tabulka 14 – Udělené investiční pobídky v okresech Moravskoslezského kraje mezi lety 2002 a 2016

Okres	Veřejná podpora (v mil. Kč)	Nově vytvořená pracovní místa	Celková výše investice (v mil. Kč)
Bruntál	2461	1323	6485
Frydek-Místek	8767	6005	47351
Karviná	4567	2563	13547
Nový Jičín	7599	6123	22591
Opava	2109	1000	6842
Ostrava-město	6132	5652	16069

Zdroj: Czechinvest (2018), vlastní zpracování

Tabulka 15 – Udělené investiční pobídky v okresech Moravskoslezského kraje mezi lety 2002 a 2016 na 100 registrovaných nezaměstnaných v daném okrese v roce 2002

Okres	Veřejná podpora (v mil. Kč)	Nově vytvořená pracovní místa	Celková výše investice (v mil. Kč)
Bruntál	30,6	16,4	80,5
Frýdek-Místek	63,0	43,2	340,4
Karviná	17,9	10,0	53,0
Nový Jičín	77,7	62,6	231,0
Opava	21,0	10,0	68,1
Ostrava-město	22,2	20,5	58,2

Zdroj: Czechinvest (2018), vlastní zpracování

Nevýhodou výše zmíněných ukazatelů je fakt, že zohledňují pouze investice, které čerpaly veřejnou podporu. Míra veřejné podpory je přitom prostorově diferencována a odráží státní priority v oblasti stimulování ekonomického rozvoje v určitých „problémových“ regionech (viz například Czechinvest 2018b). Vyšší vypovídající hodnotu tedy má celková výše všech zahraničních investic. V období do roku 2012 přišlo na Karvinský okres na jednoho ekonomicky aktivního obyvatele (tj. relativně) 45,2 tisíc Kč v podobě přímých zahraničních investic, což bylo pětikrát méně, než byla průměrná hodnota za celý Moravskoslezský kraj a třikrát méně, než kolik za stejné období získal okres Frýdek-Místek (Koutský a kol. 2014).

Z výše popsaného je zřejmé, že investoři jeví o Karvinsko, v porovnání s jinými regiony v Moravskoslezském kraji, nižší zájem. Možných příčin, proč tomu tak bylo, je mnoho a v průběhu času se měnily. Cílem této podkapitoly není komplexní analýza lokalizačních faktorů přílivu investic v rámci Moravskoslezského kraje. Příchod investorů je ovlivněn mnoha faktory, přičemž rozhodnutí o lokalizaci často vychází z jejich kombinace či na základě drobných nuancí (Tonev, Toušek 2002). V českém kontextu jsou pak také velice důležité investiční pobídky, které mohou zcela zásadním způsobem ovlivnit lokalizaci nového investora (viz např. Wokoun, Tvrdoň 2010; Tonev, Toušek 2002). Tato podkapitola nastiňuje Karvinská specifika, která vychází z místní historie, a která mohla hrát roli při úvahách potenciálních investorů. Tato specifika, která se mohla zásadním způsobem promítnout do lokalizačních faktorů, jsou rozdělena do čtyř kategorií na základě společných znaků.

Stigma Karvinska

„Od roku 1998 jsme se snažili lákat investory a zhruba první dva roky sem nikdo nechtěl přijít. Přijeli, provedli jsme je po městě, poděkovali a už se neozvali.“ (Rozhovory 2). Investoři hleděli na Karvinsko jako na lokalitu s vyšší kriminalitou, lokalitu s vyšším výskytem sociálně patologických jevů. Přičemž tento dojem mohl být na případné investory zprostředkován skrze zástupce poradenských společností sídlících primárně v Praze (Rozhovory 2).

Důležitým impulsem, který vedl k poklesu nedůvěry vůči této lokalitě, byl příchod významného výrobce součástek pro jízdní kola Shimano po roce 2000. „Příchod Shimana byl i pro ostatní signálem, že tu může bez problémů fungovat světově uznávaná značka, a že to v Karvině není tak hrozné. Od této doby se s námi ostatní začali reálně bavit.“ (Rozhovory 2). Přítomnost firmy Shimano pak tedy mohla působit jako důležitý a odemykající obchodní lokalizační faktor pro nové investory (Viturka a kol. 2003). Lze se domnívat, že špatný image lokality byl důležitý především na přelomu tisíciletí a od té doby již nehrál zásadní roli.

Dědictví OKD

OKD jakožto bariéra příchodu nových investorů mohla hrát roli ve dvou rovinách. Tou první byla obava ohledně možného rozšiřování těžby. Jako příklad lze uvést situaci z roku 2011, kdy se v médiích objevila informace o tom, že OKD zvažuje možnosti rozšíření těžby v Karvině i na pravém břehu řeky Olše, tedy v oblasti, kde se nachází průmyslová zóna Nové Pole (Orlová 2018, Hospodářské noviny 2011). Vedení města tento záměr v zápětí dementovalo a garantovalo nedotčení průmyslové zóny (Hospodářské noviny 2011). Nicméně tato nestabilita a neutichající diskuse ohledně možného rozšiřování těžby mohou negativně působit na případné investory, kteří se raději rozhodnou investovat tam, kde je stoprocentní jistota nedotčení jejich výroben. „Druhý den po vydání článku v novinách mi od rána volali lidé z ambasád a zástupci firem, kteří se ptali, co se děje. Nikdo nechápal, jak se něco takového může objevit v novinách poté, co se tu vybudovala průmyslová zóna. Poté, co jsme sem všechny lákali a ujišťovali je, že se jich těžba nikdy nedotkne.“ (Rozhovory 2). Přetrvávající debaty o územním rozšiřování a časovém prodlužování těžby, které s sebou často nesou politický nádech, tak mohou vytvářet určitou nestabilitu a nepředvídatelnost Karvinska pro některé nové investory (ČT 2018, Novinky 2018).

Dalším faktorem, který s OKD souvisí, je vlastnictví pozemků. Vztah mezi vlastnickou strukturou pozemků a možným zábránám příchodu nových investorů v uzamčených regionech byl již nastíněn v teoretické části práce. Na příkladu Karvinska je možno vidět tuto závislost v poněkud přenesené podobě. Při privatizaci OKD v roce 2004 přešly do soukromých rukou vedle samotných důlních závodů a nezbytné infrastruktury i nemovitosti, které s těžbou přímo nesouvisely. Konkrétně se jednalo o rozsáhlý bytový fond a volné pozemky. Přičemž tyto pozemky tvoří naprostou většinu nezastavěných volných ploch na území Karvinska (Lidovky 2015). S ohledem na politickou a společenskou situaci, která po privatizaci OKD nastala, se pak tato vlastnická struktura volných ploch jeví jako výrazná bariéra výstavby nových lokalit pro případné investory. Jako příklad lze uvést dlouhotrvající diskusi ohledně vybudování nové průmyslové zóny Nad Barborou,

při které se střetávají zájmy a politické názory veřejných představitelů na národní, krajské i lokální úrovni (ČT 2017). Pro část lokální veřejnosti a pro politické představitele na národní úrovni je stěžejní představitelné, že by se volné pozemky odkoupily od společnosti Asental²³ a pro lokální a regionální politickou reprezentaci je odkup nepravděpodobný, jelikož nejsou ochotni investovat potřebné množství finančních prostředků (Rozhovory 2, Lidovky 2015). Od roku 2016, kdy byla průmyslová zóna Nové Pole prakticky plně zastavěna, není ve městě dostatek dostupných ploch pro příchod významného investora. Tento konflikt se pak jeví jako zásadní problém pro budoucí rozvoj Karvinska (Rozhovory 2).

Pro porovnání je vhodné uvést příklad průmyslové zóny v Třinci, která byla vybudována v roce 2001 z veřejných zdrojů přímo v kooperaci s Třineckými železárnami (Deník 2014). Tedy tradičním a dominantním zaměstnavatelem, který přispěl k částečnému odemčení regionu díky příchodu investorů z jiných odvětví.

Kvalitní životní prostředí

Kvalitní životní prostředí není míněno pouze v environmentálním úhlu pohledu, ale spíše v kvalitě života jako takového na Karvinsku. Občanská vybavenost, urbanistické kvality, genius loci nebo také tzv. „amenities“, které zdůrazňuje Florida (2002) mohly být dalším aspektem, který u některých investorů rozhodl o usazení se mimo Karvinsko. „Management firem, které jsme tu provázeli, se často zajímal o kulturní a společenské vyžití pro svou rodinu. Stejně tak o možnostech nadstandardního nájemního bydlení v příjemném prostředí. To jsme jim v Karvině v té době nabídnout moc nemohli“ (Rozhovory 2). Lze se však domnívat, že tyto měkké lokalizační individuální faktory nebyly pro velké investory a jejich management zásadní bariérou vzhledem k blízkosti Ostravy a zejména vzhledem k důležitosti „tvrdých“ lokalizačních faktorů, kterými byly například investiční pobídky či infrastruktura, tak důležité (Dvořáček a Slunčík 2012; Rozhovory 2).

Kvalita životního prostředí se však ukázala jako zcela zásadní důvod lokalizace dvou menších zahraničních podniků na Třinecku. Lokalizace dvou podniků s méně než 200 zaměstnanci nevypovídá o trendu, který by měl zásadní vliv na ekonomický vývoj regionu, nicméně zapadá do celkové mozaiky důvodů rozdílného vývoje Karvinska a Jablunkovska. Prvním případem je belgická rodinná firma, jejíž majitelé (starší manželé) se rozhodli přesunout výrobu do Česka. A jelikož se rozhodli v Česku zároveň bydlet, kvalita životního prostředí pro ně hrála klíčovou roli. Blízkost Beskyd, kvalitní životní prostředí a poklidný život

---

²³ Společnost Asental patří, stejně jako dříve OKD, do portfolia Zdeňka Bakaly,

na venkově ve spojitosti s nabídkou vhodně kvalifikovaných pracovníků způsobily, že se usadili na Třinecku (Rozhovory 2). Druhý příklad ilustruje roli náhody a místního „měkkého“ specifika při příchodu nového zaměstnavatele. Manželka manažera jedné menší západoevropské firmy, který byl zodpovědný za lokalizaci a vedení nové výrobní pobočky v Česku, pochází z Jablunkovska. Vazba na její rodný region a touha vrátit se vedly k tomu, že byl postaven nový závod v Třinci (Rozhovory 2). Z obou popsanych příkladů vyplývá, že o lokalizaci investic mohou skutečně spolurozhodovat i těžko měřitelné a nekvantifikovatelné proměnné. Lokalizace těchto dvou firem v Třinci by však nebyla možná bez vhodných a dostupných rozvojových ploch a bez vhodné a dostupné pracovní síly.

Ekonomická a profesní struktura Karvinska

Poslední skupina faktorů zahrnuje ekonomickou strukturu Karvinska a s ní spojenou profesní strukturu obyvatel. Jednou z motivací vnějších investorů k příchodu do regionu je odkoupení stávajících výrobních podniků, tedy tzv. vlastnická motivace přímých zahraničních investic (Blomstrom, Kokko 1998). Vzhledem k faktu, že se na Karvinsku historicky nenacházely žádné významnější podniky kromě dominantního OKD, neměli investoři možnost vstoupit do již fungujících existujících závodů (Rozhovory 2). S původní absencí místních firem tak pro případné investory nebylo Karvinsko atraktivní ani z hlediska vnějších úspor z rozsahu, které byly například v Třinci důvodem příchodu několika firem, a to jak zahraničních, tak současně i českých. „My a řada dalších firem jsme přišli do Třince právě kvůli Třineckým železárnám, abychom od nich mohli odebírat výrobky“ (Rozhovory 2).

Se zděděnou odvětvovou strukturou šla ruku v ruce profesní skladba obyvatel Karvinska, která byla dalším z důvodů, proč pro některé investory nebylo Karvinsko atraktivní. Investoři, kteří vyžadovali specifické dovednosti pracovní síly, tak na Karvinsko nepřicházeli. Jako příklad lze uvést lokalizaci firem z elektrotechnického odvětví. „Byli tu zástupci elektrotechnických firem, těm jsme ale neměli co nabídnout a proto šli do Vsetína či Rožnova pod Radhoštěm“ (Rozhovory 2). Na druhou stranu například do Třince přicházeli některé firmy právě kvůli jeho průmyslové tradici (Rozhovory 2). Vzhledem k nevhodnému institucionálnímu prostředí, zděděné profesní a ekonomické struktuře Karvinska tak do této lokality přicházeli investoři primárně kvůli levné pracovní síle, investičním pobídkám a pravděpodobnost jejich zakořenění je nízká (viz Amin a Thrift 1995).

5.4.3. Kde lidé z Karvinska a Jablunkovska pracují

Mezi roky 2001 a 2011 poklesl podíl pracovníků z Jablunkovska, kteří pracovali v Třinci a zároveň došlo k nárůstu podílu lidí pracujících v jablunkovském shluku obcí (viz tabulka č. 16). Na přímé umístění pracovníků z Jablunkovska tak měl velmi nevýznamný vliv například příchod zahraničních investorů v oblasti automobilového průmyslu na Frýdecko-Místeko (Hyundai a dodavatelé vyšších řádů) (Ženka, Slach 2018, tabulka č. 16). Jejich vliv však mohl být nepřímý. Možným vysvětlením nárůstu pracovních míst na Jablunkovsku, o kterém by vypovídal nárůst podílu lidí pracujících uvnitř tohoto shluku, může být celkový rozmach automobilového průmyslu v okolí, na který zareagovaly místní kovodělné podniky. Od této doby se začíná více dařit místním podnikům, které dodávají své výrobky pro automobilový trh (Rozhovory 2). Tyto podniky se dle očekávání z většiny nacházejí mimo produkční sítě korejských firem Hyundai a Kia. „Pár jich dodává dodavatelům Hyundai, ale většinou dodávají českým firmám“ (Rozhovor 2). I tento fakt tak může mít vliv na pokles nezaměstnanosti Jablunkovska a zároveň potvrzovat předpoklad Hrušky (2014) o resilientním Jablunkovsku se schopností adaptace při změnách ekonomického prostředí. Snížení vyjížděky do Třince potvrzuje předpoklad, že se Jablunkovsko stává méně závislé na tomto pracovním centru. Otázkou zůstává, jak se na vyjížděkových směrech podepsal nárůst zaměstnanosti v Třineckých železárnách v roce 2014 (viz graf č. 22) a celková ekonomická prosperita Třinecka v postkrizovém období (Ženka, Slach 2018).

Tabulka 16 – Nejčastější místa pracoviště pracujících z Jablunkovska v roce 2001 a 2011

Místo pracoviště	2001	2011
Třinec	54,3%	48,6%
Jablunkovsko	29,0%	35,8%
Český Těšín	3,5%	3,5%
Ostrava	1,5%	2,3%
Mosty u Jablunkova	1,5%	0,8%
Karviná	1,4%	1,1%
Stonava	1,0%	0,40%
Frýdek-Místek	0,8%	1,1%
Praha	0,30%	1,3%

Zdroj: ČSÚ (2001, 2011), vlastní propočty

Pro pracující z Karvinska narostl význam Ostravy, což koresponduje s růstem její ekonomické výkonnosti v postkrizovém období (Ženka, Slach 2018; viz tabulka č. 17). Zároveň došlo k významnému úbytku místních pracujících v rámci tohoto shluku, což koresponduje s jistou investiční neatraktivností této lokality a poklesu pracovních příležitostí v tradičním těžebním průmyslu. Na proměně vyjížděkových proudů se však také mohl podepsat suburbanizační příliv nových obyvatel do některých obcí karvinského shluku.

Tabulka 17 – Nejčastější místa pracoviště pracujících z Karvinska v roce 2001 a 2011

Místo pracoviště	2001	2011
Karvinsko	73,8%	65,2%
Ostrava	10,5%	17,3%
Bohumín	6,0%	6,4%
Havířov	3,4%	3,3%
Český Těšín	1,1%	1,6%
Praha	0,7%	1,3%

Zdroj: ČSÚ (2001, 2011)

6. ZÁVĚR

Cílem této práce bylo přispět k pochopení vývoje prostorové diferenciaci nezaměstnanosti na úrovni jednotlivých obcí v Česku. Svě teoretické zarámování čerpala z evolučních a institucionálních přístupů v ekonomické geografii a metodologickou inspirací jí byl kriticko-realistický styl výzkumu v sociálních vědách. Z tohoto důvodu byl výzkum rozdělen na část extenzivní a intenzivní. Výzkum v obou částech přispěl ke splnění stanoveného cíle, když byla extenzivně zaměřená kvantitativní analýza údajů o nezaměstnanosti doplněna o intenzivní výzkum ve vybraných případových studiích.

Cílem extenzivní části výzkumu bylo nejprve identifikovat hlavní trendy ve vývoji prostorové diferenciaci nezaměstnanosti na úrovni obcí. Podrobná analýza za delší časové období (2003 – 2016) odhalila stabilní pás nízké nezaměstnanosti spojující Mladou Boleslav, Prahu, Pelhřimov a České Budějovice. Zároveň poukázala na trend, ke kterému dochází zejména po hospodářské krizi v roce 2008, a tím je pokles shlukování obcí s podobnými hodnotami nezaměstnanosti. Dochází tak k určité fragmentaci původního vzoru prostorové diferenciaci nezaměstnanosti v Česku. Současně se však na území Česka stále nachází oblasti s velmi významnou koncentrací nadprůměrné nezaměstnanosti. Jde primárně o Znojemsko, Ústecký kraj, okolí Moravské Třebové, pás Hodonín – Kyjov – Kroměříž a zejména severní oblasti Olomouckého a Moravskoslezského kraje. Na území Moravskoslezského kraje se zároveň identifikovaly oblasti, které zaznamenaly významný a stabilní pokles nezaměstnanosti.

Dalším cílem této části bylo vybrat vhodné lokality pro další, intenzivní část výzkumu. Zde byla použita autorem navržená metoda, která pomohla kategorizovat prostorové shluky obcí podle vývoje jejich nezaměstnanosti v čase. Na základě výsledků extenzivního výzkumu byly vybrány dva shluky obcí, které se nacházely v Moravskoslezském kraji a ve vzájemné relativní prostorové blízkosti. První shluk tvořily obce v okolí Karviné a Orlové. Tato lokalita na počátku sledovaného období vykazovala, v porovnání s průměrnou hodnotou za celé Česko, nadprůměrné hodnoty nezaměstnanosti a během celého sledovaného období se na Karvinsku tyto hodnoty stabilně držely nad republikovým průměrem. Druhý shluk obcí se skládal z Jablunkova a jeho okolí. Tato lokalita byla specifická tím, že na počátku sledovaného období vykazovala nezaměstnanost vyšší, než byl průměr za celé Česko, ale postupně se u ní podíl nezaměstnaných snižoval a na konci sledovaného období již vykazovala hodnoty nezaměstnanosti výrazně pod celorepublikovým průměrem.

Cílem intenzivní části výzkumu bylo na dvou zkoumaných lokalitách identifikovat faktory a mechanismy, které ovlivnily rozdílnou dynamiku vývoje nezaměstnanosti, a odhalit tak potenciální příčiny sledované vývojové trajektorie. Prvotním identifikovaným faktorem, od kterého se postupně odvíjely vývojové trajektorie těchto lokalit, jsou rozdílné fyzicko-geografické podmínky. S určitou nadsázkou tak lze říct, že závislost na zvolené cestě neboli path dependence (Martin, Sunley 2006) vychází již ze samotných přírodních podmínek. Absence přírodních zdrojů spojená s periferním položením Jablunkovska v podhůří Beskyd způsobila, že se na této lokalitě prakticky nepodepsaly politické zvraty ve 20. století. Díky této izolovanosti se na Jablunkovsku mohlo udržet autochtonní obyvatelstvo se silným vztahem ke svému regionu, který se projevuje i v současné době. Populační stabilita je příčinou těsné sítě sociálních vztahů mezi místními obyvateli, se kterou jdou ruku v ruce i specifické zvyky, normy a pocit sounáležitosti, tedy neformální instituce, které zásadním způsobem formují místní ekonomické a sociální klima (Rodriguez-Pose 2013). Specifikem místní pracovní síly je obecně ochota za práci dojíždět na větší vzdálenosti, která pramení ze dvou skutečností. Prvou je fakt, že jsou zde lidé zvyklí na dojíždění již do středních škol, které se vždy nacházely mimo tento region. Druhou je historická absence významného zaměstnavatele uvnitř této lokality, díky které většina místních pracujících musela dojíždět za prací vně region (buď do blízkého Třince). V těchto naučených vzorcích chování tak lze spatřit určitou dědičnost a kontinuitu (Mackinnon a kol. 2009). Náhlá krize jednoho dominantního zaměstnavatele tak není z dlouhodobého hlediska pro místní pracovníky tak zásadní, protože jsou ochotni za práci dojíždět jinam. Populační stabilita spolu s řadou neekonomických důvodů pro usazení se v této lokalitě způsobují, že je zde vzdělanostní struktura obyvatel vyšší než na Karvinsku. Lidé zde tak na případné ekonomické krize nereagují odchodem, ale kvůli místně specifickým „amenities“ zůstávají (Florida 2002). Ze součtu všech těchto charakteristik vyplývá, že je Jablunkovsko odolnější vůči možným ekonomickým propadům, které mohou postihnout určité sektory ekonomiky. Bylo zjištěno, že během sledovaného období začali lidé na Jablunkovsku více pracovat uvnitř lokality. To mohlo být způsobeno rozvojem místních kovodělných výrobců navázaných na nižší patra dodavatelských řetězců automobilového průmyslu. Na druhou stranu je však třeba zdůraznit, že jsou místní pracovníci stále závislí na pracovních příležitostech v okolí. Za výrazným poklesem nezaměstnanosti je proto třeba také vidět úspěšnou ekonomickou transformaci blízkého Třince, který nezaznamenal tak radikální propad v nabídce pracovních míst, a který stále zaměstnává téměř polovinu ekonomicky aktivních obyvatel Jablunkovska. Důvodem relativního ekonomického růstu a částečného „odemčení“ Třinecka je skutečnost, že nejvýznamnější zaměstnavatel uvolnil volné prostory pro příchod nových investorů a umožnil tak částečnou diversifikaci ekonomiky zvenčí (Martin a Sunley 2006).

Nedošlo tak ke vzájemně se udržující koalici uvnitř uzamčeného regionu, která zabraňuje příchodu nových odvětví (Hassink 2010). Zároveň kvůli tomuto významnému zaměstnavateli na Třinecko přicházeli noví výrobci kvůli externím úsporám z rozsahu. Lze tak potvrdit předpoklad Lazersona a Lorenzoniho (1999) o klíčové úloze největších firem při „odemykání“ regionů. Úspěšná transformace Třineckých železáren je tak pro nezaměstnanost na Jablunkovsku a v širším okolí velice důležitá. Nicméně otázkou zůstává, jak moc je tento region připraven na možnou krizi tohoto odvětví ekonomiky. Jak však ukázal výzkum Ženky a Slacha (2018), v postkrizovém období se Třinecko ukázalo jako region odolný.

Zatímco Jablunkovsko bylo zásadním dějinným zvrátům v průběhu 20. století ušetřeno, Karvinsko zaznamenalo vývoj zcela opačný. Přítomnost ložisek černého uhlí způsobila, že se na jeho území politické změny ve 20. století projeví mnohem intenzivněji. Politický vývoj zásadně ovlivnil proměnu ekonomické struktury regionu, s kterou se razantně proměňovala i struktura obyvatelstva. Díky přesunům obyvatelstva v první polovině 20. století a následnému masivnímu příchodu nových obyvatel v průběhu druhé poloviny 20. století se na Karvinsku vyskytoval nízký podíl původního obyvatelstva. Nově příchozí obyvatelé byli často méně vzdělaní a s nižším sociálním kapitálem, primární motivací k příchodu pro ně byly finanční důvody, jisté zaměstnání a další sociální výhody. Vzhledem k absenci neekonomických důvodů v lokalitě zůstat a slabší vazbě na region tak dochází (v případě Karviné již od 70. let 20. století) k výraznému vystěhovávání obyvatel. Jelikož odchází převážně lidé více vzdělaní a mladí, ztrácí Karvinsko dlouhodobě perspektivní část obyvatel, kteří by mohli pozitivně ovlivňovat místní sociálně ekonomický systém v případě krize (Glaeser 2005). Zděděné neformálně institucionální klima, pro které je typická „zaměstnanecká“ kultura, nepřeje v případě Karvinska rozvoji přirozeného místního podnikatelského prostředí (Graebher 1993). Diskutovaná důležitá role největších zaměstnavatelů při „odemykání“ regionů (Lazerson a Lorenzoni 1999) je v případě Karvinska nemožná s ohledem na skutečnost, že je tradiční a největší zaměstnavatel OKD zaměřen pouze na těžbu černého uhlí, která se po roce 1989 postupně utlumuje a spěje ke svému konci. Z tohoto důvodu je tak Karvinsko při restrukturalizaci své ekonomické základny a vytváření nových pracovních míst zcela závislé na příchodu investorů zvenčí. Dědictví minulosti však limituje i tento způsob odemčení regionu. Určitá nepředvídatelnost této lokalita spojená s diskusemi o možném rozšiřování a prodlužování těžby tak může být důvodem, proč se případný investor rozhodne investovat jinde v Moravskoslezském kraji. Politické uzamčení regionu, avšak z jiného úhlu pohledu, než jak ho definuje Hassink (2010) se pak projevuje při komplikacích s nabídkou vhodných rozvojových ploch pro nově příchozí investory.

Dalším dílem do pomyslné skládky je zděděná profesní a ekonomická struktura lokality, která spolu se slabým institucionálním prostředím zapříčiňuje, že je Karvinsko pro nově příchozí investory atraktivní zejména kvůli levné pracovní síle a nenabízí jim, v porovnání s jinými regiony Moravskoslezského kraje, výhody v podobě specificky kvalifikované pracovní síly, externích úspor z rozsahu či různých „měkkých“ kvalit. Šance na úspěšné zakořenění do lokálního sociálně ekonomického systému tak zůstává nízká (Amin a Thrift 1995). Důsledkem nižšího příchodu investorů a poklesu zaměstnanosti v tradičních odvětvích je tak nutnost vyjíždět za prací mimo Karvinsko, což je však pro významný podíl nezaměstnaných problém. Tato neochota vyjíždět za prací na delší vzdálenost může být dána naučenými a reprodukovánými vzorci z minulosti (Mackinnon a kol. 2009) s ohledem na fakt, že v tomto regionu lidé v minulosti kvůli zaměstnání sami za prací většinou nevyjížděli. Na celkový vývoj nezaměstnanosti má pak také významný vliv celková kumulace negativních společenských jevů, která opět pramení z minulosti a ze struktury místních obyvatel. V porovnání s Jablunkovskem se tak mezi nezaměstnanými nachází významný podíl těch, kteří z rozličných důvodů oficiálně pracovat nechtějí.

První hypotézu, která tvrdí, že podnikatelské prostředí na Jablunkovsku je důvodem výrazného poklesu nezaměstnanosti v této lokalitě, nelze zcela potvrdit. Lze se domnívat, že je místní obyvatelstvo skutečně podnikavější, což potvrzuje relativně větší podíl obchodních společností na Jablunkovsku než na Karvinsku. Zároveň ve sledovaném období došlo k nárůstu podílu lidí pracujících uvnitř této lokality, což mohlo být způsobeno rozvojem místních kovodělných výrobců navázaných na automobilový průmysl. Nicméně stále téměř polovina pracujících z Jablunkovska vyjíždí za prací do Třince, což vypovídá o silné provázanosti s tímto pracovním centrem.

Druhá hypotéza, která tvrdí, že za rozdílnou dynamiku vývoje nezaměstnanosti stojí rozdílné institucionální prostředí, které se během historického vývoje odlišně vyvíjelo ve zkoumaných lokalitách, se potvrdila. Zejména místně specifické neformální instituce měly při vývoji nezaměstnanosti (a zároveň celého společensko-ekonomického vývoje) obou lokalit velký význam.

Třetí hypotéza tvrdí, že jednou z příčin nízkého počtu pracovních míst na Karvinsku je zděděné stigma lokality, které odráží případné nové investory. Na základě zjištění této práce se lze domnívat, že tento faktor hrál významnou roli pouze na přelomu 20. a 21. století, nicméně po příchodu renomovaného investora došlo v tomto směru k určitému odemčení Karvinska. Zjištěné bariéry příchodu nových investorů tak stály primárně na straně nevhodné profesní struktury obyvatelstva, zděděné ekonomické struktury a zároveň jiných „měkkých“ institucionálních faktorů.

Čtvrtá hypotéza tvrdí, že vzhledem k sociologickým a zdravotním charakteristikám pracovníků v hornictví, za stabilně nadprůměrnou nezaměstnaností Karvinska stojí bývalí horníci. Na celkovém počtu registrovaných nezaměstnaných však neměli bývalí horníci zásadní vliv. Podíl uchazečů o zaměstnání se zhoršeným zdravotním stavem mezi registrovanými nezaměstnanými se na Jablunkovsku a Karvinsku zásadně nelišil. V případě Karvinska tvořili bývalí horníci s horšeným zdravotním stavem a nízkou motivací oficiálně pracovat zhruba 15 % uchazečů, nicméně u zdravých bývalých horníků se problém s opětovným zařazením se na pracovní trh (a s tím spojenou dlouhodobou nezaměstnaností) v zásadě nevyskytoval. Vliv poklesu počtu zaměstnanců OKD na absolutním počtu registrovaných nezaměstnaných se dle zjištěné této práce projevoval prokazatelně do roku 2005.

Zjištění této diplomové práce potvrzují vhodnost užití evolučních a institucionálních konceptů při snaze o pochopení rozdílných vývojových trajektorií regionální nezaměstnanosti v Česku. Výsledky této práce nastínily možné faktory a mechanismy, které způsobily rozdílný vývoj nezaměstnanosti na Karvinsku a Jablunkovsku. Bylo by však vhodné na ně navázat dalšími výzkumy, které by se detailněji zaměřily na rozdílné neformálně institucionální klima obou lokalit a jeho vliv na regionální rozvoj. Dalším přínosem by byl průzkum mezi investory, kteří v minulosti potenciálně zvažovali lokalizaci svých výrobních závodů na Karvinsku, ale nakonec se rozhodli pro lokalitu jinou. Velmi přínosné by také bylo otestovat přístupy evoluční geografie na dalších případových studiích s odlišným vývojem nezaměstnanosti.

7. ZDROJE

7.1. Publikace

ANSELIN, L. (1995): Local Indicators of Spatial Association – LISA. *Geographical Analysis*, 27, 2, 93 – 115.

ANSELIN, L. (1988): *Spatial econometrics: Methods and models*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht.

ARTHUR, W.B. (1989): Competing technologies, increasing returns, and 'lock-in' by historical events. *Economic Journal*, 99, 396, 116-131.

BHASKAR, R. (1975): *A Realist Theory of Science*. Harvester Wheatsheaf, Hemel Hempstead.

BLAŽEK, J., CSANK, P. (2007): Nová fáze regionálního rozvoje v ČR? *Sociologický časopis*, 43, 5, 945-965.

BLAŽEK, J., KVĚTOŇ, V. (2018): Path-development trajectories and barriers perceived by stakeholders in two Central European less developed regions: narrow or broad choice? *European Planning Studies*, 26, 10, 2058-2077.

BLAŽEK, J., NETRDOVÁ P. (2012), Regional unemployment impacts of the global financial crisis in the new member states of the EU in Central and Eastern Europe. *European Urban and Regional Studies*, 19(1), p. 42 - 61.

BLAŽEK, J., NETRDOVÁ, P. (2012b): Aktuální tendence lokální diferenciace vybraných socioekonomických jevů v Česku: směřuje vývoj k větší mozaikovitosti prostorového uspořádání? *Geografie*, 117, 3, 266-288.

BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2011): *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace*. Univerzita Karlova, Praha.

BLOMSTROM, M., KOKKO, A. (1998): Multinational Firms Corporations and Spillovers. *Journal of Economic Surveys*, 12, 3, 247-277.

BOSCHMA, R., MARTIN, R. (2007): Constructing an evolutionary economic geography. *Journal of Economic Geography*, 7, 5, 537-548.

BOSCHMA, R.A., LAMBOOY, J.G. (1999): Evolutionary economics and economic geography. *Journal of Evolutionary Economics*, 9, 4, 411-429.

ČAV (1966): Atlas Československé socialistické republiky. Československá akademie věd a Ústřední správa geodézie a kartografie, Praha.

ČAVU (1935): Atlas republiky Československé. Československá akademie věd a umění, Praha.

DAVID, P. (1985): Clio and the economics of QWERTY. *Journal of Economic History*, 75, 2, 332-337.

DISMAN, M. (2011): Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele. Karolinum, Praha.

DVOŘÁČEK, J., SLUNČÍK, P. (2012): Podnik a jeho okolí: jak přežít v konkurenčním prostředí. Beckova edice ekonomie, Praha.

FEŘTROVÁ, M., TEMELOVÁ, J. (2011): Prostorová specifika strukturální nezaměstnanosti na úrovni obcí v České republice. *Sociologický časopis*, 47, 4, 681 – 715.

FIELDHOUSE, E.A. (1996): Putting Unemployment in its Place: Using the Samples of Anonymized Records to Explore the Risk of Unemployment in Great Britain in 1991. *Regional Studies*, 30, 2, 119 – 133.

FLORIDA, R. (2002): The economic geography of talent. *Annals of the Association of American Geographers*, 92, 4, 743-755.

GAWRECKI, D., BAKALA, J., BORÁK, M., BOŽENEK, K., FUKALA, R., GAWRECK8, M., JANÁK, D., JIRÁSEK, Z., KORBELÁŘOVÁ, I., ŠOPÁK, P., VOJTAL, P., ŽÁČEK, R. (2003): Dějiny Českého Slezska 1740-2000. Slezská Univerzita v Opavě, Opava.

GERTLER, M.S. (2010): Rules of the Game: the Place of Institutions in regional Economic Change. *Regional Studies*, 44, 1, 1-15.

GETIS, A. (2007): Reflections on spatial autocorrelation. *Regional Science and Urban Economics*, 37, 4, 491 – 496.

GLAESER, E.L. (2005): Reinventing Boston 1630 – 2003. *Journal of Economic Geography*, 5, 2, 119-154.

GRABHER, G. (1993): The weakness of strong ties: the 'lock-in' of regional development in the Ruhr area. In: Grabher, G. (ed.): The Embedded Firm: On the Socio-Economics of Industrial Networks. Routledge, Londýn, 255-277.

HAMPL, M. (1998): Realita, společnost a geografická organizace: hledání integrálního řádu. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha.

HAMPL, M., MULLER, J. (2011): Společenská transformace a regionální diferenciací Česka: příklad vývoje rozmístění pracovních míst a obyvatelstva. Geografie, 116, 3, 211 – 230.

HASSINK, R. (2007): The strength of teak lock-ins: the renewal of the Westmünsterland textile industry. Environment and Planning, 39, 5, 1147-1165.

HASSINK, R.A., KLAERDING, C., MARQUES, P. (2014): Advancing Evolutionary Economic Geography by Engaged Pluralism. Regional Studies, 48, 7, 1295-1307.

HENDL, J. (2005): Kvalitativní výzkum. Portál, Praha.

HENDL, J. (2006): Přehled statistických metod zpracování dat. Portál, Praha.

HRUŠKA, L., HRUŠKOVÁ, A., IVAN, I., FRENOVÁ, K., FOLDYNOVÁ, I. (2012): STUDIE SÍDELNÍ STRUKTURY MORAVSKOSLEYSKÉHO KRAJE. PROCES – Centrum rozvoje obcí a regionů, Ostrava.

HRUŠKA, V. (2013): Diferenciací venkovského prostoru na příkladu Moravskoslezského kraje. Disertační práce. Geografický ústav, Přírodovědecká fakulta, Masarykova univerzita, Brno.

HRUŠKA, V. (2014): Ekonomická resilience venkovských lokalit Moravskoslezského kraje v transformačním období. In RAŠKA, P. a kol.: Adaptabilita a residence: studie k integrujícím přístupům v geografickém výzkumu. Univerzita J. E. Purkyně, Ústí nad Labem, 79-102.

JABLUNKOV (2015a): Strategie rozvoje města Jablunkova na roky 2015 – 2023: výsledky průzkumu mezi žáky a studenty. RPIC-ViP, Ostrava.

JABLUNKOV (2015b): Strategie rozvoje města Jablunkova na roky 2015 – 2023: výsledky průzkumu mezi obyvateli města Jablunkova. RPIC-ViP, Ostrava.

KATRŇÁK, T., MAREŠ, P. (2007): Segmenty zaměstnaných a nezaměstnaných v České republice v letech 1998 až 2004. Sociologický časopis, 43, 2, 281 – 303.

KLADIVO, P. (2013), Základy statistiky. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
Dostupné online z: <https://geography.upol.cz/soubory/studium/e-ucebnice/978-80-244-3842-9.pdf>

KLOSOWSKI, F., PROKOP, R., RUNGE, J. (2002): Poválečné strukturální proměny nových měst moravskoslezského a hornoslezského příhraničí. Slezský sborník, 100, 1, 43-56.

KORČÁK, J. (1938): De uxtypesfondamentaux de distribution statistique. Bulletin de l'Institute International de Statistique, 30(3), p. 295 – 299.

KOTÍKOVÁ, J., KOTRUSOVÁ, M. (2008): Regionální dimenze nezaměstnanosti v České republice. Fórum sociální politiky, 2, 5, 45-48.

KOUTSKÝ, J., HLAVÁČEK, P., SLACH, O., ŽENKA, J. (2014): Post-socialist Transition of Traditionally Industrialised Areas in the Czech Republic. 5th Central European Conference in Regional Science, Košice, 432-441.

LAZERSON, M., LORENZONI, G. (1999): The firms that fees industrial districts: a return to the Italian source. Industrial and Corporate Change, 8, 2, 235-266.

MACKINNON, D., CUMBERS, A., PIKE, A., BIRCH, K., MCMASTER, R. (2009): Evolution in Economic Geography: Institutions, Political Economy, and Adaptation. Economic Geography, 85, 2, 129-150.

MARCON, E., PUECH, F. (2003):Evaluating the geographic concentration of industries using distance-based methods. Journal of Economic Geography 3, 4, 409 – 428.

MARTIN, R., SUNLEY, P. (2006): Path dependence and regional economic evolution. Journal of Economic Geography, 6, 4, 395-437.

MUSIL, J., MULLER, J. (2008): Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. Sociologický časopis, 44, 2, 321 – 348.

NETRDOVÁ, P., NOSEK, V. (2016): Spatial patterns of unemployment in Central Europe: emerging development axes blond the Blue Banana. Journal of Maps, 12, 4, 701 – 706.

NETRDOVÁ, P., NOSEK, V. (2017): Exploring the variability and geographical patterns of population characteristics: Regional and spatial perspectives. MORAVIAN GEOGRAPHICAL REPORTS, 25, 2, 85 – 94.

NORTH, D.C. (1990): Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge University Press, Cambridge.

NOVÁK, J., NETRDOVÁ, P. (2011): Spatial Patterns of Socioeconomic Differentiation in the Czech Republic at the Level of Municipalities. *Sociological Review*, 47, 4, 717 – 744.

PILEČEK, J, MÜLLER, J (2010): Regionální disparity ve vývoji nezaměstnanosti v období hospodářské krize In: Sobočiková, K. (ed.): Regionální disparity a hospodářské subjekty v regionálním rozvoji – sborník příspěvků. Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, Ostrava, 74-87.

PILCHOVÁ, J. (2012): 20 let transformace města Orlová – percepce změn očima obyvatel. Bakalářská práce. Katedra geografie, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc.

PILCHOVÁ, J. (2014): Hodnocení sociálních a ekonomických proměn Karvinska po roce 1989 z pohledu mladé generace. Diplomová práce. Katedra geografie, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc.

PREMUSOVÁ, J. (1996): Sociální problémy Ostravského regionu. *Geografické rozhledy*, 1, 13-15.

PREMUSOVÁ, J., SIROVÁTKA, T. (1996): K formování dlouhodobé nezaměstnanosti v České republice: zhodnocení výsledků srovnávací studie ze tří lokalit. *Sociologický časopis*, 32, 1, 39 – 50.

REY, S. J., JANIKAS, M. V. (2005): Regional Convergence, Inequality and Space. *Journal of Economic Geography*, 5,2, 155 – 176.

RODRIGUEZ-POSE, A. (2013): Do institutions matter for regional development? London School of Economics, Londýn.

SAYER, A. (1992): A Method in Social Science: A realist Approach. Routledge, Londýn.

SETTERFIELD, M. (1993): A model of institutional hysteresis. *Journal of Economic Issues*, 27, 3, 755-774.

SPURNÁ, P. (2008): Prostorová autokorelace – všudypřítomný jev při analýze prostorových dat? *Sociologický časopis*, 44, 4, 767 – 787.

SZPYRC, A. (2011): Jablunkov 1939-1989. PROPRINT, Český Těšín.

TOBLER, W. R. (1970): A Computer Movie Simulating Urban Growth in the Detroit Region. *Economic Geography*, 46, 1, 234-240.

TOMEŠ, J. (1996): Specifická nezaměstnanost v České republice v regionálním srovnání. *Geografie*, 101, 4, 278-229.

TONEV, P., TOUŠEK, V. (2002): Přímé zahraniční investice a regionální rozvoj. Sborník referátů z V. mezinárodního kolokvia o regionálních vědách. Ekonomickosprávní fakulta Masarykovy univerzity, Brno, 301-316.

TOUŠEK, V., NOVÁK, V. (2012): Ekonomická krize a trh práce v České republice. *Regionální studia*, 1, 38-52.

VITURKA, M., TONEV, P., HALÁMEK, P., HRABALOVÁ, S., KUNC, J., ŠAUER, M., VYSTOUPIL, J., ŽÍTEK, V., CIBOCH, J., MARYÁŠ, J. (2003): Regionální vyhodnocení kvality podnikatelského prostředí v České republice. Případová studie, Ekonomickosprávní fakulta Masarykovy univerzity, Brno.

VRBÍK, F. (2017): Spatial distribution of unemployment in the Netherlands and its measurement methods. Semestral research report. Faculty of Spatial Sciences, University of Groningen, Groningen.

WOKOUN, R., TVRDOŇ, J. (2010): Přímé zahraniční investice a regionální rozvoj. *Oeconomica*, Praha.

ZUKAUSKAITE, E., TRIPPL, M., PLECHERO, M. (2017): Institutional Thickness Revisited. *Economic Geography*, 93, 4, 325-345.

ŽENKA, J., NOVOTNÝ, J., SLACH, O., KVĚTOŇ, V. (2015): Industrial specialization and economic performance: A case of Czech microregions. *Norwegian Journal of Geography*, 69, 2, 67-79.

ŽENKA, J., PAVLÍK, A., SLACH, O. (2017b): Resilience of metropolitan, urban and rural regions: a Central European perspective. *GeoScape*, 11, 1, 25-40.

ŽENKA, J., SLACH, O. (2018): Ekonomická odolnost českých starých průmyslových regionů. Sborník příspěvků XXI. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách, Kurdějov, 20-27.

ŽENKA, J., SLACH, O., SOPKULIAK, A. (2017): Typologie českých nemetropolitních regionů z hlediska faktorů, mechanismů a aktérů regionálního rozvoje. *Geografie* 122, 3, 281-309.

7.2. Data

ARCDATA (2016): ArcČR 500 – digitální geografická databáze. ARC DATA PRAHA, Praha. Dostupné online z: <https://www.arcdata.cz/produkty/geograficka-data/arccr-500> (cit. 10. 8. 2017)

CZECHINVEST (2018): Seznam investičních pobídek udělených k 30. 9. 2018. CzechInvest, Praha. Dostupné online z: <https://www.czechinvest.org/cz/Sluzby-pro-investory/Investicni-pobidky> (cit. 4. 12. 2018)

ČSÚ (2001): Sčítání lidu, domů a bytů k 3. 7. 2001. Český statistický úřad, Praha.

ČSÚ (2011): Sčítání lidu, domů a bytů k 26. 3. 2011. Český statistický úřad, Praha.

ČSÚ (2015): Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2011. Český statistický úřad, Praha.

ČSÚ (2017a): Veřejná databáze ČSÚ. Český statistický úřad, Praha. Dostupné online z: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2> (cit. 29. 11. 2018)

ČSÚ (2017b): Demografická ročenka Moravskoslezského kraje 2007 až 2016. Český statistický úřad, Praha. Dostupné online z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-rocenka-kraju-2007-az-2016> (cit. 4. 12. 2018)

ČSÚ (2018b): Územně identifikační registr základních sídelních jednotek. Český statistický úřad, Praha. Dostupné online z: https://www.czso.cz/csu/rso/uir_zsj (cit. 4. 12. 2018)

ČSÚ (2018c): Registr ekonomických subjektů. Český statistický úřad, Praha.

ČÚZK (2018a): Informace o územní identifikaci. Český úřad zeměměřický a katastrální, Praha. Dostupné online z: <https://www.cuzk.cz/Uvod/Produkty-a-sluzby/RUIAN/2-Poskytovani-udaju-RUIAN-ISUI-VDP/Informace-o-uzemni-identifikaci.aspx> (cit. 4. 12. 2018)

MPSV (2018b): Statistika nezaměstnanosti z územního hlediska. Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha. Dostupné online z: <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/uzem/> (cit. 29. 11. 2018)

OKD (2002-2017): Výroční zprávy 1999-2016. OKD, a.s. Dostupné online z: <https://www.okd.cz/cs/o-nas/vyrocní-zpravy> (cit. 29. 11. 2018)

Třinecké železářny (2002-2017): Výroční zprávy 1999-2016. Třinecké železářny, a.s. Dostupné online z: <https://or.justice.cz/ias/ui/vypis-sl-firma?subjektId=716654> (cit. 29. 11. 2018).

ÚP KARVINÁ (2018): Data poskytnutá kontaktním pracoviště Úřadu práce v Karviné.

7.3. Jiné

AKTUÁLNĚ (2016): Horníci půjdou do důchodu o sedm let dřív. Úleva míří na tisíce zaměstnanců OKD. Economia, Praha. Dostupné online z: <https://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/drivejsi-duchod-pro-horniky-schvalili-poslanci/r~a334339611f11e6a77e002590604f2e/> (cit. 4. 12. 2018)

CZECHINVEST (2018b): Manuál k investičním pobídkám. CzechInvest, Praha. Dostupné online z: <https://www.czechinvest.org/cz/Sluzby-pro-investory/Investicni-pobidky> (cit. 4. 12. 2018)

ČT (2017): Kraj stále chce Bakalovy pozemky v Karviné. Ale za jiných okolností. Česká televize, Praha. Dostupné online z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/2127531-kraj-stale-chce-bakalovy-pozemky-v-karvine-ale-za-jinych-okolnosti> (cit. 4. 12. 2018)

ČT (2018): Začneme těžit pod Karvinou. Je tam milion tun uhlí, plánuje OKD. Česká televize, Praha. Dostupné online z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/2503267-zacneme-tezit-pod-karvinou-je-tam-milion-tun-uhli-planuje-okd> (cit. 4. 12. 2018)

DENÍK (2014): Třinec: V průmyslové zóně Baliny už je plno. Deník, Praha. Dostupné online z: <https://www.denik.cz/moravskoslezsky-kraj/baliny-a-uz-je-zde-plno-20140307-9t90.html> (cit. 4. 12. 2018)

ESRI (2017a), Spatial Autocorrelation (Global Moran's I). Accessed on 28-11-2017 through: <http://pro.arcgis.com/en/pro-app/tool-reference/spatial-statistics/spatial-autocorrelation.htm>. Redlands: Esri.

ESRI (2017b), How Local Outlier Analysis works. Accessed on 28-11-2017 through: <http://pro.arcgis.com/en/pro-app/tool-reference/space-time-pattern-mining/learnmorelocaloutlier.htm>. Redlands: Esri.

ESRI (2017c), How Creating Space Time Cube works. Accessed on 28-11-2017 through: <http://pro.arcgis.com/en/pro-app/tool-reference/space-time-pattern-mining/learnmorecreatecube.htm>. Redlands: Esri.

ESRI (2017d), How Emerging Hot Spot Analysis works. Accessed on 28-11-2017 through: <http://pro.arcgis.com/en/pro-app/tool-reference/space-time-pattern-mining/learnmoreemerging.htm>. Redlands: Esri.

ESRI (2017e) <http://pro.arcgis.com/en/pro-app/tool-reference/spatial-statistics/h-how-high-low-clustering-getis-ord-general-g-spat.htm>

ESRI (2017f) <http://pro.arcgis.com/en/pro-app/tool-reference/spatial-statistics/h-how-hot-spot-analysis-getis-ord-gi-spatial-stati.htm>

ESRI (2017g): Spatial Data Mining II: A Deep Dive into Space-Time Analysis. Video z konference 25. 8. 2017. Dostupné online z: <https://www.youtube.com/watch?v=0aV6HHwJu04> (cit. 1. 12. 2018)

HOSPODÁŘSKÉ NOVINY (2011): OKD chce těžit více uhlí na Karvinsku. Hrozí nám devastace, obává se primátor. Hospodářské noviny, Praha. Dostupné online z: <https://domaci.ihned.cz/c1-53417410-okd-chce-tezit-vice-uhli-v-karvine-hrozi-nam-devastace-obava-se-primator> (cit. 4. 12. 2018)

IROZHLAS (2018): Čím víc si vyděláte, tím méně vám zbude. Kalkulačka sociálních dávek ukazuje absurditu exekucí. iRozhlas.cz, Praha. Dostupné online z: https://www.irozhlas.cz/ekonomika/kalkulacka-socialni-davky-exekuce_1811280900_jab (cit. 1. 12. 2018)

LIDOVKY (2015): Babiš je proti průmyslové zóně v Karvině. Nechce kupovat pozemky od Bakaly. Lidové noviny, Praha. Dostupné online z: https://www.lidovky.cz/byznys/statni-pokladna/babis-je-proti-prumyslove-zone-v-karvine-nechce-kupovat-pozemky-od-bakaly.A150825_083358_statni-pokladna_ELE (cit. 4. 12. 2018)

MAPA EXEKUCÍ (2018): Mapa exekucí. Radek Hábl. Dostupné online z: <http://mapaexekuci.cz> (cit. 1. 12. 2018)

MPSV (2018a): Změna metodiky ukazatele registrované nezaměstnanosti. Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha. Dostupné online z: https://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/zmena_metodiky (cit. 10. 8. 2018)

NAŠE PENÍZE (2012) : Firmy už nemusí úřadu práce hlásit volná místa. Nemělo to smysl. Tiscali Media, Praha. Dostupné online z: <https://www.nasepenize.cz/firmy-uz-nemusi-uradu-prace-hlasit-volna-mista-nemelo-to-smysl-10148> (cit. 4. 12. 2018)

NOVINKY (2018): Babiš: OKD prosperuje, těžit na Karvinsku by mohla až do roku 2030. Právo, Praha. Dostupné online z: <https://www.novinky.cz/ekonomika/484509-babis-okd-prosperuje-tezit-na-karvinsku-by-mohla-az-do-roku-2030.html> (cit. 4. 12. 2018)

ORLOVÁ (2018): Rozšíření těžby na Karvinsku. Město Orlová, Orlová. Dostupné online z: <http://www.mesto-orlova.cz/cz/404/aktuality/30231-rozireni-teby-na-karvinsku.html> (cit. 4. 12. 2018)

Rozhovory (1): Semistrukturované rozhovory se zástupci úřadů práce. Rozhovory proběhly v říjnu a listopadu 2018.

Rozhovory (2): Semistrukturované rozhovory se zástupci hospodářských komor, veřejného sektoru a soukromých poradenských společností regionu. Rozhovory proběhly v říjnu a listopadu 2018.

SLOVNÍK CIZÍCH SLOV (2018): Pojem hystereze. Dostupné online z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/hystereze-hysterese> (cit. 1. 12. 2018)

DEMPROJ (2018): Spectrum Models. Avenir Health, Glastonbury. Dostupné online z: <https://www.avenirhealth.org/software-spectrummodels.php> (cit. 1. 10. 2018)

PŘÍLOHA

Tematické okruhy rozhovorů se zástupci úřadů práce:

1. Obecný náhled na danou problematiku
2. Specifika nezaměstnaných v dané lokalitě
3. Struktura nezaměstnaných
4. Dlouhodobě nezaměstnaní
5. Bývalí pracovníci OKD a Třineckých železáren

Tematické okruhy rozhovorů se zástupci expertů:

1. Obecný náhled na danou problematiku
2. Důvody příchodů nových investorů
3. Podnikatelské prostředí
4. Možné bariéry příchodu nových investorů
5. Lokální specifika